

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
TIESĪBU TEORIJAS UN VĒSTURES ZINĀTŅU KATEDRA

**Tiesiskas valsts ideja XVII-XVIII gs. Anglijas tiesību
filozofu darbos**

MAĢISTRA DARBS
TIESĪBU FILOZOFIJĀ

Autors: **Maksims Lupiks**
Studenta apliecības Nr.: ml11080

Darba vadītājs: Prof., Dr.iur. Jānis Lazdiņš

RĪGA 2016

Anotācija

Maģistra darba tēma ir "Tiesiskas valsts ideja XVII-XVIII gs. Anglijas tiesību filozofu darbos". Filozofija, mēroja garu attīstības un pilnveidošanās ceļu. Filozofija attīstīja un pilnveidoja cilvēces pašapziņu, kā rezultātā gadu gaitā mainījās sabiedrības uzskati. Pasaulē ir liels filozofu skaits, kuru idejas un darbi tika atzīti un noliegti, publiski iznīcināti, vai pat aizliegti publicēšanai. Daudzi filozofi tika vajāti un pat spiesti atstāt savu valsti. Viens no filozofijas aktuālākajiem jautājumiem bija valsts, tās būtība, darbība un mērķi. Attiecīgā darba mērķis ir iepazīties ar dažādiem filozofijas virzieniem un noskaidrot valsts rašanās būtību pēc Anglijas filozofu idejām. Otrkārt, saprast kādai jābūt valstij, cik lielā apmērā valstiskajām institūcijām jāpiešķir "valsts varu" un kādos nolūkos to ir jāizmanto. Treškārt, jānoskaidro kādām jābūt personām kuras pārstāvēs augstāk minēto varu. Minētais tiks izskatīts, lai saprastu vai Anglijas filozofu idejas realizējas Latvijā un kas ir nepieciešams, lai tās tiktu realizētas. Darba uzdevumi ir: apskatīt četrus ietekmīgākos filozofijas virzienus; aprakstīt Anglijas filozofa Tomasa Hobsa un Džona Loka idejas un noskaidrot kā tās realizējas Latvijā, pamatojoties uz reāliem piemēriem. Saprast vai varas struktūras valstī darbojas tiesiski, taisnīgi, lietderīgi un saskaņoti; noskaidrot vai valsts kalpo cilvēkiem vai valda pār tiem.

Atslēgvārdi: filozofija, filozofijas virzieni, mācība par valsti un tiesībām, sabiedriskais līgums, valsts varas, sociāla kārtība, suverēna tiesības un pienākumi.

Annotation

Master's thesis topic is „The idea of Legal state in works of XVII-XVIII centuries English law philosophers.” Since ancient times to the present day philosophy took a great development path. Thanks to it, mankind was able to rise to philosophical self-confidence. In the world there are large number of philosophers, whose works and ideas were recognized and also were denied resulting public destruction and publication ban of author's work, which led to the philosophers escape from their own countries. One of the most viewed issues of philosophy is the state, its nature, activity and objectives which were describes by the English philosophers. Relevant work aim is to get acquainted with different philosophies directions and find out the essence of state foundation according to England's philosophy, to understand what kind of state should be, in which volume state institutions should have "state power" and for what purposes it should be used, as well as what kind of person should be who will represent the above-mentioned power. This will be examined in order to understand whether the English philosophers ideas are realized in Latvian and what is needed to be so. Terms of reference were as follows: take a look at the four most influential philosophy directions; describe the English philosopher Thomas Hobbes and John Locke ideas and find out how they are realized in Latvia, on the basis of real examples; understand, according to English philosophy, if power structures operating in the state legally, fairly, effectively and coherently; to find out whether the state serves to people or people serves to the state.

Keywords: philosophy, the directions of philosophy, the doctrine of state and law, social contract, state power, social order, rights and responsibilities of sovereign.

SATURS

1. TIESĪBU FILOZOFIJU VIRZIENU APRAKSTS	8
1.1. Grieķu filozofijas klasiskais laiks	8
1.2. Vācu klasiskā filozofija	15
1.3. Francijas apgaismības filozofija.....	23
2. TOMASA HOBSA FILOZOFIJA.....	28
2.1. Vispārīgs ieskats.....	28
2.2. Par valsts rašanās cēloņiem	29
2.3. Par suverēnu valsti	34
2.4. Par civiltiesībām.....	38
2.5. Par valsts vājībām.....	41
3. DŽONA LOKA FILOZOFIJA	44
3.1. Vispārīgs ieskats.....	44
3.2. Par dabisko stāvokli	44
3.3. Par politisko sabiedrību	47
3.4. Par izpildvaru, federatīvo varu un likumdevēja varu	52
3.5. Par varas hierarhiju.....	58
3.6. Par pārvaldes sistēmas sabrukumu.....	60
4. KOPSAVILKUMS	65
5. IZMANTOTA LITERATŪRA UN AVOTI	67

IEVADS

Tiesiskas valsts koncepts ir aktuāla un bieži apspriežama tēma mūsdienās, kura ietver sevī tādus jautājumus kā valsts rašanās, vara, institūti un likumi. Piemēram, Džeremija Bents apgalvoja, ja vara pieder pareiziem cilvēkiem nav jēgas viņus ierobežot vai meklēt viņiem pienākumus. Karls Marks uzskatīja, ka likumi kapitālistiskajā sabiedrībā ir buržuāzijas valdības instruments. Tehnokrātijas pārstāvji apgalvoja, ka valdību jārealizē personām, kuras ir kompetentas savā jomā un vadās no zinātniskiem principiem, nevis no savas gribas vai augstākstāvošās gribas.

Tā kā tiesiskas valsts koncepts ir bijis aktuāls vienmēr, ļoti svarīgi izprast tā pirmsākumus Eiropā, jo tieši juridisko metožu izplatība valsts pārvaldē spēlēja nozīmīgu lomu rietumu Eiropas attīstībā. Daudzi uzskata tiesiskās valsts koncepciju par demokrātiskas valsts fundamentu, kurā respektē un nodrošina politiskās tiesības, pilsonisko brīvību, valsts atbildības mehānismus un politisko vienlīdzību ar zemu ļaunprātīgas varas izmantošanas līmeni.¹ Viena no senākām demokrātijām bija Anglijā, tās pirmsākumi pamanāmi 1215. gadā. Šinī laikā zemes īpašniekiem izdevās pierunāt Džonu Bezzemnieku (angļ. John Lackland) parakstīt tā saucamo Lielo Hartu, jeb “Magna Carta”, saskaņā ar kuru monarhs nav bijis tiesīgs ieviest jaunus nodokļus bez karaļa padomes piekrišanas. Kopš tā laika privātīpašuma izplatīšanās Anglijā palielināja idejas popularitāti par dabiskām tiesībām un tautas suverenitāti.²

Autora mērķis ir noskaidrot tiesiskās valsts konceptu, balstoties uz Tomasa Hobsa un Džona Loka darbiem. Tiesiska valsts koncepta noskaidrošanai, autors analizēs Vācu klasiskās, Francijas apgaismības, Grieķu klasiskās un Anglijas filozofu idejas.

Darba uzdevumi:

- 1) Veikt dažādu tiesību filozofijas virzienu aprakstus, iekļaujot Grieķijas, Francijas un Vācu klasisko filozofiju, apskatot jautājumus, kuri skar valsts iekārtas koncepciju un likumus.
- 2) Veikt Tomasa Hobsa idejas pētījumu, noskaidrot kādi ir valsts rašanās cēloņi un kas ir suverēna valsts.
- 3) Vadoties pēc Tomasa Hobsa idejām aprakstīt civiltiesības un valsts vājības.

¹West's Encyclopedia of American Law, Rule of Law, Eagan, Minnesota: West, 1997

²R.A. Dahl, Deocracy, Chicago: Encyclopedia Britannica, Vol. 17, No. 179

4) Izpētīt Džona Loka idejas par dabisko stāvokli un politisko sabiedrību, analizēt valsts varas dalīšanu.

5) Noskaidrot varas hierarhiju un faktoros, kuri var ietekmēt pārvaldes sistēmas sabrukumu.

Maģistra darbā autors pēta sekojošas problēmas un dod atbildes ar tām saistīto hipotēžu pareizību vai aplamību:

1) Anglijas filozofija tieši ietekmēja Latvijas valsts pārvaldes iekārtu.

2) Tautas tiesības atlaist suverēnu ir viens no likumdošanas varas ierobežojumiem, kas ir nepieciešams un nodrošina suverēna pienācīgu darbību.

3) Tautas tiesības lemt par nodokļu ieviešanu vai palielināšanu ir likuma ierobežojums, kas ir nepieciešams likumdošanā.

4) Nolūkā, profesionāli un kārtīgi tulkot likumus un risināt strīdus, tiesnešiem ir jāatbilst noteiktiem nosacījumiem.

5) Valsts pie tas pagrimuma var nonākt dēļ savas tautas, likumdošanas orgāna maiņas, likumdošanas orgāna un valdnieka rīcības, kura vērsta pret uzticību, un ārējiem faktoriem.

Darbā, autors izmanto tādas pētniecības metodes kā: vēsturisko; salīdzinošo; loģisko; analītisko.

Analīze ir viena no darba vadošajām metodēm, lai noskaidrotu pētāmas tēmas struktūru, nošķirtu būtiskās pazīmes no nebūtiskajām. Analīzes gaitā tika izziņātas Angļu filozofu idejas, kuras attiecās uz valsts tiesisko koncepciju, tās varu un likumiem.

Izmantojot salīdzinošo metodi, autors, izpētīja Angļu filozofu darbus un idejas mēģināja salīdzināt tos ar Latvijas piemēriem un likumdošanu. Autors izvēlējās Anglijas filozofu darbus tāpēc, ka tiesiskas valsts koncepts Anglijā tika apspriests ļoti sen un Anglija ir pārdzīvojusi daudzas valsts reformas ar nolūku panākt atbilstošu koncepciju. Anglijas filozofu darbos aprakstītās idejas balstās uz gadsimtu ilgo Anglijas pieredzi valsts pārvaldes jomā.

Maģistra darbā tika pielietota arī vēsturiskā metode, izmantojot vēsturiskos avotus.

Darbā tika izmantota loģiskā metode, kura tika izmantota, lai izpētītu Anglijas filozofu domu gaitu un veiktu attiecīgos secinājumus.

Ar pēdējās sistēmiskās metodes palīdzību, autors noskaidro, kādu vietu Anglijas filozofu idejas un koncepcijas ieņem Latvijas tiesību sistēmā.

Gala rezultāti un secinājumi tika sasniegti kombinējot augstāk minētas metodes.

1. TIESĪBU FILOZOFIJU VIRZIENU APRAKSTS

Filozofija (*grieķu val. philosophia*) kā vārds rādies, no diviem vārdiem „*philein*”, t.i. mīlēt un „*sophia*”, t.i. gudrība. Tādēļ burtiski tulkojot, šis vārds nozīme „gudrības mīlēšana”. Tā ir zinātne par dabas, sabiedrības un domāšanas vispārējiem likumiem. Filozofijas pamatā ir spēja apjēgt notikumus kopumā nevis kā atsevišķu fenomenu. Filozofija kā zinātne prasa domāt, lai sniegtu atbildi uz jautājumu nevis tikai ticību. Tāpēc lielāko prioritāti sniedz filozofijai nevis teleoloģijai, jo otra prasa tikai ticēt. Attiecīgo tēzi pierāda daudzi filozofi un viņu intereses. Filozofiem nebija ierobežota interešu loka, t.i. tie pievērsās vairākām jomām. Tādām kā fizika, bioloģija, socioloģija, politika, ētika, loģika, matemātika, psiholoģija, mūzika, jurisprudences utt. Ne bez iemesla, kā filozofijas simbolu, bieži izmanto Ogusta Rodena skulptūru „Domātājs” (*franču val. „Le Penseur”*).

Atgriežoties pie tiesību filozofijas, mēs to varam definēt kā mācību par tiesību ideju, ticējumu, reliģiju (piem. Baušļi), ģeneralklauzulām (piem. lat. „*Pactum sunt servanda*”). Ņemot vērā to, ka pastāv ļoti liels tiesību filozofiju virzienu skaits, tā tiek skaidrota no dažādām pusēm. Piemēram, Akvīnas Toms uzskatīja, ka šaubas kairinājumā formā ir tiesību filozofijas pirmsākums. Immanuels Kants tiesību filozofiju uzskatīja kā metafizikas mācību par tiesībām, t.i. tāda mācība par tiesībām, kas ir ārpus fiziskām parādībām un kura pēta pirmreizējo tiesības dabu. Gaius apgalvoja, ka tiesību filozofijas mērķis ir izprast tiesību būtību, t.i., atklāt tiesību jēgu, vērtību un nozīmi cilvēku dzīvē. Tās mērķis ir projicēt nākotnes tiesiskās attiecības. Var apgalvot, ka filozofija nosaka ceļu uz kura cilvēkiem ir jātiek, lai sabiedrībā „dzimtu” taisnīgums (*Sokrāts*) un „rastos” laimes sajūta (*Rainis*).

1.1. Grieķu filozofijas klasiskais laiks

Šī brīža tiesību un valsts filozofija ir ilgu gadu attīstības rezultāts. Tās rietumeiropēiskā virziena sākumi saskatāmi Senajā Grieķijā, kur cilvēce savā vēsturē pacēlās līdz filozofiskai pašapziņai.³Grieķijā pastāvēja verdzības sistēma, tās izveidi ietekmēja jūras tirdzniecības attīstīšanās. Tā izveide stimulēja pilsētu rašanos un attīstību, kā arī koloniju izveidi. Jūras tirdzniecībai attīstoties, Grieķijas tirdzniecības

³Melķis E., „No tiesību filozofijas vēstures: Pirmsokrāta perioda domātāji. Sokrāts. Platons”, Rīga, Latvijas Universitāte, 1997.g.

centri pārvērtās par spēcīgiem kultūras centriem, kuros tika ievestas jaunākās tehnoloģijas, dabaszinātnes, literatūras un tiesību sasniegumi.⁴

Grieķija kā teritorija bija sadalīta uz mazām valstīm, t.i. polisēm. Katrā polisē bija sava valsts iekārta. Piemēram, Spartā pastāvēja aristokrātija, bet Atēnās demokrātija. „Starppolišu” konfliktu dēļ, Senās Grieķijas teritorija tika sagrauta no ekonomiskā viedokļa, kā rezultātā polisēs izveidojās krīze. Tā kā, tajā laikā posmā starp valstīm pasaulē pastāvēja princips „Karš pret katru”, izmantojot iespēju, IV gs. p.m.ē. Seno Grieķiju iekaroja Maķedonija un II gs. p.m.ē. Romas impērija.⁵

Pateicoties intensīvai jūras tirdzniecībai, pirms starppolišu konfliktiem, Senās Grieķijas iedzīvotāju izglītības redzesloks tika paplašināts. Tas veicināja atbilžu meklēšanu uz jautājumiem, kurām agrāk tika piešķirts mitoloģisks skaidrojums. Pateicoties tam Senajā Grieķijā attīstījās filozofija, kura puda ideju par pasaules uzskatu. Politiskās un tiesību koncepcijas tiek izstrādātas filozofisko mācību ietvaros. Pēc autora domām, filozofija attīstījās ne tikai pateicoties jūras tirdzniecībai, bet arī pateicoties starppolišu konfliktiem, kā arī faktam, ka Seno Grieķiju iekaroja Maķedonija un Romas Impērija. Balstoties uz minēto situāciju, dzīves kvalitātes uzlabošanai, sabiedrībai bija nepieciešamas jaunas idejas un tās varēja sniegt izcili domātāji, kuri spēja rast risinājumus un atbildes uz daudziem jautājumiem. Par piemēru var minēt Likurgu (ap IX gs. p.m.ē.) kurš bija Spartas likumdevējs. Likurgs nāca pie varas, asas ekonomiskās un politiskās krīzes apstākļos. Viņš mēģināja novērst krīzes cēloņus un izveidot sabiedrībā mieru.⁶ Pateicoties saviem likumiem viņš „nolīdzinājis” pilsoņiem piederošos īpašumus, noteica uzvedību un regulējumu sabiedrībā. Plutarhs (50.-125. g.) apraksta notikumus šādi: „Tur izcēlās šausmīga nevienlīdzība. Daudzi cilvēki, zaudējuši īpašumu un mantojumu, kļuva valstij par slogu. Visa bagātība koncentrējās dažu rokās. Tad Likurgs izvēlējās iznīdēt augstprātību, nenovīdību un negausību, kā arī pašus lielākos valsts slogus – bagātību un nabadzību. ... Visa apstrādājamā zeme tika vienlīdzīgi sadalīta tā, lai katrs vīrietis varētu iegūt 70 mēra vienību miežu un katra sieviete 12. Tika sadalīti arī cilvēku iekrājumi, lai „iznīdētu jebkuru nevienlīdzību”. ... Viņš ieviesa kopējās maltītes – uz mīkstiemi sēdekļiem, pie

⁴Лейст О.Э. «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г., Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheny-1/index.htm> [25.05.2015]

⁵*Ibid*

⁶Melķis E., „No tiesību filozofijas vēstures: Pirmsokrāta perioda domātāji. Sokrāts. Platons”, Rīga, Latvijas Universitāte, 1997.g.

bagātīgiem galdiem. Neviens nevarēja dzīvot, kā viņš gribētu – viņi dzīvoja valstī kā kara nometnē pēc stingriem uzvedības priekšrakstiem gan privātajā, gan sabiedriskajā dzīvē. Viņi piederēja tēvzemei. ... Valsti atstāt un ceļot spartiešiem nebija atļauts, jo tie varētu pārņemt svešus tikumus un dzīves veidu.”⁷

Neskatoties uz tik stingriem regulējumiem, tieši pateicoties Spartai 480. g. p.m.ē. tika apturēta persiešu armija pie Termopīlu pārejas, kuras mērķis bija iebrukt Grieķijā. Tas deva iespēju Atēnām piedzīvot savu lielāko uzplaukumu, „zelta laikmetu”, kurā dzīvoja Protagors, Dēmokrīts, Sokrāts, Platons, Aristotelis u.c.⁸Iespējams pateicoties Likurga ieviestajiem likumiem, vienlīdzībai, tēvzemes mīlestībai un vienotībai, mēs esam iepazinuši Atēnu domātāju darbus. Neraugoties uz augstāk minēto, šāda veida reformām raksturīga diktatoriska valsts regulējoša ietekme. Tās vērstas, lai padarītu cilvēkus vienlīdzīgus dzīvē, tai skaitā dzīves apstākļos un darbībā. Mūsdienās šādu virzienu sauc par etatismu.⁹Rodas jautājums vai šāds virziens kopā ar Likurga likumiem būtu uzskatāms par noderīgu tiesiskajā valstī. Pastāvēja arī cits virziens, kuru attīstīja Solons (640. – 559. g. p.m.ē.). Viņš to realizēja 594. g. p.m.ē. likumos. Tā pat kā Likurģs, Solons varu ieguva pretrunu apstākļos, kas draudēja pāraugt atklātā cīņā.¹⁰Solona likumi balstījās uz brīvības ideju un visu sabiedrības locekļu cenzētu piedalīšanos valsts lietu kārtošānā.¹¹Solona reformas deva sākumu Atēnu demokrātiskās polises izveidē. Viņš ar saviem likumiem atgriez zemniekiem ieķīlātos zemes gabalus, izpērk cilvēkus, kuri tika pārdoti verdzībā par parādiem, aizliedz par aizdevumiem ieķīlāt cilvēkus.¹²Valsts jautājumu risināšanu kā valsts lietas kārtošānu, Solon lielākajā mērā padarīja par tautas pienākumu. Katra iedzīvotāja tiesībspēja lemt jautājumu bija atkarīga no viņa īpašuma stāvokļa.¹³Visi iedzīvotāji tika iedalīt trijās kārtās, kur ceturtā kārtā bija iedzīvotāji bez nekustama īpašuma. Pirmās trīs kārtas bija tiesīgas pretendēt uz visiem valsts amatiem, piedalīties atsevišķu valsts uzdevumu veikšanā. Ceturtā kārtā bija tiesīga ievēlēt valsts amatpersonas un pieņemt no viņiem

⁷Plutarhs „Hellāde no Perikla līdz Aleksandram”, Rīga, Liesma, 1987.g.

⁸Adomeit K., „Rechtstheorie für Studenten. 3.Auflage.”, Heidelberg, 1990.g.

⁹Melķisis E., „No tiesību filozofijas vēstures: Pirmsokrāta perioda domātāji. Sokrāts. Platons”, Rīga, Latvijas Universitāte, 1997.g.

¹⁰*Turpat*

¹¹Melķisis E., „No tiesību filozofijas vēstures: Pirmsokrāta perioda domātāji. Sokrāts. Platons”, Rīga, Latvijas Universitāte, 1997.g.

¹²Фролов Э. Д. «Рождение греческого полиса», Издательский дом С.-Петербургского Университета, 2004, Pieejams:

http://www.sno.pro1.ru/lib/frolov_rozhdenie_grecheskogo_polisa/index.htm [09.04.16]

¹³*Ibid*

atskaites.¹⁴Visi iedzīvotāji tika iedalīt trijās kārtās, kur ceturtā kārtā bija iedzīvotāji bez nekustama īpašuma. Pirmās trīs kārtas bija tiesīgas pretendēt uz visiem valsts amatiem, piedalīties atsevišķu valsts uzdevumu veikšanā, bet ceturtā kārtā bija tiesīga ievēlēt valsts amatpersonas un pieņemt no viņiem atskaites.¹⁵Neraugoties uz to, ka iedzīvotāji tika iedalīti pēc mantas cenza, tomēr Solona izveidotā tiesa, deva jebkuram Atēnas pilsonim tiesības būt par tiesnesi neatkarīgi no viņa īpašuma. Šo reformu Aristotelis redzēja kā visdemokrātiskāko.¹⁶Aristotelis deva vērtējumu Solona reformām. Viņš atzīmē, ka Solonam bija iespēja noslēgt vienošanos ar vienu vai otru pusi un kļūt par tirānu. Taču viņš izvēlējās izsaukt uz sevi abu pušu neapmierinātību, bet glābt dzimteni un dot “labākos likumus, kādus varēja pieņemt”. Viņš devis tautai nepieciešamo varu un “nodibina demokrātiju”.¹⁷Solons norādīja ceļu, vādoties pēc kura sabiedrība varēja attīstīties – pilsoņu kompromisu ceļš.¹⁸Tās mērķis bija dažādu sociālo interešu saskaņošana, kompromisa panākšana, lai sabiedrība varētu pastāvēt. Plutarhs ir teicis, ka Solons “likumus piemēro dzīvei, bet ne dzīvi likumiem.”¹⁹Tie bija pretstats Likurga likumiem, kas visu cilvēku dzīvi iekļāva likumos un pakļāva likumiem.²⁰Sakarā ar sabiedrības sociālekonomiskās dzīves attīstību mainās arī tās intereses. Solons izsludināja savus likumus derīgus uz simts gadiem, uzskatot, ka arī uz šādu laiku izdotie likumi nevar paredzēt visas dzīves izmaiņas.²¹Solons likumus nekonkretizēja, dodot iespēju to darīt likumu piemērošanas gaitā. Likumu interpretāciju viņš atstāja tiesas kompetencei. Pats viņš uz desmit gadiem atstāja valsti, uzskatot, ka nebūs pareizi, ja viņš kā likumdevējs pats sāks dot izskaidrojumus par likumu izpratni un to piemērošanu.²²

Sokrāts (469. – 399.p.m.ē.) – tiesību un tradicionālas filozofijas pamatlicējs. Par Sokrātu ir iespējams uzzināt tikai no citu tā laika personu pierakstiem, jo pats viņš neko

¹⁴Melķisis E., „No tiesību filozofijas vēstures: Pirmsokrāta perioda domātāji. Sokrāts. Platons”, Rīga, Latvijas Universitāte, 1997.g.

¹⁵Фролов Э. Д. «Рождение греческого полиса», Издательский дом С.-Петербургского Университета, 2004, Pieejams: http://www.sno.pro1.ru/lib/frolov_rozhdenie_grecheskogo_polisa/index.htm [09.04.16]

¹⁶*Ibid*

¹⁷Аристотель Политика/ Аристотель. Сочинения в 4 томах, Том 4. – Москва: Мысль, 1983, 1274а

¹⁸Фролов Э. Д. «Рождение греческого полиса», Издательский дом С.-Петербургского Университета, 2004, Pieejams: http://www.sno.pro1.ru/lib/frolov_rozhdenie_grecheskogo_polisa/index.htm [09.04.16]

¹⁹Плутарх. Сравнительные жизнеописания в двух томах, М.: Издательство «Наука», 1994, Pieejams: <http://ancientrome.ru/antlitr/plutarch/sgo/antoniuss-f.htm> [10.04.16]

²⁰Melķisis E., „No tiesību filozofijas vēstures: Pirmsokrāta perioda domātāji. Sokrāts. Platons”, Rīga, Latvijas Universitāte, 1997.g.

²¹*Turpat.*

²²Аристотель. Афинская полития., Москва, Ленинград: Соцэргиз, 1936, с. 38.

nav rakstījis. Atšķirībā no austrumu filozofijas modeļa, kur izteikta subordinācija, Eiropas filozofijas modelis tiek balstīts uz Sokrāta modeli, t.i. atbildi uz jautājumu mēģina noskaidrot dialoga procesā, ko darījis pats Sokrāts. Dialoga pamatā bija līdztiesīgi dialoga dalībnieki, jo pats Sokrāts neuzskatīja sevi par skolotāju, kurš varēja visu apšaubīt, par visu uzdot jautājumus un meklēt atbildes.²³ Par Sokrātu cilvēce zina pateicoties viņa skolniekiem Platonam, Ksenofontam u.c. Sokrāta filozofijas saturs bija saistīts ar cilvēku un virzīts uz mērķi „pazīt pats sevi”.²⁴ Sokrāts mēģināja saprast sevi, kas ir noderīgi un uz ko tu pats esi spējīgs, lai nodarbotos ar to, un izvairītos no neveiksmēm, neradot kļūdas. „Savas pašapziņas dziļumos tu atradīsi gudrību un patiesību, kuri ir augstāki par tevi un agrāki par tevi” – saka Sokrāts.²⁵

Platons (427. – 347.g.p.m.ē.) – viens no ievērojamākiem filozofiem, kura pētnieciskās intereses visciešākā mērā ir saistītas ar valsts un tiesību problemātiku.²⁶ Gandrīz desmit gadus viņš pavada ar Sokrātu būdams viņa skolnieks. Viņa uzskati tika veidoti pateicoties Sokrātam, kurš izmantoja jau augstāk minēto dialoga modeli. Šo dialogu saturs tika atspoguļots Platona sākotnējos darbos. Platona pazīstamākie darbi ir „Valsts”, „Likumi” kuros viņš izstrādā ideālo valsti un tiesību modeli.

Platons uzskata, ka valsts atspoguļo taisnīguma ideju. Valsts sastāv no trim slāņiem, tie ir: Augstākais slānis (audzinātāju slānis) – tie ir filozofi, kuri realizē valsts pārvaldi un vadību, jo viņiem raksturīga patiesības mīlestība un melu ienīšana. Viņi ir sapratīgi, atturīgi, nav mantkārīgi un sīkumaini. Viņu dvēselei piemīt tieksme uz harmoniju, taisnīgumu, vīrišķību un savaldību.²⁷ Platons apgalvo, ka valdnieki būs īsti filozofi, tie “neievēros ārējā goda parādīšanu, atzīs to par verdzisku un pilnīgi nevērtīgu. ... Bet par pašu svarīgāko un pašu nepieciešamāko viņi atzīs taisnīgumu. Tam kalpodami, to vairodami, viņi iekārtos savu valsti. Šāda valsts nesīs laimi un labklājību tautai, kura tajā dzīvos.”²⁸ Filozofi arī nosaka katra slāņa vajadzības loku. Audzinātājiem jābūt tādiem, kas prastu panākt, lai jaunatne “dzīvodama veselīgā vidē no visām pusēm saņemtu labus iespaidus, lai visapkārt būtu daiļi darbi, kas iedarbotos uz redzi un dzirdi. Tā būtu veselības nesoša vēsma no laimīgiem novadiem un jau tūlīt

²³Melķis E. „No tiesību filozofijas vēstures: Pirmsokrāta perioda domātāji. Sokrāts. Platons”, Rīga, Latvijas Universitāte, 1997.g.

²⁴*Turpat*

²⁵*Turpat*

²⁶Sūna U., Oļševskis G., „Ievads filozofijā”, Rīga: Petergailis, 1993.g.

²⁷Platons. Valsts. – Rīga: Zvaigzne, 1982, 135.lpp.

²⁸*Turpat*, 137.lpp.

no bērnu dienām tā nestu sev līdz saliedējumam, draudzību un saskaņu ar prāta krietnumu.”²⁹; Sargu slānis – to mērķis ir nodrošināt iekšējo un ārējo valsts drošību. Platons uzskata, ka sargus jāaudzina vīrišķīgus un drosmīgus, lai viņi nebaidītos no nāves. Tiem ir jārada pārliecība, ka nāve, kas gūta aizsargājot valsti ir laime un gods. Dievi un varoņi nav komiski un smieklīgi, nav viņi arī mantkārīgi, tie ir atturīgi ēšanā un dzeršanā, viņu labvēlība nav iegūstama ar dāvanām. Nav pieļaujams attēlot, ka netaisnie cilvēki ir laimīgi un būt par tādu ir izdevīgi.³⁰ Pārējo pilsoņu slānis – tie ir amatnieki, zemkopji un tirgotāji. Viņu mērķis ir nodrošināt valsti ar visu nepieciešamo. Ar saviem uzskatiem Platons nonāk pie darba dalīšanas iedejas, kas ir “viens no jaundibināmās valsts pamatprincipiem – katram jā dara tas darbs, kam viņš pēc savas dabas ir piemērots.”³¹ Darba dalīšana ceļ darba efektivitāti, padara to ražīgāku. Jūtot vajadzību pēc daudz kā dzīvei nepieciešamā, daudzi cilvēki sapulcējas it kā kopējā nometnē sāk apdzīvot noteiktu teritoriju, kurai “tiek dots valsts vārds.”³²

Ideālas valsts pamatprincipi, pēc Platona domām ir taisnīgums, kopības izjūta un gudrība. Taisnīguma realizācija Platona izpratnē ir ne tikai laimes priekšnosacījums cilvēkiem un sabiedrībai kopumā, bet arī valsts esamības garantijas vispār un ideālās valsts struktūrelements.³³ Valsts mērogā taisnība parādās likumdošanā. Platons uzskata, ka cilvēki savstarpēji darbojoties netaisnību gan dara, gan cieš, līdz ar to vieglāk ir nonākt pie vienošanās. Tad viņi sāka izdot likumus un slēgt līgumus, sāka saukt to, ko likums prasa par likumīgu un taisnīgu. Tā ir radies taisnīgums un tāda ir tā īstā būtība.³⁴

Runājot par kopības sajūtu, Platons to skaidro šādi: “Pilsoņu kopības apziņa, kad visi jūtās kā savstarpēji radnieki, visi priecājas par vienu un to pašu un bēdājas var vienu un to pašu ir vislabākais priekšnoteikums, lai valsts būtu vienota. Nav lielāka ļaunuma par to, kas valsti sašķel.”³⁵ Platona darbā, katra slāņa dzīves veids tiek detalizēti aprakstīts un apspriests. Apspriežot tos, Platons nonāk pie domas, ka valstī nedrīkst būt pārāk daudz bagātu cilvēku un pārāk nabadzīgu cilvēku.³⁶ Viņš uzskata, ka liela bāgātība rada slinkumu, bet liela nabadzība – zemiskumu. Kā bagātības, tā

²⁹Platons. Valsts. – Rīga: Zvaigzne, 1982, 77.lpp.

³⁰Turpat, 71.lpp.

³¹Turpat, 135.lpp.

³²Melķisis E. „Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti”, Tiesu namu aģentūra, 2014, 49.lpp.

³³Turpat, 49.lpp.

³⁴Platons. Valsts., Rīga: Zvaigzne, 1982, 50.lpp.

³⁵Turpat, 111.lpp.

³⁶Turpat, 89.lpp.

nabadzības dēļ sliktāki kļūst amatnieku ražojumi un viņi paši.³⁷Trešais princips ir gudrība. Platons pievērš uzmanību tam, ka valsts vadītājiem jāzina, kas ir bīstami un kas nav, tiem jāamā izvelēties piemērotākos karavīrus, kuriem jābūt drosmīgiem un sagatavotiem cīņai.³⁸Platons skaidro, ka visa valsts ir gudra, ja dibināta ar dabas prasībām un ja gudri ir tās vadītāji un amatpersonas.³⁹

Platons uzskata, ka izstrādāt šāda veida valsti ir grūti, tomēr ir iespējams, galvenais ir atrast cēloni, kas valstī ir jāuzlabo, lai panāktu vēlamo. Papildus jāpanāk, lai valsti vadītu visgudrākie un vislabākie.⁴⁰

Pēc Sokrāta nāves 399.g. Platons atstāj Grieķiju uz 12 gadiem, teikdams: „Kā lai dzīvo tādā valstī, kur soda par taisnību”.⁴¹Atgriežoties, viņš dibina filozofijas skolu „Akadēmija”.⁴²

Aristotelis (384. – 322.g.p.m.ē.) – viens no visu laiku izcilākajiem filozofiem pasaules vēsturē. Viņam bija enciklopēdiskas zināšanas un analītiski ass prāts. Viņš attīstīja ne tikai filozofijas nozari, bet arī loģiku, ētiku, retoriku un dabaszinātnēs.⁴³Aristotelis mācījās Platona Akadēmijā, kur vēlāk kļuva par skolotāju. Pēc Platona nāves, Aristotelis klejoja Mazāzijā, tad trīs gadus dzīvoja Maķedonijā, kā Aleksandra Lielā pasniedzējs. Atgriežoties, viņš nodibināja savu filozofijas skolu „Likej”. Viņa pazīstamākie darbi ir „Politika”, „Nikomaha ētika”, „Atēnu politija”.⁴⁴Šajos darbos viņš atspoguļo savu politisko un tiesisko doktrīnu. Aristoteļa uzskati tika veidoti pateicoties dialoga rezultātā ar Platonu.

Savā darbā “Politika”, Aristotelis mēģina izveidot ideālās valsts teorētisko struktūru. Aristotelis uzskata, ka valsts ir cilvēku apvienības augstāka un pilnīgākā forma, kas palīdz panākt laimīgu dzīvi.⁴⁵Aristotelis atbalsta verdzību pamatojoties uz to, ka daba nevienlīdzīgi apveltīja cilvēku ar prāta spējam, viņš arī atbalsta

³⁷Platons. Valsts., Rīga: Zvaigzne, 1982, 90.lpp.

³⁸Turpat, 95.lpp.

³⁹Turpat, 95.lpp.

⁴⁰Melķisis E. „Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti”, Tiesu namu aģentūra, 2014, 45.lpp.

⁴¹Sūna U., Oļševskis G., „Ievads filozofijā”, Rīga: Petergailis, 1993.g.

⁴²Лейст О.Э. «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г., Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheni-1/index.htm> [25.05.2015]

⁴³Melķisis E. „Aristotelis – Rietumu civilizācijas tiesību filozofijas pamatlicējs”, Likums un Tiesības, 2003.g., 5.sēj. Nr.2.

⁴⁴Лейст О.Э. «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г., Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheni-1/index.htm> [25.05.2015]

⁴⁵Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Т. 4 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. И. Доватура. Мысль, 1983, с. 38

privātīpašumu, skaidrojot to, ka tieksme pēc īpašuma ir cilvēkā dabā.⁴⁶ Aristotelis nodala sešas valsts iekārtas, kuras sadala divos veidos. Pareizas valsts iekārtas – cara valdība (viena cilvēka valdība, kurš ņem kopējo labumu), aristokrātija (labāko valdība, kura ņem vērā pilsoņu intereses), politija (vairākuma valdība, kurus atlasa balstoties uz noteiktajiem cenziem un kuri ņem vērā kopējo labumu). Nepareizas valsts iekārtas – tirānija (viena cilvēka valdība, kurš vadās pēc sautīguma), oligārhija (dažu bagāto pilsoņu valdība, kur prevalē viņu intereses), demokrātija (vairākuma valdība vai nabadzīgo valdība, kur darbība ir vērsta uz to interešu apmierināšanu).⁴⁷ Aristotelis uzskata, ka valsts dzīves pamatā ir tikumība. Tāpēc, galvenā pazīme pēc kura Aristotelis nošķir pareizo valsts iekārtu no nepareizās ir tikumības pastāvēšana, t.i. pareizajā valsts iekārtā tā pastāvēs.⁴⁸

Pēc viņa domām, valsts ir pēc taisnības principa organizēta sabiedrība, bez kuras cilvēks nevar iztikt, jo ir sabiedriska būtne. Valsts vadīšana jāuztic visgudrākajiem cilvēkiem.⁴⁹ Aristotelis uzskata, ka vistuvāk reālajai un vislabākajai valstij ir tā valsts, kurā ir apvienotas vairākas formas, jo valstij ir izdevīgāk, ja tā ir kombinēta no daudzām un dažādām formām un elementiem.⁵⁰ Papildus, viņš uzskata, ka sodīt noziedzniekus tiesīgi ir profesionāļi, par tādiem viņš uzskata valdniekus un tiesnešus.⁵¹

Aristotelis, būdams reālists, uzskatīja, ka Platons ir dziļi kļūdījies, savā mitoloģiski ideālistiskajā idejā, teikdams: „Draugs man ir dārgs, bet patiesība vēl dārgāka.”⁵²

1.2. Vācu klasiskā filozofija

Vācu klasiskās filozofijas attīstības laika posmu no XVIII gs. beigām līdz XIX gs. sākumam ietekmēja tādi izcili domātāji kā Immanuels Kants (1724-1804), kurš skaitās vācu klasiskās filozofijas pirmssācejs, Johans Gotlībs Fihte (1760-1814), Georgs Vilhelms Fridrihs Hēgelis (1770-1831).⁵³

⁴⁶Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Т. 4 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. И. Доватура. Мысль, 1983, с 39.

⁴⁷*Ibid*, с.41.

⁴⁸Melķīsis E. „Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti”, Tiesu namu aģentūra, 2014, 76.lpp.

⁴⁹*Turpat*, 76.lpp.

⁵⁰*Turpat*, 76.lpp.

⁵¹*Turpat*, 77.lpp.

⁵²Cīpeliuss R. “Vispārēja mācība par valsti”, Rīga: AGB, 1998, 2.lpp.

⁵³Баллаев А., Богуславский В., Громов М., Длугач Т., Жучков В., Мотрошилова Н., Соколов В., Соловьев Э., «История философии: Запад-Россия-Восток», Книга вторая. Философия XV-XIX

Immanuelis Kants – vācu klasiskās filozofijas pamatlicējs. Filozofs savu popularitāti ieguva pateicoties šādiem darbiem: „Tīra prāta kritika” (1781, kas tika izdota Rīgā); „Praktiskā prāta kritika” (1788); „Spriestspējas kritika” (1790). Sākot no 1780. gada viņš spriež par esamības problēmām, cilvēku, tikumību, valsti, tiesībām un estētiku.⁵⁴

Kants sauc tiesības par kopīgām ētiskām normām. Tās atšķiras no likumdošanas un tiek vērtētas caur “brīvības” prismsu. Kants teica: “Tiesības ir katras personas brīvības ierobežošana ar piekrišanas nosacījumu attiecībā pret cita brīvību, cik vien tas ir iespējams pēc vispārīga likuma.”⁵⁵

Kants apgalvo, ka tiesību galvenie nosacījumi ir: piespiedu kārtā pildītie likumi, garantētas tiesības uz privātīpašumu, un indivīda privāto tiesību pastāvēšana, sabiedrības dalībnieku vienlīdzība likuma priekšā, strīdu risināšana tiesu kārtā.⁵⁶Šeit var runāt par 1919. gada Veimāras konstitūciju (vācu val.: “*Die Verfassung des Deutschen Reiches*” jeb “*Weimarer Reichsverfassung*”), kurā novēro Kanta idejas. Par piemēru var minēt Veimāras konstitūcijas preambulu: “Vācijas cilvēki, vienoti savā ciltī un iedvesmoti ar nodomu atjaunot un stiprināt savu rejhu brīvībā un taisnīgumā, lai kalpotu iekšējam un ārējam mieram, un veicinātu sociālo progresu, ir devuši sev šo konstitūciju.”⁵⁷Turpmāk minētā konstitūcija arī tika ņemta par pamatu Latvijas Republikas Satversmei. Par galveno iemeslu Veimāras konstitūcijas izvēlei par Latvijas Republikas Satversmes pamatu var uzskatīt to, ka Veimāras konstitūcija bija pēc kara konstitūcija ar jaunām, progresīvām demokrātiskām idejām.⁵⁸

Pēc būtības, Kanta tiesību sistēma ir ārējo likumu sistēma, t.i. rakstītas un objektīvas tiesības. Viņš uzskata, ka ar šāda veida tiesību definēšanu nepietiek, tāpēc viņš ievieš vispārīgā principa vai vispārīgu tiesību likums.⁵⁹Pēc Kanta domām,

vv.», Издательство «Академический проект», 2012 г.; Pieejams:

<http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000005/index.shtml> [24.05.2015]

⁵⁴Нарский И.С. «Кант», Издательство «Мысль», 1975 г., Pieejams: http://www.e-reading.by/bookreader.php/1035422/Narskiy_-_Kant.html [10.04.16]

⁵⁵Лазарев В.В., «История государственно-правовых учений: хрестоматия», Спарк, 2006, с. 569

⁵⁶Ruth F. Chadwick, Immanuel Kant: Critical Assessments, Volume III, Kant's Moral and Political Philosophy, Routledge, 1992, p. 392.

⁵⁷Die Verfassung des Deutschen Reichs, 31.07.1919 Pieejams: <http://www.verfassungen.de/de/de19-33/verf19-i.htm> [25.04.2016]

⁵⁸Zvaigzne-Lapsa I. Ko Latvijai nozīmēja Veimāras konstitūcija? Neatkarīgā Cīņa. 11.08.1994

⁵⁹Guyer P., “Kant on Freedom, Law, and Happiness”, Cambridge University press, 2000, p.173

vispārīgus tiesību likumus jāformulē tādā veidā, lai izslēgtu jebkādas morālās prasības, ar nolūku minimizēt pārratumus starp pilsoņiem.⁶⁰

Kants uzskata, ka ar tiesību praksi jānodarbojas juristiem. Kants acīmredzami apgalvo, ka tiesības jātulko burtiski. Minēto pierāda viņa domas darbā “Fakultēšu strīds”: “Jurists meklē likumus, kuri garantē *tavējo* un *savējo* nevis savā prātā, bet ar augstāko varu izsludinātajos un pieņemtajos likumos. ... Būtu smieklīgi nepakļauties ārējai un augstākajai gribai uz tā pamata, ka tā it kā neatbilst prātam. Galu galā Valsts prestižā slēpjas brīvība spriest par pareizo un nepareizo, nevis balstoties uz saviem priekšstatiem, bet saskaņā ar likumdevēja prasībām.”⁶¹

Kants raksturo valsti šādi: “Valsts – ir vairāku cilvēku apvienošana, kuri ir pakļauti likumiem.” Secināms, ka Kantam bija pozitīva attieksme pret valsts rašanās teoriju, pamatojoties uz sabiedrisko līgumu un teoriju par dabas likuma izcelsmi.

Sabiedrisko līgumu Kants skaidro, kā prāta ideju, kurai piemīt praktiskā realitāte, t.i. tā veido likumdevējam pienākumu pieņemt likumus tā, lai tie varētu nākt no visu cilvēku vienotas gribas.⁶²Kants uzskatīja, ka likumi kuri padara vienu sabiedrības daļu augstāku par otru sabiedrības daļu ir pretlikumīgi.

Tāpat kā citi filozofi, Kants apskata tiesiskas valsts jautājumu. Kants apgalvo, ka valsts mērķi ir nevis katra indivīda labums un laime, bet valsts pārvaldes augstākā atbilstība tiesību principiem. Augstāk minētā doma ir pilnīgi pretēja Antīkai filozofijai kura apgalvoja, ka valsts mērķi ir kopēja labuma sasniegšana. Kants uzskata, ka kopējais labums nav tiesību princips, jo tas nevar tikt realizēts kopīgi un tas tiek saprasts subjektīvi.⁶³Līdz ar to Kants secina, ka suverēns nav tiesīgs piespiest savus pilsoņus rīkoties ar nolūku panākt kopējo labumu, tomēr suverēnam jāpiemēro spēkus, lai privātie mērķi netraucētu pārējiem.⁶⁴Secināms, ka tiesiskas valsts pienākumos ietilpst pilsoņa brīvības garantēšana, nevis rūpes par atsevišķu pilsoņu labklājību.

Kants apgalvoja, ka ideālas valdības formas var būt divas, t.i. parlamentāra republika un konstitucionāla monarhija ar valsts varas dalīšanu. Svarīgi atzīmēt to, ka Kants valsts varas dalīšanu tulkoja nevis kā “pārbaužu un līdzsvara” (*angl. val. Check*

⁶⁰Лазарев В.В., Липень. С.В., “Теория государства и права: хрестоматия; в 2 т.”, Юристъ, 2001.,с. 604

⁶¹Кант И. «Спор Факультетов», 1798, Pieejams: http://abuss.narod.ru/study/su/kant_spor.htm [19.04.2016]

⁶²Марченко М.Н., Мачин И.Ф., “История политических и правовых учений”, Проспект, 2007, с. 480

⁶³Мухаев Р.Т. «История политических и правовых учений», Приор-издат, 2004, с. 608

⁶⁴Alen D. Rosen, “Kant’s Theory of Justice”, Cornell University Press, 1993, p. 142

and Balance) ideju, bet gan funkcionāli.⁶⁵Tas nozīmē, ka valsts vara papildina viena otru, ar nolūku panākt izcilu darbību un neviena no valsts varām nedrīkst pārņemt uz sevi citas varas funkcijas.

Visas trīs varas, t.i. likumdošanas, izpildvara un tiesu vara, var būt attēlotas kā siloģisma spriedums: “liela premisa ietver likumu apvienotu ar gribu; maza premisa ietver rīcību, t.i. uzvedības principus, kuri atbilst gribai; secinājums ietver slēdzienu, kas nosaka, kas atbilst tiesībām.”

Johans Gotlībs Fihte – Immanuēla Kanta sekotājs, Fihtes filozofija balstīta uz Kanta ideālisma mācību. Fihtes filozofiju tālāk attīstīja Šellings un Hēgelis. Viens no labākiem darbiem ir „Cilvēka būtība”, kurā tiek apgalvots kā izmantot citu zināšanas un padarīt tās par savām neko nedod, viss svešais ir jāatmet un pašam viss jāizpēta, saprast kas ir kas, kā rodas priekšmeti, lietas, vai tās vispār pastāv, atklāt „tieša ticība ir tā, kas apstiprina zināšanas un paceļ skaidrības un pārliecības līmenī, kas bez tās būtu vienīgi maldi. Tā nav zināšana, bet vēlme piešķirt zināšanām īstu nozīmi”. Fihte uzskata, ka filozofijas pamatā ir darbība. Darbībai, kurai ir nejaušs un nederīgs raksturs, Fihte uzskata, ka tā ir produktīvā darbība, jo tā ir kaut ko radījusi. Vācu klasiskajā filozofijā noteicošais ir cilvēka prāts.

Fihte uzskatīja, ka cilvēces morālais uzdevums ir dabas un sabiedrības transformācija. Cilvēkam jāpadara dabu un sabiedrību identisku sev, kā apzinīgu būtni, kura spēj pārvarēt savus instinktus. Fihte uzskata, ka bērniem ir jāturpina vecāku iesākto, ja viņš to turpina, tad pat nāve nepārtrauks šo darbību izpildi. Ar uzdevuma pārņemšanu cilvēks pārņem mūžību.

Runājot par sabiedrību, Fihte uzskata, ka sabiedrībai jāgarantē ne tikai formālo indivīdu vienlīdzību, bet arī tiesības uz noteiktu brīvu darbību dažādās sociālās darba dalīšanas nozarēs. Savu ideju viņš izteica darbā “Der geschlossene Handelsstaat” 1800.g. Sabiedrības pamatā jābūt darba dalīšanai bez privātīpašuma. Tātad Fihte darbos pamanāmas utopiskas sociālisma idejas. Viņš piekrīt teorijai, kur indivīds var brīvi rīkoties ar īpašumu un līdzekļiem kuri nepieciešami darba izpildei noteiktā nozarē. Darba sadalīšanu viņš apraksta šādi: “neviens nevar strādāt citam, nestrādājot pats uz sevi...”⁶⁶

⁶⁵Лазарев В.В., «История государственно-правовых учений: хрестоматия», Спарк, 2006, с. 309

⁶⁶История философии в кратком изложении/ Пер. с чеш. Богута И. И. Мысль, 1994., Pieejams: <http://www.lib.ru/FILOSOF/SBORNIKI/cesh.txt>[11.04.2016]

Runājot par tiesībām, Fihtes idejām raksturīga dabisko tiesību doktrīna. Viņš uzskata, ka tiesības izriet no brīvo būtību savstarpējas mijiedarbības, kuras iestājas juridiskajās attiecībās ar savstarpēju brīvības ierobežošanu.⁶⁷ Fihte atbalsta ideju, ka tiesības balstās uz prātu un ja attiecīgās tiesības ir pretrunā ar prātu, tad to nevar atzīt par tiesībām⁶⁸. Viņš apgalvo, ka par tiesībām var iet runa gadījumos, kad cilvēka nodomi izteikti darbībās, t.i. tas kas paliek cilvēka dvēselē, kam nav skaidra ārējā rakstura, neietilpst tiesību jomā. Līdz ar to Fihte uzskata, ka nav nekādas jēgas runāt par tiesībām, kuras balstītas uz domas un apziņas brīvību, jo minētais attiecās uz iekšējo subjektīvo dzīvi un nerealizējās darbībās.⁶⁹

Acīmredzami, ka Fihte sarauj saikni starp tiesībām un morāli. Tiesības būtību viņš redz piespiedu spēkā, t.i. tiesības pastāvēšana prasa to ieviešanu un ievērošanu piespiedu kārtā. Tomēr attiecīgā darbība nevar būt mehāniska, jo mehānisku iedarbību nevar piemērot uz brīvu gribu. Ja veikt iedarbību uz brīvo gribu, tas iznīcina racionālo būtņu brīvību.⁷⁰

Balstoties uz augstāk minētajām idejām par tiesībām, Fihte veido savu mācību par valsti. 1806.g. publicē darbu "Slēgtais tirzniecības valsts" ("Der geschlossene Handelsstaat"), kurā viņš mēģina attēlot valsti kā organizāciju, kura apņemas nodrošināt īpašnieku privātās intereses. Fihte apgalvo, ka cilvēki, izsakot velmi nodrošināt savas brīvības robežas, mēģina pakļaut kopīgos cēloņus savām privātajām vajadzībām, kur mērķis ir atrast sintēzi privātai un kopīgai gribai.⁷¹ Minētā sintēze, pēc Fihte domām ir iespējama valstī, kura dibināta uz vienošanās pamata. Vienošanās mērķis ir noteikt katra indivīda brīvības robežas un dibināt piespiedu varu, kā arī nodrošināt katru indivīdu ar īpašumu, sniegt katram indivīdam un visiem kopumā drošību.⁷²

Kārtības nodrošināšanai ir nepieciešams tāds spēks, kurš ir pārāks par katra indivīda spēku. Pateicoties minētajam spēkam realizējas piespiešana. Tomēr Fihte

⁶⁷Rockmore T., Breazeale D., "Rights, Bodies and Recognition", Ashgate Publishing Limited, 2006, p. 75

⁶⁸Stanford Encyclopedia of Philosophy, Johann Gottlieb Fichte, Philosophy of Law (Recht) Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/johann-fichte/#4.4> [18.04.2016]

⁶⁹Jorn K. Bramann, "Educating Rita and other philosophical Movies", NIGHTSUN Books, 2009, Pieejams: <http://faculty.frostburg.edu/phil/forum/Fichte.htm> [18.04.2016]

⁷⁰Robert R. Williams, "Hegel's Ethics of Recognition", University of California Press, 1997, p. 284

⁷¹Copleston F. "A History of Philosophy, Volume 7, 18th and 19th century german philosophy", Continuum, p.73.

⁷²James D., "Hegel, A guide for the Perplexed", CONTINUUM International Publishing Group, 2007, p. 59.

norāda arī uz spēka ierobežojumu, t.i. viņš uzskata, ka piemērojot attiecīgo spēku varai jārikojas atbilstoši civil un krimināltiesībām.⁷³

Lasot filozofa darbus, acīmredzami, ka Fihte cer uz ekspluatējošo valsti, domādams, ka tā ir spējīga nodrošināt ikvienam dzīvi ar savu darbu un īpašuma izmantošanu. Viņš piedāvā nodot vadību par ražošanu un sadalīšanu valstij.⁷⁴ Tas nozīmē, ka valstij ir pienākums sadalīt profesijas starp pilsoņiem, kur tiek izslēgta brīvība indivīdam izvēlēties profesiju. Valsts tiek apveltīta ar plašām pilnvarām reglamentēt ražošanu un aizsargāt to no ārvalsts konkurences. Viņš uzskata, ka ekonomiskajā jomā valstij jābūt slēgtai, t.i. viss kas tiek pirktis un pārdots jābūt pirktam un patērētam attiecīgajā valstī.⁷⁵

Fihte apgalvo, ka valsts absolūtais mērķis ir sabiedrības drošība, tāpēc ir nepieciešams orgāns, kura pienākumā ietilpst noziegumu atklāšana un novēršana. Šeit Fihte runā par tādu struktūru kā policija, kura novērš nozieguma izpildi nevis soda par tiem.

Vēl viena svarīga tēma, kuru apskata Fihte ir starptautiskās attiecības. Fihte apgalvo, ka vienota pasaules valsts veidošanās nav iespējama, nepieciešams nodobināt noteiktas juridiskās attiecības starp valstīm. Tiem jāslēdz savā starpā starptautiskus līgumus un attiecīgo līguma pārkāpšana var novest pie piespiešanas, kas realizējas karā.⁷⁶ Viņš uzsver, ka ir nepieciešams izveidot starptautisku organizāciju un tiesu, lai risinātu starptautiskos strīdus un nodrošinātu ilgstošu mieru. Miera nodrošināšanai, organizācija ir tiesīga piemērot spēku, t.i. karot pret valsti, kura nepilda pienākumus.⁷⁷

Georgs Vilhelms Fridrihs Hēgelis – viņa pamatdarbi ir „Gara fenomenoloģija” (1807), „Loģikas zinātne” (1812-1816), „Filozofisko zinātņu enciklopēdija” (1817), viens no galvenajiem darbiem, kas saistīts ar valsts un tiesību jautājumiem ir „Tiesību filozofija” (1821). Viņš izveidoja filozofisko sistēmu, kurā tika apvienotas visas tā laikā teorētiskas zināšanas. Hēgeļa filozofijas pamatdaļas ir loģika, dabas un gara filozofija, kur katra no viņām tiek sadalīta uz atsevišķām mācībām.⁷⁸ Darbā “Tiesību filozofija”

⁷³Allan W. Wood, “Fichte’s Ethical Thought”, Oxford University press, 2016, p.272

⁷⁴Nakhimovsky I., “The Closed Commercial State: Perpetual Peace and Commercial Society from Rousseau to Fichte”, Princeton University Press, 2011, p. 62.

⁷⁵Nakhimovsky I., “The Closed Commercial State: Perpetual Peace and Commercial Society from Rousseau to Fichte”, Princeton University Press, 2011, p. 63.

⁷⁶Summers J., “Peoples and International Law”, Martinus Nijhoff publishers, 2014, p.40.

⁷⁷Fichte J.G. “Science of Rights”, translated by A.E.Kroeger, Lippincott’s press, 1869, p.481

⁷⁸Лейст О.Э. «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г., Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheniy-1/index.htm> [25.05.2015]

viņš apraksta valsti kā morālās idejas realitāti, kurā brīvība sasniedz augstāko likumu. Tās mērķis ir apveltīts ar augstākām tiesībām attiecībā pret indivīdiem, kuru pienākums ir būt par valsts dalībniekiem.⁷⁹ Hēgelis ar augstāk minēto gribēja pateikt to, ka apvienojot valsti un pilsonisko sabiedrību, tās mērķis būs vērsts uz īpašuma un privātās brīvības nodrošināšanu, tās aizsardzību. Attiecīgajā gadījumā indivīda intereses būs pēdējā vietā, līdz ar to viņam ir tiesībās izvēlēties vai nu kļūt par sabiedrības dalībnieku vai nē.⁸⁰ Hēgelis politisko valsti ar to ideāliem, lieliem un produktīviem mērķiem, uzskata par idejas pārākumu par egoismu un objektīvas prāta triumfu par subjektīvo.⁸¹ Secināms, ka Tēvijas interesēs ir augstākas par personīgajām interesēm. Valsts, pēc būtības nevar pieļaut egoisma pastāvēšanu.⁸² Attiecīgajā gadījumā var minēt 1977.gada PSRS konstitūcijas 6.pantu, kurā teikts: “Par vadošo padomju sabiedrības spēku, politiskas sistēmas, valstiskas un sabiedriskas organizācijas kodolu ir Padomju Savienības komunistiskā partija. PSKP pastāv tautai un kalpo tautai. Bruņotiem ar marksisma-ļeņinisma teoriju, Komunistiskā partija nosaka sabiedrības attīstības ģenerālas perspektīva, iekšējās un ārējās PSRS politikas gaitu, vada padomju tautas lielo radošo spēku, dod sistemātisku, zinātniski pamatotu raksturu cīņā par komunisma uzvaru.”⁸³

Hēgelis uzskata, ka Republika nav pietiekami laba valsts pārvaldes forma, jo viņa pārspīlē indivīda lomu un nozīmi. Republika ar laiku nonāk pie absolūtisma, tāpēc, ka viņi upurē ideju indivīda un ģimenes kaprīzēm.⁸⁴

Hēgelis apgalvo, ka ideāla valsts pārvalde ir monarhija. Viņš uzskata, ka valsts ir abstrakcija līdz brīdim, kamēr tas nebūs atveidots monarhā – viņa varā, politiskajās tradīcijās un idejās, kuru viņš vēlējas realizēt. Šeit Hēgelis min Ludviķa XIV izteicienu “Valsts – tas esmu es”.⁸⁵ Pēc Hēgeļa uzskatiem valstij ir kopīgs prāts ar kuru indivīdiem un pilsoniskajai sabiedrībai jāpiepildās un jāpakļaujas. Runājot par valsti, Hēgels runā

⁷⁹Гегель Г.В.Ф. “Философия права”, 1829, с. 279, Pieejams:

<http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000360/index.shtml> [18.04.16]

⁸⁰*Ibid*

⁸¹Houlgate S., “A companion to Hegel”, John Wiley & Sons Ltd., 2011, p. 302

⁸²Stephen L. Gardner, “Myths of Freedom: Equality, Modern Thought, and Philosophical Radicalism”, Greenwood Press, 1998, p. 165

⁸³Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.), ст. 6, Pieejams: http://constitution.garant.ru/history/ussr-rsfsr/1977/red_1977/5478732/chapter/1/#block_10000 [25.04.2015]

⁸⁴Browning G.K., “Plato and Hegel: Two Modes of Philosophizing about Politics”, Routledge, 2013, p. 14

⁸⁵Hypolite J., “Genesis and Structure of Hegel’s “Phenomenology of Spirit””, Northwestern University Press, 1974, p. 405

arī par nacionalitāti. Viņš uzskata, ka nacionalitāte ietver valodas, reliģijas, morāles un idejas vienotību.⁸⁶ Hēgelis vēlās pateikt, lai dzīvotu valstī politiskajā kopienā, nepieciešama kopīga valoda, tradīcijas un ideja. Tomēr Hēgelis savu domu papildina. Viņš uzskata, ka vienas nacionalitātes absorbcija ar citu, vienas valsts ietvaros skaitās par noziegumu, ja otrai nacionalitātei ir tik pat apjomīga un ilgstoša ideja.

Katrs no minētajiem filozofiem ir personība ar savu ideju, līdz ar to ir grūti runāt par vienotu vācu klasisko filozofiju. Tomēr neskatoties uz to, ka vācu klasiskā filozofija ir pārpildīta ar daudzām idejām un koncepcijas klāstu, kas pēc autora domām ir vērtīgi, tajā ir saskatāmas vienota filozofijas virziena pazīmes.⁸⁷

Pirmā pazīme ir filozofijas nozīme cilvēka vēsturē un kultūras attīstībā, t.i. filozofija ir kā kultūras kritiskā sirdsapziņa.⁸⁸ Tā ir cieši saistīta ar cilvēka kultūru un dzīvesveidu. Kā teica Hēgelis „Filozofija ir ... mūsdienu laika posms, kas ir aptverts domāšanā”. Minētiem autoriem izdevās ieskicēt sava laika posmā esošo dzīves dinamiku, ritmu, prasības un sociāli-vēsturiskas izmaiņas. Tika pievērsta uzmanība cilvēka vēsturei un būtībai kā tādai. Filozofija, ne tikai balstās uz citām zinātnēm, bet pati nosaka zinātnēs virzienus.

Otrā pazīme ir tāda, ka vācu klasiskās filozofijas pārstāvji veido tādas sistēmas un mācības, kuras ir grūti apgūstamas, bet kurām ir ļoti liela ietekme kultūrā un politikā.⁸⁹ Minētie domātāji apspriež pasauli kā kopumu, tās attīstību un likumsakarības, t.i. mācība par esamību. Kopā ar mācību par esamību tika arī attīstīta mācība par izziņu un cilvēku. Tika apspriesti tādi jautājumi kuri skar sabiedrību, sabiedrisko cilvēku, pasaules vēsturi, mākslu, reliģiju, tikumību. Kants šādu domāšanas veidu ir saucis par „metafiziku”, kura izveidoja kopīgo pasaules uzskatu.

Trešā pazīme ir tāda, ka vācu klasiskās filozofijas pārstāvji uzskatīja, ka vēstures attīstības pamats bija cilvēku uzskati un idejas.⁹⁰

⁸⁶Snyder L.L., “The New Nationalism”, Transaction Publishers, 2003, p. 43

⁸⁷Баллаев А., Богуславский В., Громов М., Длугач Т., Жучков В., Мотрошилова Н., Соколов В., Соловьев Э. «История философии: Запад-Россия-Восток», Книга вторая. Философия XV-XIX вв.», Издательство «Академический проект», 2012 г., Pieejams: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000005/index.shtml> [24.05.2015]

⁸⁸*Ibid*

⁸⁹*Ibid*

⁹⁰Баллаев А., Богуславский В., Громов М., Длугач Т., Жучков В., Мотрошилова Н., Соколов В., Соловьев Э. «История философии: Запад-Россия-Восток», Книга вторая. Философия XV-XIX вв.», Издательство «Академический проект», 2012 г., Pieejams: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000005/index.shtml> [24.05.2015]

Pēdējā vissvarīgākā pazīme, kuru ietver vācu klasiskā filozofija ir brīvības princips un cilvēktiesības.⁹¹ Domātāji mēģināja izanalizēt pretrunas un grūtības, kuras radās minēto principu realizēšanā.

1.3. Francijas apgaismības filozofija

Franču filozofija ir vairāk orientēta uz cilvēka un sabiedrības problēmām, kuras autors apraksta ar savu individuālo stilu. Spilgtu filozofu bija ļoti daudz, sākot no atdzimšanas laika (Mišels Montēn (1533-1592), Pjers Šaron (1541-1603)) un beidzot ar divdesmito gadsimtu, kad franču filozofiju ietekmēja Edmunda Guserļa (1859-1938) un Martina Haidegera (1889-1976) idejas. Šajā gadsimtā franču filozofija kļuva par vienu no ietekmīgākajām pasaulē.

Tomēr arī citi gadsimti ietekmēja filozofiju kopumā tā, piemēram, deviņpadsmitā gadsimtā spilgtākais no filozofiem bija Ogusts Konts (1798-1857), kas ir pozitīvisma dibinātājs. Astoņpadsmitā gadsimta spilgtākie filozofi bija; Volters (1694-1778), Klods Helvecijs (1715-1771), Poļs Goļbah (1723-1789), Deni Didro (1713-1784), Etjens Kondiliaks (1715-1780), Žuļjens Lametri (1709-1751) un vieni no vispazīstamākajiem tiesībzinātnieku lokā - Šarls lui de Monteskje (1689-1755) un Žan-Žak Russo (1712-1778).

Astoņpadsmitais gadsimts Francijā ir klasisks piemērs, kurš atspoguļo ideoloģisko cīņu, kuras rezultātā izveidojās buržuāzijas politiskā apziņa un tika identificētas politiskās domas tendences. Minēto ideoloģisko cīņu iemesli bija šādi:

- Ekonomiskais iemesls: astoņpadsmitā gadsimta sākumā Francija kļuva par vienu no lielākajiem tirdzniecības centriem. Pateicoties attiecībām ar citām valstīm, tās rūpniecība strauji attīstījās, tomēr teritorijā joprojām palika feodālas attiecības, kuras neļāva paplašināties vietējam tirgum. Francija kļuva par vietu, kur pastāvēja pretruna starp feodālo sistēmu un kapitālismu.⁹²
- Politiskais iemesls: lielāka vara piederēja absolūtai monarhijai, līdz ar to buržuāzija bija spiesta apvienoties ar tautu nolūkā oponent monarhijai.⁹³
- Ideoloģiskais iemesls: Katolicisms. Laikā posmā no sešpadsmitā gadsimta līdz septiņpadsmitajam gadsimtam, reliģisko karu laikā starp protestantiem

⁹¹*Ibid*

⁹²Лейст О.Э., «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г.,Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheniy-1/index.htm> [08.04.2015]

⁹³*Ibid*

un katoliešiem vinnēja katoliskā baznīca. Katoliskā baznīca uzspieda ticīgajiem reliģisko neiecietību un fanātismu, līdz ar to Francijas buržuāzija bija spiesta vērsties uz pilnīgas kristietības noraidīšanu.⁹⁴

Attiecīgajā laika posmā pamanāma antifeodalisma kustība, kur zemāko klašu intereses tika atspoguļotas sociālisma ideoloģijā. Sociālisma ideoloģijas pārstāvji turpināja izstrādāt valsts organizācijas un likumu projektus, ņemot par pamatu sabiedrisko īpašumu.

Monteskijs – viens no lielākajiem teorētiķiem apgaismības laikā. Savas idejas, kuras saistītas ar politiku un sabiedrību viņš aprakstīja darbos: “Persiešu vēstules”, “Pārdomas par romiešu diženuma un krišanas cēloņiem”, tomēr viņa galvenais darbs bija “Par likuma garu” (1758). Viņš ne tikai teorētiski aprakstīja iespēju veidot republiku lielajās valstīs, bet arī izstrādāja pirmo politisko doktrīnu apgaismības ideoloģijā. Mēģinot aprakstīt cēloņus, kuri izraisa izmaiņas likumdošanā un tikumībā. Apkopojot rezultātus, viņš noteica vēstures likumus. Viņš apgalvoja, ka vēsture veidojas nevis ar Dieva gribu vai sakritību, bet ar rīcības sakarību.⁹⁵Viņš piekrīt dabiskā stāvokļa teorijai, tomēr piemērojot empīrisko metodi nepiekrīt sabiedriskā līguma definīcijai. Monteskijs uzskata, ka sabiedrības dibināšana ir vairāk kā vēsturisks process un likums kopā ar valsti rodas dēļ kariem.

Monteskijs ir pirmais kurš uzskatīja, ka sabiedrības attīstītībā ir atkarīga no subjektīviem un objektīviem cēloņiem. Pēc viņa domām sabiedrība, kura dzīvo ziemeļos, dēļ skarbā klimata ir rūdīta, drosmīga un brīvību mīloša, bet dienvidu sabiedrība ir slinka un strādā, jo baidās no soda. Tāpēc otrajā gadījumā pastāv despotisms, bet pirmajā gadījumā pastāv mērenas pārvaldes formas. Viņš uzskatīja, ka brīvība ir “tiesības darīt visu, kas atļauts ar likumu”.⁹⁶

Monteskijs attīstīja Loka idejas un detalizētāk definē varas veidus, tās organizāciju un saistību. Viņš nodala trīs varas, t.i. likumdošanas, tiesu un izpildvaru, kur galvenais princips ir tāds, ka katrai no varām ir savas kompetences un tām ir jāierobežo viena otru, kur “viena vara apstādina otru”.⁹⁷Attiecīgā varas dalīšanas teorija nākotnē kļuva par klasisko formulu konstitucionālisma teorijā.

⁹⁴*Ibid*

⁹⁵*Ibid*

⁹⁶Лейст О.Э., «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г.,Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheni-1/index.htm> [08.04.2015]

⁹⁷*Ibid*

Konstitucionālisma ideja par brīvību, pilsoņu tiesībām un valsts varas dalīšanu tika pievienotas Francijas konstitucionālajos aktos, kā arī kļuva par pamatu 1789.g. Deklarācijā par cilvēka un pilsoņa tiesībām (*franču val.: Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*).⁹⁸ 1789.gada Deklarācijas pamatā bija ietvērtas cilvēktiesību, pilsonisko tiesību, vienlīdzības un brīvības idejas, kuras ir katram kopš dzimšanas. Par dabiskajām tiesībām bija pieņemtas cilvēka un pilsoņa personības brīvība, vārda brīvība, pārliecību brīvība, tiesības uz pretošanos pret apspiešanu.⁹⁹ Kā vēl vienu piemēru var minēt ASV tiesību billi (*angl. val.: Bill of Rights*), kurā ir minētas un nostiprinātas, cilvēka un pilsoņa pamatbrīvības un pamattiesības.¹⁰⁰ Monteskjē politiskās un tiesiskās idejas ietekmēja ASV konstitūciju, kur pirmie trīs Konstitūcijas panti dala Savienoto Valstu pārvaldes varu trīs atsevišķās daļās: 1. likumdevējorgāns, ko pārstāv Kongress; 2. izpildorgāns, ko pārstāv prezidents; 3. tiesu orgāni, ko pārstāv Augstākā tiesa. Šāds dalījums, ko sauc par varas dalīšanu, ir veidots ar mērķi nepieļaut kādas pārvaldes nozares pārlieku lielu varenību.¹⁰¹

Tāpēc Monteskjē var droši dēvēt par konstitucionālisma klasiķi.

Žan-Žak Russo – izcils filozofs, kļuvis populārs pēc sava darba “Spriešana par mākslu un zinātnēm”, kurā viņš apgalvoja, ka mākslas un zinātnes atdzimšana neuzlaboja sabiedrības tikumību. Nākamais darbs bija vērsts uz sociāli-politiskās doktrīnas veidošanu, kura tika aprakstīta 1762.g. darbā “Par sabiedrisko līgumu vai politisko tiesību principu”.¹⁰² Russo savā darbā aprakstīja cilvēka dabisko stāvokli, tomēr, viņa idejas par dabisko stāvokli bija atšķirīgas. Viņš uzskatīja, ka Loka un Hobsa teorijas bija kļūdainas, jo “tie runāja par mežonīgu cilvēku, bet attainoja viņu pilsoniskajā stāvoklī”.¹⁰³ Pēc viņa domām, dabisko stāvokli jāņem vērā kā hipotēzi, kas palīdzētu labāk saprast cilvēku. Rezultātā šāda veida traktēšana tika nosaukta par hipotētisko dabisko stāvokli.¹⁰⁴ Russo uzskatīja, ka cilvēki vispirms dzīvoja kā dzīvnieki un viņi bija vienlīdzīgi un brīvi, viņi nevarēja runāt viens ar otru, nebija nekā

⁹⁸*Ibid*

⁹⁹Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, Approve by the National Assembly of France, August 26, 1789, Pieejams: <http://www.hrcr.org/docs/frenchdec.html> [25.04.16]

¹⁰⁰The Bill of Rights, Pieejams:

<http://law2.umkc.edu/faculty/projects/Fttrials/conlaw/billofrightsintro.html> [25.04.16]

¹⁰¹ ASV Konstitūcija, 1-3.panti, Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=44261> [26.05.2016]

¹⁰²Лейст О.Э., «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г.,Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheniy-1/index.htm> [08.04.2015]

¹⁰³*Ibid*

¹⁰⁴*Ibid*

sabiedriska, īpašuma un morāles, kā arī tiesību. Tāpēc paralēli, attīstoties zināšanām un prasmēm tika veidotas sabiedriskas saites un tika veidotas sociālas vienības, t.i. ģimene, tauta.¹⁰⁵ Vēlāk tika attīstīta sabiedriskā nevienlīdzība un brīvības regress. Pirmais, kas radās ir īpašuma nevienlīdzība, viņš teica: “Pirmais, kas izdomāja iežogot zemes gabalu, pateikt ”Tas ir mans!” un atrada cilvēkus, kuri tam ticēja, bija īsts pilsoniskās sabiedrības dibinātājs.”¹⁰⁶ Tālāk radās politiskā nevienlīdzība, kur bagātie, ar nolūku pasargāt sevi veido publisko varu, ar domu aizsargāt visus sabiedrības dalībniekus no savstarpējiem strīdiem. Ticot tam, tā izveidojās valsts. Viņš apgalvoja, ka kamēr pastāv īpašuma nevienlīdzība, pastāvēs arī politiskā nevienlīdzība.

Russo ar savām idejām par nevienlīdzību izveidoja pilnīgi jaunu doktrīnu, kurā viņš mēģināja paskaidrot sabiedrības attīstību un tās dinamisko procesu. Viņš uzskata, ka sabiedriskais līgums ir bagāto paņēmiens, lai pakļautu nabadzīgos, jo šāds līgums veido pārvaldi un likumus, bet neparedz tiesību un juridisko attiecību starp cilvēkiem.¹⁰⁷ Tāpēc Russo apgalvoja, ka sabiedriskais līgums slēdzams starp vienlīdzīgiem, un tiem ir jāpieņem likumi, tad arī veidojas brīvība. Viņš par likumu teica šādi: “ Ja tauta neakceptēja likumu patstāvīgi, tad tas nav spēkā; tas vispār nav likums.”¹⁰⁸

Russo uzskatīja, ka caur republiku var panākt brīvību, vienlīdzību un brālību. Viņš apgalvoja, ka valsts forma ir atkarīga no valsts teritorijas. Mazās valstīs piemērotāka valsts forma ir Republika, bet lielākajās valstīs (par piemēru Russo minēja Franciju) piemērotāka ir “velēšanas aristokrātija”, t.i. izpildvaras funkcijas tiek dotas nelielai personu grupai, kura ir pakļauta tautai. Russo apgalvo, ka lielākajās valstīs, valsts vadīšanu ieteicams nodot vienās rokās, bet valsts galvai pilnīgi jāpakļaujas sabiedriskajam līgumam un likumiem. Russo ideālajā valstī pastāv pilsoniska brīvība un tiesības uz privātīpašumu. Viņš ietekmēja ne tikai sabiedrisko apziņu, bet arī Franču revolūcijas attīstību. Viņa darbi tika ņemti vērā, valsts turpmākai attīstībai un tiesībām. Russo idejas bija vienas no uzziņas avotiem vācu filozofiem, sākot no astoņpadsmitā

¹⁰⁵*Ibid*

¹⁰⁶ Великие исторические личности, Pieejams: <http://history-persons.ru/2012/04/zhan-zhak-russo-2/> [26.04.2016]

¹⁰⁷ Лейст О.Э., «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г., Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheni-1/index.htm> [08.04.2015]

¹⁰⁸*Ibid*

gadsimta līdz deviņpadsmitajam gadsimtam. I. Kants un H. Hēgelis atzina viņa idejas un izmantoja tās kā avotus.¹⁰⁹

Var apgalvot, ka Russo uzskati un doktrīna, bija pagrieziena punkts vēsturē un astoņpadsmitā gadsimta sabiedriski-politiskajā domāšanā.

¹⁰⁹Лейст О.Э., «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г.,Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheni-1/index.htm> [08.04.2015]

2. TOMASA HOBSA FILOZOFIJA

2.1. Vispārīgs ieskats

Tomas Hobs (turpmāk – T. Hobs) dzimis 1588. gadā 5. aprīlī Malmsberī, Gločesteršīrē (*angļ. Malmesbury, county Gloucestershire*), kad viņa māte uzzināja par Spānijas Armadas (*spāņu Grande y Felicísima Armada*) tuvošanos. Tajā laikā no 1585. gada līdz 1588. gadam risinājās Angļu-Spāņu konflikts, kurā 130 kuģi 1588. gada septembrī ar komandieru Alonso Peresu de Gusmanu devās kampaņā ar vēlmi iekarot Angliju. T. Hobs teica, ka “bailes un es ir dvīņu brāļi”. Neskatoties uz augstāk minēto konfliktu, viņš nodzīvoja ilgu (miris 91 gada vecumā) un produktīvu mūžu. Viņš vēl mācījās skolā, kad beidzās Elizabetes I valdīšana. T. Hobs bija aizdomās turētājs Kromvela un Angļu revolūcijas laikā, kuras rezultātā bija spiests bēgt uz Franciju.¹¹⁰

1608. gadā viņš ieguva skolotāja darbu Viljama Kavendiša ģimenē, kurš bija Devošira grāfs, pateicoties savam darbam, viņa rīcībā bija izcila bibliotēka, ceļojot kopā ar Kavendiša dēlu, viņš apmeklēja Franciju un Itāliju, kas paplašināja viņa redzesloku.

T. Hobsa attīstību var iedalīt trījos periodos, kuri saistīti ar trīs ceļojumiem pa Eiropu, t.i. ceļojumi 1610., 1628. un 1634. gados.¹¹¹

Pirmais ceļojums 1610. gadā, iedvesmoja T. Hobsu studēt antīkas filozofijas autorus, jo pats viņš bija audzināts pēc Aristoteļa filozofijas, kura Eiropā skaitījās novecojusi. Atgriežoties Anglijā viņš daudz diskutēja ar F. Bekonu. Rezultātā T. Hobs pārņēma no F. Bekona negatīvo attieksmi pret “Aristotelismu” un uzskatu, ka zināšanas ir spēks, bet zinātnes mērķis ir cilvēka dzīves uzlabošana. Tajā laikā T. Hobs bija “karaļu” varas pusē un tulkojot Fukidida darbu, brīdināja par demokrātijas bīstamajiem aspektiem.¹¹²

Otrais ceļojums 1628. gadā iedvesmoja viņu pētīt ģeometriju, jo tā deva viņam metodi. Viņa uzskati par sabiedrisko iekārtu varētu kļūt par neapstrīdāmiem pierādījumiem. Tā realizēšanai nepieciešams sniegt paskaidrojumus par sapratīgu valsts iekārtu ar skaidrām un konsekventām tēzēm, kā ģeometrijā.¹¹³

¹¹⁰Цагарелли М.Ю., Добровольский А.В., Блюхер О.Р., Липкин М.А., Пашенко Н.Т., Прокопенко Л.Я., Универсальная научно-популярная энциклопедия «Кругосвет» Pieejams: http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/GOBBS_TOMAS.html [28.02.2016]

¹¹¹*Ibid*

¹¹²*Ibid*

¹¹³Цагарелли М.Ю., Добровольский А.В., Блюхер О.Р., Липкин М.А., Пашенко Н.Т., Прокопенко Л.Я., Универсальная научно-популярная энциклопедия «Кругосвет», Pieejams: http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/GOBBS_TOMAS.html [28.02.2016]

Trešais ceļojums 1634. gadā sniedza viņam iespēju iepazīties ar R. Dekartu un P. Gassendi Parīzē, bet 1636. gadā Itālijā viņš iepazīnās ar G. Galileo, kurš pats piedāvāja viņam izplatīt savus filozofijas principus un jau 1637. gadā T. Hobs ir gatavs izstrādāt savu filozofijas sistēmu.¹¹⁴

Hobs ir absolūtas valsts varas piekritējs, jo pēc viņa uzskatiem, tikai tāda valsts spēj atteikties no visa paliekošā no „dabiskā stāvokļa”, strīdiem un nemiera. Hobsa uzskati ir mēģinājums atrast paskaidrojumu sabiedrībai un valstij.¹¹⁵ Neskatoties uz to, ka viņa uzskati neliekas demokrātiski, tomēr viņa darbos ir atspoguļots demokrātisks akcents. Hobs uzsver, ka cilvēki ir vienlīdzīgi gan fiziskajā, gan intelektuālajā aspektā. Viņš runā arī par sabiedrisko līgumu kā visu cilvēku dabisko vienlīdzību.

2.2. Par valsts rašanās cēloņiem

T. Hobs apgalvoja, ka galīgais cēlonis kāpēc rodas valsts ir tieksme pēc pašsaglabāšanās un vēlme nodrošināt sev labvēlīgu dzīvi. Neskatoties uz to, ka cilvēks pēc būtības mīl brīvību un dominēt par citiem, lai panāktu augstāk minēto, cilvēki sevi ierobežo ar pienākumiem, ar kuriem tie ir saistīti, dzīvojot valstī.¹¹⁶

T. Hobs uzskatīja, ka cilvēki ir vienlīdzīgi gan fiziskajā, gan intelektuālajā aspektā. Pat, ja starp diviem indivīdiem, novēro fizisko atšķirību, vājākajam no viņiem ir spēki vienojoties ar citu indivīdu, kam arī draud briesmas un iznīcināt spēcīgāko.¹¹⁷ Tāpēc šajā gadījumā nevar runāt par nevienlīdzību, kura aizliegtu vienam indivīdam pretendēt uz kādu lietu, tikai tāpēc, ka viņam nav pietiekami daudz fiziskā spēka. Galu galā abiem indivīdiem ir vienādas tiesības uz vēlamu, vienīgi metodes, kuras viņi izmantos būs dažādas, tāpēc daba rādīja vienlīdzīgus cilvēkus.¹¹⁸ Ņemot vērā intelektuālo aspektu, T. Hobs, nošķir no tā zinātņu nozares (jo tās nav iedzimtas un iegūtas novērojuma rezultātā), un uzskata, ka šeit redzama vēl lielāka vienlīdzība nekā fiziskajā aspektā.¹¹⁹ Šajā gadījumā T. Hobs runā par tā saucamo *apdomību* (angl. val.: *prudence*), kas ir pieredze kuru iegūst vienlīdzīgi attiecībā no

¹¹⁴*Ibid*

¹¹⁵Чехословацкая Академия Наук, «История философии в кратком изложении»,Издательство: Мысль, 1994.г., Pieejams: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000196/st071.shtml> [26.05.2015]

¹¹⁶Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва, 2001 г., с. 116

¹¹⁷*Ibid*, с. 85

¹¹⁸Grewal D.S., The Domestic analogy Revisited: Hobbes on International Order, The Yale Journal, Pieejams: http://www.yalelawjournal.org/pdf/b.618.Grewal.680_zd87t39f.pdf [17.04.16]

¹¹⁹Grewal D.S., The Domestic analogy Revisited: Hobbes on International Order, The Yale Journal, Pieejams: http://www.yalelawjournal.org/pdf/b.618.Grewal.680_zd87t39f.pdf [17.04.16]

kopīgi veiktas nodarbības.¹²⁰No minētās vienlīdzības, fiziskās un intelektuālas, rodas vienlīdzīgas cerības mērķa sasniegšanai. Tas nozīmē to, ja divi indivīdi grib iegūt vienu lietu, par kuru valdīt var tikai viens, abi divi kļūst par ienaidniekiem un rezultātā cenšas viens otru iekarot vai iznīcināt.¹²¹Kā jau bija teikts, mērķis var būt vai nu savas dzīvības saglabāšana. Dzīvības saglabāšanai vai labvēlīgas dzīves nodrošināšanai, kā piemēru T. Hobs ņem situāciju, kurā acīmredzami var saskatīt viņa teoriju par cilvēka būtību, t.i. „Cilvēks cilvēkam – vilks” (*lat. val.: homo homini lupus est*). Situācija ir sekojoša: Cilvēks, kuram ir spējas vienam pašam aizsargāt savu teritoriju, kurā viņš sēja, būvēja, stādīja, var sagaidīt to, ka citi cilvēki ar apvienotiem spēkiem atņems ne tikai viņa darba augļus, bet arī viņa brīvību un dzīvību. Tajā pašā brīdī uzbrucējam draud tādas pašas briesmas kā cietušajam.¹²²No šīs situācijas izriet, ka indivīdi nevar uzticēties viens otram un pēc T. Hobsa teorijas labākais ko var pielietot, lai pasargātu sevi ir preventīvie pasākumi, t.i. ar spēku vai viltiem kontrolēt visus līdz brīdim, kamēr viņš neatradīs spēku, kas ir pietiekami liels, lai apdraudētu viņa pastāvēšanu.¹²³

Tā kā cilvēks mīl brīvību un dominēt, viņš saņem baudu no tā ka var pakārtot sev citus. Gadījumā, ja viņam nav minētās varas, viņš nonāk pretējā situācijā. Līdz ar to var izšķirt trīs kara iemeslus: 1. Sacensība; 2. Neuzticība; 3. Slava.¹²⁴Pirmajā gadījumā cilvēki piemēro spēkus, lai kļūtu par valdniekiem mantkārīgos nolūkos, otrajā gadījumā – lai pasargātu sevi, bet trešajā – goda dēļ, kuru iemesls var būt sākums. No minēta izriet, ka kamēr cilvēki dzīvo bez kopīgas varas, kura kontrolē visus, tie dzīvo karā.¹²⁵

Var secināt, ka T. Hobs izšķir divus periodus, t.i. : 1. Kara periods – laika periods, kad nepastāv kopīgas varas, lai kontrolētu cilvēkus un aizsargātu katra dzīvību. Katrs indivīds karo pret pārējiem un attiecīgā laika periodā pastāv tiekšanās pēc cīņas.; 2. Miera periods – viss pārējais laika periods.

Citiem vārdiem sakot, valsts ršanās pamats izlaiž augstāk minēto kara periodu un pāriet uz miera periodu, kur tiek noteikts, kas ir taisnīgi un netaisnīgi, pareizi un nepareizi, kur pastāv kopīga vara un likumi, kuri nodrošina taisnīgumu. Tas noved pie

¹²⁰T. Гоббс «Левиафан», Мысль, Москва, 2001 г., с. 85

¹²¹*Ibid*, с. 85

¹²²*Ibid*, с. 86

¹²³Grewal D.S., The Domestic analogy Revisited: Hobbes on International Order, The Yale Journal, Pieejams: http://www.yalelawjournal.org/pdf/b.618.Grewal.680_zd87t39f.pdf [17.04.16]

¹²⁴T. Гоббс «Левиафан», Мысль, Москва, 2001 г., с. 86

¹²⁵*Ibid*, с. 86

tā, ka cilvēki „Tur kur nav kopīgas varas, tur nav likumu, bet tur, kur nav likumu, nav taisnīguma. Spēks un viltība ir kara perioda tikums.”¹²⁶

T. Hobs apgalvo, ka kara periods tur cilvēkus bailēs, līdz ar to bailes pamudina cilvēkus ievērot noslēgtās vienošanās un dabiskos likumus.¹²⁷Savā grāmatā viņš nošķir dabiskās tiesības (*lat. val: jus naturale*) no dabiskajiem likumiem (*lat. val: lex naturalis*). Dabiskās tiesības viņš apraksta kā brīvību izmantot savus spēkus pēc sava ieskata, lai aizsargātu savu dabu, t.i. dzīvību un veikt visu, kas pēc viņa ieskata ir nepieciešams un piemērotāks tam.¹²⁸Dabisko likumu T. Hobs definē kā priekšrakstu vai vispārējo noteikumu, ar kuru cilvēkam ir aizliegts kaitēt savai dzīvībai vai līdzekļiem, kuri palīdz nodrošināt viņu dzīvību un nolaidīgi attiekties pret to, kas pēc viņa ieskatiem ir visslābākais līdzeklis, lai nodrošinātu savu dzīvību.¹²⁹Apvienojot un skatot kopā dabiskās tiesības un dabisko likumu, no augstāk minēta, ir liela kļūda, jo pēc T. Hobsa domām, tiesību būtība ir brīvība kaut ko darīt vai atteikties no darbības, bet likums saista cilvēku pie vienas no minētajām alternatīvam.¹³⁰T. Hobs cieši saista dabisko likumu ar kara periodu, jo attiecīgajā periodā katram cilvēkam ir tiesības uz visu, un indivīds nevar būt pilnīgi pārliecināts par to, ka varēs nodzīvot visu savu dzīvi, tāpēc arī pastāv nosacījums kurš nosaka to, ka „Jebkuram ir jāsasniedz mieru, ja viņam ir cerība to sasniegt; ja viņš to nevar sasniegt, tad viņš var izmantot jebkurus līdzekļus, kuri dod viņam priekšrocību karā.”¹³¹Šajā priekšrakstā tiek ietverts dabiskais likums: „Nepieciešams meklēt mieru un sekot tam”, tajā pašā brīdī tiek ietvertas tiesības: „Aizsargāt sevi ar visiem iespējamajiem līdzekļiem.”¹³²Pēc T. Hobsa teorijas no augstāk minēta nosacījuma izriet nākamais likums: „Ja citi indivīdi arī uz to piekrīt, cilvēkam ir jāatsakās no tiesībām uz visu tādā mērā, kurā tas ir nepieciešamas miera un paš aizsardzības nodrošināšanai.”¹³³Citiem vārdiem sākot, T. Hobs mēģināja norādīt uz to, ka pret cilvēkiem jāattiecas tā, kā tu gribētu, lai viņi attiektos pret tevi. Šajā gadījumā redzams, ka T. Hobs pārņēma Evāņģēlijas Matfeja likumu ar norādi, ka tas ir visu cilvēku likums, kura ievērošana nodrošina pāreju no kara perioda uz miera periodu, ja

¹²⁶Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва, 2001 г., с. 88

¹²⁷Schmitt C., “The Leviathan in the state theory of Thomas Hobbes”, Greenwood Press, 1966, p.97.

¹²⁸Stanford Encyclopedia of Philosophy, Hobbes’s Moral and Political Philosophy, 2002, Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/hobbes-moral/#StaNat> [05.04.2016]

¹²⁹Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва, 2001 г., с. 89

¹³⁰Stanford Encyclopedia of Philosophy, Hobbes’s Moral and Political Philosophy, 2002, Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/hobbes-moral/#StaNat> [05.04.2016]

¹³¹Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва, 2001 г., с. 90

¹³²*Ibid*, c. 90

¹³³*Ibid*, c. 90

cilvēki darīs visu ko vien vēlās un turpinās ievērot principu „katram ir tiesības uz visu” kara periods turpinās pastāvēt.

Var secināt, ka dabiskās tiesības un likumi ir cieši saistīti savā starpā un ar kara periodu, bet neskatoties uz to, tos nepieciešams nošķirt vienu no otra, jo viņi atšķiras pēc būtības. Tomēr, dabiskais likums ar tiesībām ir bezjēdzīgi, ja nepastāv bailes. Ar baiļu palīdzību varētu ievērot augstāk minēto. Tas pats attiecās arī uz vienošanos, t.i., ja tā nebūs spēkā ar kuru varētu nodrošināt dabiskā likuma un tiesību izpildi, tad vienošanās ir tikai vārdi. Tāpēc katrs ir tiesīgs pielietot spēku un veiklību, lai pasargātu sevi ja nav varas, kura nodrošinās katram drošību.¹³⁴

Atgriežoties pie valsts rašanās mērķa, t.i., drošības garantija, T. Hobs uzskata, ka pat ja neliels cilvēku daudzums apvienosies, tas nebūs pietiekoši, lai panāktu mērķi. Tas nozīmē to, ka ienaidnieka spēkiem nedrīkst būt lielākiem par mūsējiem, lai mēs nepamudinātu viņu uzbrukt.¹³⁵ Galvenais nosacījums tam ir sekojošs, ja cilvēki apvienojas un viņiem ir pietiekami daudz spēka, tas neko nenozīmēs ja tie vadās no subjektīvam interesēm, kas rezultātā nepasargās viņus no netaisnības un no ienaidnieka.¹³⁶ Šajā gadījumā katrs indivīds traucē viens otram un ir jābūt vienotiem, lai nezaudētu savus spēkus. Šajā gadījumā raksturīgs ir tas, ka cilvēki sāk karot savā starpā aizsargājot savas intereses, ja nav kopīga ienaidnieka. Tāpēc viens no valsts nosacījumiem ir cilvēku kopīgās intereses un vienotība.

Kopīgu interešu nodrošināšanai un vienotībai, kā arī cilvēku vienotības pasargāšanai no ienaidniekiem un netaisnīguma, ir nepieciešams, lai valsts iedzīvotāji ievēlētu vienu cilvēku, vai cilvēku grupu, kuri būtu tās pārstāvji. Tas nozīmē, ka cilvēku gribai ir jāpakļaujas pārstāvja gribai, jo otrs ir atbildīgs par drošības un miera pastāvēšanu. Piemēram, Latvijas Republikas Satversmes 5.pants nosaka, ka Saeima sastāv no simts tautas priekšstāvjiem.¹³⁷ Ja augstāk minētais patiešām pastāvēs, tad, pēc T. Hobsa uzskatiem, var droši nosaukt to par vairāk nekā vienotību, t.i. vienprātību.¹³⁸ Ja pastāv tā saucamā vienprātība, tad cilvēku grupa, kura apvienota vienā personā tiek definēta par valsti (*lat. val.: civitas*).¹³⁹

¹³⁴Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва, 2001 г., с.116

¹³⁵*Ibid*, c. 117

¹³⁶*Ibid*, c. 117

¹³⁷Latvijas Republikas Satversmes 5.pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [12.04.16]

¹³⁸Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва, 2001 г., с. 119

¹³⁹*Ibid*, c. 119

Šeit autoram rodas jautājums, vai Latvijā pastāv T. Hobsa “vienprātība”, vai tautas griba atbilst pārstāvju gribai? Par piemēru var minēt nesen izveidojusies situācija ar bēgļiem, kad 2015. gada jūnijā Latvija pieņēma 250 bēgļus un pēc trim mēnešiem attiecīgais cipars pieauga līdz 776. Tagad divu gadu laikā Latvijai ir pienākums pieņemt vēl 531 cilvēku no Grieķijas un Itālijas un vēl 50 no Turcijas. Autoram rodas jautājums, vai Latvijas tauta tiešam tāpat ka Latvijas valsts pārstāvji vēlas pieņemt bēgļus zinot kādas grūtības var rasties? Acīmredzami, ka tautas vēlmes nesakrīt ar valsts pārstāvju darbībām. Vēršoties pie cipariem, pirmos 12 mēnešus pilngadīgs bēglis saņems 256,12 eiro mēnesī kā pabalstu un papildus 49,80 eiro, valodas apgūšanai. Bēgļu integrācijai, Latvijā sešu gadu laikā plānoja iztērēt 6,29 miljonus eiro.

T. Hobs valsti sauc par Leviatānu – mirstīgs Dievs, kuram sabiedrība ir parādā par mieru un drošību.¹⁴⁰No augstāk minētā izriet, ka T. Hobs cenšas norādīt valsts būtību: „Valsts – ir persona, kur atbildība par tās veiktajām darbībām gulstās uz cilvēkiem, kuri saskaņā ar mutisko vienošanos savā starpā to izveidoja, lai tā izmantotu šo cilvēku spēkus un līdzekļus, lai panāktu kopīgo mieru un aizsardzību.”¹⁴¹Tas, kurš ir šīs personas nesējs tiek saukts par suverēnu un viņam ir augstākā, jeb suverēna vara un citi ir viņa pakļautībā.¹⁴²

Secinot izriet, ka T. Hobs piekrīt un norāda uz sabiedriskā līguma teoriju ar mērķi nodrošināt mieru un drošību, cena par to ir sabiedrības pakļautība suverēnam un tā varai.¹⁴³

T. Hobs izšķir divus valsts veidus: 1. Politiskā valsts; 2. Uz iegūšanas pamata balstītā valsts.¹⁴⁴Pirmā balstīta uz brīvprātīgu piekrišanu pakļauties vienam cilvēkam vai grupai, bet otra balstās uz pakļautības nodrošināšanu ar fizisko spēku.

Secinot, T. Hobs apgalvo, ka cilvēki savā starpā ir vienlīdzīgi, gan fiziskajā, gan intelektuālajā aspektā. Ja divi indivīdi grib iegūt vienu lietu, par kuru valdīt var tikai viens, tie kļūst par ienaidniekiem, kuri cenšas viens otru iekarot vai iznīcināt. Minētais rada kara periodu, kas tur cilvēkus bailēs. Tāpēc, lai nodrošinātu sev pašsaglabāšanos un labvēlīgu dzīvi, cilvēki veido valstis slēdzot vienošanās, ievērojot dabiskos likumus un papildus izmanto preventīvus pasākumus. Līdz ar to, valsts rašanās pamats ir

¹⁴⁰Stanford Encyclopedia of Philosophy, Hobbes's Moral and Political Philosophy, 2002, Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/hobbes-moral/#StaNat> [05.04.2016]

¹⁴¹Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 119

¹⁴²*Ibid.*, с. 119

¹⁴³Stanford Encyclopedia of Philosophy, Hobbes's Moral and Political Philosophy, 2002, Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/hobbes-moral/#StaNat> [05.04.2016]

¹⁴⁴Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 120

aiziešana no kara perioda uz miera periodu. Viens no valsts rašanās nosacījumiem ir cilvēku kopīgās intereses un vienotība, kurus var realizēt ievēlot vienu vai vairākus valsts pārstāvjus. Acīmredzami, ka T. Hobs piekrīt un norāda uz sabiedriskā līguma teoriju ar mērķi nodrošināt mieru un drošību, kur cena par to ir sabiedrības pakļautība suverēnam un tā varai.

2.3. Par suverēnu valsti

Kā jau bija teikts – valsts tiek dibināta, kad vairāki cilvēki vienojas savā starpā, lai nodrošinātu mieru un aizsardzību no pārējiem, rezultātā katrs no viņiem atzīst visas darbības un spriedumus, kuri rodas no cilvēka vai padomes, kuram ir tiesības pārstāvēt pirmos pateicoties vairākuma lēmumam.¹⁴⁵Tāpēc, pateicoties šim sabiedriskajam līgumam, visas tiesības un spējas pāriet uz suverēnu.

T. Hobs izskaidro suverēna tiesības un spējas šādi:

Pamatojoties uz jau noslēgto sabiedrisko līgumu, līgumslēdzējiem nav tiesības bez suverēna piekrišanās slēgt jaunu līgumu, jo rezultātā tie pazaudēs savu vienotību.

Pats suverēns arī nevar pārkāpt sabiedriskā līguma noteikumus, kā arī viņa pakļautībā esošie cilvēki. Tie nevar atbrīvoties no pakļautības pamatojoties uz līguma pārkāpumu no suverēna puses.

Ja vairākums nolēma ievēlēt noteikto suverēnu, bet mazākums nepiekrīt lēmumam, mazākumam jebkurā gadījumā ir jāpiekrīt vairākuma lēmumam, pretējā gadījumā mazākums var tikt iznīcināts. Tas pamatots ar to, ja mazākums nepiekrīt vairākumam, pirmais rīkojas netaisnīgi, kas vairākumam dod tiesības atrisināt minēto situāciju izmantojot līdzekļus, kuri skaitās taisnīgi pēc vairākuma uzskatiem.

Katra no suverēna pakļautām personām ir atbildīga par visām suverēna darbībām un spriedumiem. Darbības un spriedumi nevar būt netaisnīgi attiecībā pret pakļautajiem un suverēns nevar būt apsūdzēts par to, jo suverēns tika pilnvarots veikt minētās darbības. Katrs no sabiedrības locekļiem ir sava veida pilnvarotājs, attiecība pret to, ko suverēns dara. Tāpēc ja pilnvarotājs vēlas apsūdzēt suverēnu, viņam vajag apsūdzēt sevi.

Suverēnu nevar saukt pie atbildības, jo kā jau bija minēts katrs no pakļautajiem ir atbildīgs par suverēna darbībām. Sodot suverēnu, pakļautībā esošā persona soda citu personu par darbību, kuru pati veica. Tātad šeit T. Hobs runā par politisko

¹⁴⁵Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 120

neaizskaramību. Pilsoņu vienlīdzība likuma priekšā ir viens no Latvijas Satversmes pamatprincipiem, taču tas satur tā saucamo deputāta imunitāti kura regulāri tiek kritizēta. Saskaņā ar Satversmes 29. pantu Saeimas locekli ne par balsošanu, ne par izteiktām domām, pildot amatu nevar saukt pie atbildības, ne tiesas, ne administratīvā, ne disciplinārā ceļā. Kā arī 29. pants kopā ar 30. pantu nosaka, ka Saeimas locekli nevar apcietināt, veikt kratīšanas, citādi ierobežot viņa personas brīvību, ja tam nepiekrīt Saeima un nevar uzsākt kriminālvajāšanu vai uzlikt viņam administratīvu sodu.¹⁴⁶

Suverēns ir tiesīgs lemt un rīkoties, kā viņam šķiet nepieciešams, tā lai nodrošinātu mieru un drošību un arī atjaunot to, jo augstākās varas dibināšanas mērķis ir miers un kopīga aizsardzība, bet tiesības uz mērķi dod tiesības uz līdzekļiem, kas noved pie tā.¹⁴⁷

Suverēnam ir vara izdod noteikumus, t.i. likumdošanas vara, kura norāda katram cilvēkam kādus labumus viņš var izmantot un kādas darbības viņš var veikt, lai neaizskartu citu personu tiesības (T. Hobs minēto sauc par *īpašumu*).

Suverēnam ir tiesības izskatīt un sniegt spriedumus par visāda veida strīdiem, jo bez strīdu risināšanas nevar būt pakļautībā esošas personas aizsardzība no apvainotāja. Ja suverēns neveiktu attiecīgo darbību, tad mēs nevarētu runāt par iepriekšējo pazīmi, t.i. personas īpašumu un to neaizskaramību.

Suverēns var lemt par kara stāvokļa noteikšanu un miera līguma slēgšanu ar citu valsti un tautām. T. Hobs precizē minēto, kā tiesības lemt par to, kas ir vajadzīgs attiecīgajā gadījumā, lai aizsargātu kopīgās intereses un kādiem spēkiem jābūt izmantotiem, kādai summai jābūt savāktai no pakļautībā esošajiem, lai segtu izdevumus.

Suverena tiesības ir izvēlēties sev padomniekus, ministrus, amatpersonas, kuras palīdzēs viņam sasniegt mērķus.

Pēdējās tiesības, kuras apraksta Hobs ir suverēna tiesības apveltīt ar bagātību un godu, piespriest naudas sodus sakarā ar likuma pārkāpumu. Ja tāda nebija, tad pēc saviem ieskatiem, ja tas palīdzēs mudināt cilvēkus pakļauties valstij un mudināt atteikties no kaitējuma izdarīšanas valstij.

¹⁴⁶Latvijas Republikas Satversmes 5.pants. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [12.04.16]

¹⁴⁷Internet Encyclopedia of Philosophy, Thomas Hobbes: Moral and Political Philosophy, Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/hobmoral/#SH5a> [01.04.2016]

T. Hobs uzskata, ka attiecīgās tiesības nav dalāmas. Šajā gadījumā no minētām tiesībām var pamanīt tiesu varu, likumdevēja varu un izpildvaru. T. Hobs uzskata, ka tās ir cieši saistītas savā starpā. Ja viena no varām tiks nodota, nebūs iespējams paturēt un izmantot pārējas varas, lai saglabātu mieru un taisnīgumu.

Kā piemēru Hobs min Angliju, kad vara tika sadalīta starp karali, lordiem un apakšnamu (*House of Commons*), kas noveda sabiedrību pie XVII gs. Revolūcijas, politisko un vēlāk reliģisko ieskatu dēļ.¹⁴⁸ Atšķirība no T. Hobsa teorijas Latvijā Satversmes 1.pants nosaka, ka "Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika" un no tā arī izriet virkne valsts principu, tai skaitā varas dalīšanas princips, kurš atspoguļojas valsts varas likumdošanas sadalījumā. Tas realizējas ar izpildu un tiesu varu, un attiecīgās varas realizē neatkarīgas un autonomas institūcijas līdzsvara, savstarpējās kontroles un mēranības garantēšanai. Tomēr lasot tālāk Latvijas Republikas Satversmi, 58. pants nosaka, ka ministru kabinetam ir padotas valsts pārvaldes iestādes un 84. pants nosaka, ka tiesnešus apstiprina Saeima un viņi ir neatceļami. Ņemot vērā 83. pantu kas nosaka, ka tiesneši ir neatkarīgi un vienīgie kas padoti likumam, var saskatīt pazīmes, kuras norāda uz varas saistību.

Jebkurā valstī pastāvēs cilvēki kuri apgalvos, ka pastāvošā valsts iekārta nav laba un visas neērtības ir dēļ pastāvošas iekārtas. T. Hobs uzskata, ka tādi cilvēki neņem vērā to, ka daudz briesmīgākas neērtības rada revolūcija vai bezvalstiskums, kas noved pie kara stāvokļa.¹⁴⁹ Tādi cilvēki pēc T. Hobsa domām, neņem vērā arī to, ka pakļautās personas pēc būtības ir skopas un nevēlas upurēt savus līdzekļus, lai nodrošinātu sev aizsardzību. Tāpēc valsts ir spiesta paņemt no viņiem nepieciešamo, lai gadījumā, kad tas būs vajadzīgs, nodrošināt tautai aizsardzību un gūt uzvaru cīņā ar ienaidnieku.¹⁵⁰ Visiem cilvēkiem šķiet, ka mazs maksājums ir liels apvainojums viņiem.¹⁵¹

Suverēns rīkojas pretēji saviem pienākumiem, ja viņš nodod visu vai kādu daļu no varām, kuras tika uzskaitītas augstāk. Suverēns nedrīkst turēt sabiedrību nezināšanā par minēto tiesību mērķiem un būtību, jo tas var novest pie opozīcijas, kura vērsta pret suverēna darbību.¹⁵² Tāpēc suverēna tiesības ir nepieciešams izskaidrot ar lielu uzmanību un skrupulozi, lai mazinātu sacelšanās risku. T. Hobs norāda uz sacelšanas

¹⁴⁸Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 125

¹⁴⁹*Ibid*, с. 126

¹⁵⁰*Ibid*, с. 128

¹⁵¹*Ibid*, с. 128

¹⁵²Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 230

aizliegumu, kas balstīts uz dabiskiem likumiem, kuri aizliedz nepakļauties. Ja sabiedrība nezina dabisko likumu un tā pienākumus, tad viņi nezina to, ka suverēnam ir tiesības uz likumdevēja varu.¹⁵³ Latvijā Seimas iekšējo darbību un kārtību nosaka Seimas kārtības rullis, kurš arī nosaka deputātu tiesības un pienākumus.¹⁵⁴ Jebkurš no sabiedrības dalībniekiem var iepazīties ar suverēna tiesībām un pienākumiem. Papildus sabiedrībai jāizskaidro, ka tai ir jāpievērš uzmanība savas valsts varas formai, nevis citas valsts varas formām. Sabiedrība nedrīkst tiekties pēc savas valsts varas formas maiņas, neskatoties uz to, cik laba ir jauna valsts varas forma.¹⁵⁵ Attiecīgā darbība nodrošina sabiedrības paklausību, kas noved pie valsts attīstības. T. Hobs uzskata, ja minētā darbība netiek nodrošināta, tā norāda uz baušļa pārkāpšanu: „*non habebis Deos alienos*” – „*Tev nebūs citus dievus turēt Manā priekšā.*”¹⁵⁶ Tautu jāmudina atteikties no sajūsmas izrādīšanas pret tautas locekli, neskatoties uz to, cik svarīgu vietu viņš ieņem sabiedrībā. Tautai jāpriecājas tikai par suverēna drošsirdību, jo pretējā gadījumā suverēns var pazaudēt tautas uzticību un lojalitāti.¹⁵⁷

Sabiedrībai jāizskaidro, cik smags noziegums ir negatīvas atsauksmes par suverēnu, kas iekļauj sevī strīdus par suverēna varu. Rezultātā tas var novest pie suverēna pazemošanas tautas priekšā un negatīvas ietekmes uz sabiedrības pakļautību.¹⁵⁸

Tāpat suverēna pienākumos ir atvēlēt laiku tautai, lai tā varētu saprast savus pienākumus un tiem tiktu iztulkoti likumi, kā arī tas norādītu uz suverēnu, kuram ir likumdevēja vara.

Tautai jāiemāca būt taisnīgai, t.i. nedrīkst atņemt no citiem to, kas tev nepieder ar spēku vai viltību. Tāpat ir jānovērš netaisnīgu tiesu, kad tā zaudē savu efektivitāti.¹⁵⁹

T. Hobs uzskata, ka ne tikai nelikumīgas darbības, bet arī ļaunprātīgi nodomi, kuri vēl nav paveikti arī ir nelikumīgi.¹⁶⁰

Tātad pateicoties sabiedriskajam līgumam suverēns ir apveltīts ar šādām tiesībām un iespējām: 1. Slēdzot sabiedrisko līgumu, sabiedrība nevar bez suverēna piekrišanas slēgt jaunu sabiedrisko līgumu; 2. Suverēns nedrīkst pārkāpt sabiedriskā

¹⁵³*Ibid*, c. 230

¹⁵⁴Saeimas Kārtības rullis, I nodaļa, Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57517> [25.04.2016]

¹⁵⁵Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 232

¹⁵⁶*Ibid*, c. 233

¹⁵⁷Internet Encyclopedia of Philosophy, Thomas Hobbes: Moral and Political Philosophy, Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/hobmoral/#SH5a> [01.04.2016]

¹⁵⁸Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 233

¹⁵⁹*Ibid*, c. 234

¹⁶⁰Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 235

līguma noteikumus; 3. Suverēns tiek ievēlēts ar vairākumu, tāpēc, ja mazākums viņam nepiekrīt, pastāv risks, ka mazākums tiks iznīcināts; 4. Par suverēna darbībām un spriedumiem atbild viņam pakļautās personas; 5. Suverēns nevar tikt saukts pie atbildības; 6. Suverēns lemj un rīkojas, kā pēc viņa domām ir nepieciešams; 6. Suverēnam ir vara izdot likumus, t.i. likumdošanas vara; 7. Suverēns ir tiesīgs spriest par strīdiem un lemt par kara stāvokli; 8. Suverēns ir tiesīgs izvēlēties sev padomniekus, ministrus, amatpersonas; 9. Suverēnam ir tiesības apveltīt cilvēkus ar bagātību un godu vai piespriest sodus. Minētās tiesības nav dalāmas tāpat kā vara (zaudējot vienu no varām, suverēns nevar izmantot pārējās) un suverēna viens no svarīgākajiem pienākumiem ir atvēlēt laiku tautai, lai tā varētu saprast savus pienākumus, iemācītos būt taisnīgai, lai tiem tiktu iztulkoti likumi, kas norādītu uz suverēnu un viņa likumdevēj varu.

2.4. Par civiltiesībām

Tā kā suverēnam ir likumdošanas vara, tad suverēnam ir arī pienākums izdot civiltiesības. T. Hobbs par civiltiesībām sauc tādus likumus, kuriem valsts locekļiem ir jāpakļaujas.¹⁶¹ Par piemēru viņš min Romas pilsoņu tiesības (*jus civile*), kuru nosaukums nāk no vārda *civitas*, kas nozīme valsts. T. Hobbs civiltiesības definē sekojoši: „*Civiltiesības ir katram pakļauti noteikumi, kurus valsts mutiski, rakstiski vai ar citām acīmredzamām zīmēm noteica ar nolūku izmantot tās, lai nošķirtu pareizo no nepareizā, t.i. starp to, kas piekrīt noteikumiem un nepiekrīt tiem.*”¹⁶²

Tātad var secināt, ka Hobs uzskata civiltiesības kā noteikumus, kuri palīdz valsts loceklim nošķirt, kas tiem piekrīt un kas nē.

No augstāk minētās definīcijas var secināt, ka T. Hobs atkal norāda uz suverēna likumdevēja varu, kā arī uz to, ka pats suverēns nav pakļauts likumdevēja varai.¹⁶³ Runājot par praksi, tā var iegūt likuma spēku balstoties nevis uz šīs prakses ilgu darbību, bet gan uz suverēna gribu, jo pēc T. Hobsa uzskatiem šī prakse ir ar likuma spēku kamēr suverēns nepateiks pretējo.¹⁶⁴ Pēc satura, dabiskais likums un civiltiesības ir līdzīgi, vienīgā atšķirība ir tāda, ka dabisko likumu uztver kā vērtību apkopojumu, kas vērsta uz cilvēka mieru un pakļautību. Civiltiesības vairāk norāda uz pavēl, kuras

¹⁶¹*Ibid*, c. 181

¹⁶²*Ibid*, c. 182

¹⁶³Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 183

¹⁶⁴*Ibid*, c. 183

neievērošana rada sodu.¹⁶⁵ Dabiskais likums ir ietverts civiltiesībās.¹⁶⁶ Jebkurš likums nes suverēna gribu, neskatoties uz to vai suverēns pats izdeva attiecīgo likumu. Ja pie varas grožiem nomāk jauns suverēns un likumi netika mainīti, tie turpina paust jauna suverēna gribu.¹⁶⁷ Likumiem, rakstītiem vai nerakstītiem ir sava autoritāte un spēks atkarībā no suverēna gribas. Tas nozīmē to, ka likuma saturs nevar būt pretējs suverēna gribai, likums pauž to, kas atbilst suverēna gribai.¹⁶⁸ Ja tas noved pie likuma pretrunām, pats suverēns interpretējot vai veicot grozījumus var tos novērst. Tā kā likums ir pavēle, bet pavēle ietver sevī suverēna gribu T. Hobs uzskata, ka likums ir saistošs tikai tādā gadījumā un tas ir „likums” tādām personām, kuras spēj to saprast.¹⁶⁹ Pēc autora domām, T. Hobs attiecīgajā gadījumā runā par nepilngadīgajiem bērniem, rīcībnespējīgiem, par personām ar garīgas veselības traucējumiem, jo tiem nav spējas slēgt jebkāda veida vienošanos vai saprast sekas no tās vienošanās.¹⁷⁰ Svarīgi minēt arī likuma tulkojumu, t.i. likumus jātulko suverēnam. Suverēns var noteikt personu, kura nodarbosies ar likuma tulkojumu. Pretēja gadījumā jebkurš cits tulkotājs varētu skaidrot likumu pretēji suverēna gribai un rezultātā pats tulks kļūtu par likumdevēju.¹⁷¹ Minētais norāda uz to, ka suverēns šādā gadījumā zaudētu savu likumdošanas varu.¹⁷²

Likuma būtība slēpjas nevis vārdos, bet saturā, līdz ar to jebkurus likumus ir nepieciešams tulkot un tulkojuma pienākumam jābūt, augstākai varai.¹⁷³ Pārstāvēt augstāko varu, tulkojot likumus, T.Hobs piedāvā tiesnešiem, t.i. tiesu varas amatpersonām.¹⁷⁴ Par likuma tulkojumu viņš uzskata tiesneša spriedumus, kuri spriesti augstākās varas vārdā.¹⁷⁵ Minētais izskaidrots tādā veidā, ka suverēns ir pilnvarojis tiesnesi veikt attiecīgo darbību un tāpēc pats spriedums kļūst par suverēna spriedumu.

¹⁶⁵Newey G., “Routledge Philosophy Guidebook to Hobbes and Leviathan”, Routledge, 2008, p. 125

¹⁶⁶Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 183

¹⁶⁷*Ibid*, c. 184

¹⁶⁸*Ibid*, c. 184

¹⁶⁹Internet Encyclopedia of Philosophy, Thomas Hobbes: Moral and Political Philosophy, Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/hobmoral/#SH5a> [01.04.2016]

¹⁷⁰Т. Гоббс «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 186

¹⁷¹*Ibid*, c. 189

¹⁷²“The Moral and Political works of Thomas Hobbes of Malmebury”, London, 1750, p. 598

¹⁷³Dyzenhaus D., “Hobbes and the Law”, David Dyzenhaus & Thomas Poole eds., Cambridge University Press, 2012., p. 186-187.

¹⁷⁴Bobbio N., “Thomas Hobbes and the natural law tradition”, The University of Chicago Press, Chicago, 1993, p.56

¹⁷⁵Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 190

Likuma tulkošana tiek izskaidrota, kā prasītāja prasījuma pārbaude uz atbilstību taisnīgumam un dabiskiem likumiem.¹⁷⁶

Tiesnešu kvalitatīvai pienākumu veikšanai viņam jābūt: 1) ideālai saprašanai par dabiskajiem likumiem un taisnīgumu, kas atkarīgs no viņa prāta; 2) atbrīvotam no vēlmes gūt kādu bagātību vai statusu; 3) spēja attālināties no tādām jūtām kā bailes, dusmas, naidis, mīlestība, līdzjūtība; 4) spēja uzmanīgi noklausīties, atcerēties, apdomāt un izmantot uzklautāto.¹⁷⁷

Runājot par tiesneša kvalitatīvu pienākumu pildīšanu autors gribētu papildināt ka tiesnesim tā pat kā pārējiem jārada piemēru sabiedrībai, lai tā varētu nešaubīties tiesnešu kompetencē. Situācija, kas notika 2012.gadā, kad Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas priekšsēdētājs bija aizdomās par 3-4 fiktīvu darbinieku nodarbināšanu un brīvo rīcību ar viņu kontos ieskaitītu naudu. 2016.gadā 11.janvārī Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs vēlās ierosināt krimināllietu pret Rīgas apgabaltiesas tiesnesi par kukuļņemšanu uz kopējo summu vairāk nekā 45 tūkstoši eiro, kura tika dota, lai viņš pieņemtu labvēlīgus lēmumus civilprocesā. Šis fakts nerada lielu pārliecību par to vai tiesneši atbilst T. Hobsa teiktajam.¹⁷⁸ Minēto pierāda Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs, kas 2008.gada decembrī veica pētījums par sabiedrības uzticību tiesas sistēmai. Pēc pētījuma datiem no 1011 respondentiem uz jautājumu “Lūdzu, atzīmējiet, cik lielā mērā Jūs uzticaties tiesām.” tikai 31% atbildēja, ka “pilnībā uzticos” un “drīzāk uzticos”. 54 % atbildēja ka “pilnīgi neuzticos” un “drīzāk neuzticos”.¹⁷⁹ Runājot par Augstākās tiesas tiesnešiem, tiem ir noteikts pienākums pastāvīgi papildināt savas zināšanas tiesneša karjeras laikā, ar nolūku veicināt tiesneša nepārtrauktu profesionālo izaugsmi. Autors uzskata, ka attiecīgo darbību jāveic nevis patstāvīgi, bet ar Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas kontroles uzraudzību. Autors uzskata, ka Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai jāmaina termiņus kārtējas tiesneša profesionālās darbības novērtēšanai.

Viens no svarīgākajiem suverēna pienākumiem ir ne tikai nodrošināt likuma tulkojumu, bet arī nodrošināt tautas pakļaušanos attiecīgajiem likumiem. Līdzekli, kuru ir jāizmanto T. Hobs sauc par sodīšanu un mērķis pakļaut tautu likumam ir ietverts

¹⁷⁶*Ibid*, c. 190

¹⁷⁷*Ibid*, c. 194

¹⁷⁸ Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja mājaslapa: <http://www.knab.gov.lv/ru/knab/news/article.php?id=504041> [13.04.16]

¹⁷⁹ Tīrgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs “Sabiedrības attieksme pret tiesām, Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2008.gada decembris”, 14. lpp.

sodīšanas būtībā.¹⁸⁰T. Hobs sodīšanu definē kā ļaunumu, kuru veic valsts vara, tai personai, kura veica darbību vai bezdarbību pēc šīs valsts sprieduma, t.i. likumpārkāpumu ar mērķi padarīt tautas gribu par vairāk paklausīgu.¹⁸¹

Secinot, suverēnam ir pienākums veidot civiltiesības, pamatojoties uz savu likumdevēja varu. Sabiedrībai jāpakļaujas civiltiesībām, jo tie ir noteikumi, kuri palīdz nošķirt pareizo no nepareizā, palīdz valsts loceklim nošķirt, kas viņiem pakļaujas un kas nē. Civiltiesībās ir ietverts dabiskais likums un tā neievērošana var radīt sodus, jo jebkāda veida likums nes suverēna gribu. Tāpēc likuma saturs nevar būt pretēji suverēna gribai, bet ja pastāv pretrunas, viņš tās var novērst. Likums ir saistošs, ja persona spēj to saprast. Gadījumā, ja likumu nepieciešams tulkot, attiecīgais pienākums gulstās uz suverēnu, pildot to ar tiesnešu spriedumu palīdzību.

2.5. Par valsts vājībām

Pēc T. Hobsa uzskata, tauta ir valsts dibinātājs, līdz ar to tā var rādīt valstī iekšēju naidu, kas noved to pie pagrimuma.¹⁸²Tas ir izskaidrots ar to, ka nepietiekošu zināšanu rezultātā tie nevar izveidot taisnīgus likumus, par iepriekšējo dzīvesveidu t.i., kara periods, kur nav ierobežojumu.¹⁸³ Secinot, valsts pagrimums veidojas no valsts tautas, nevis no ārējiem valsts cēloņiem, kad tā nespēj dibināt „perfektu” valsti un rezultāts ir tā saucamā vājuma (angl. Infirmities) pastāvēšana valstī.¹⁸⁴

T. Hobs apraksta šādas vājības:

1. Persona, kura ieguva karaļvalsti (mūsu gadījumā valdošo vietu valstī) izmanto maz varas, kura ir nepieciešama, lai panāktu mieru un valsts aizsardzību. Ja valdošā persona valsts drošības nolūkos izmantos tās tiesības no kurām pati atteicās, tas radīs pretlikumīgas darbības redzamību, kuras rezultāts būs tautas sacelšanās.¹⁸⁵

2. Tā saucamās “dumpīgās” mācības: katrs indivīds ir tiesnesis jautājumos kādas darbības ir labas un kādas sliktas (atrisināt tādu jautājumu var tikai likumdevējs, kurš pārstāv valstī)¹⁸⁶; visu, ko dara cilvēks pretēji sirdsapziņai ir grēks

¹⁸⁰Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 215

¹⁸¹*Ibid*, с. 213

¹⁸²*Ibid*, с. 220

¹⁸³*Ibid*, с. 221

¹⁸⁴Gary. B. Herbert, “Thomas Hobbes, the unity of scientific and moral wisdom”, The University of British Columbia Press, 1989, p. 125.

¹⁸⁵Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 221

¹⁸⁶Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 221

(cilvēks vadās no savas sirdsapziņas, kura ir subjektīva, bet valsts sirdsapziņa ir likums, no kuras ir jāvadās)¹⁸⁷; tas, kuram ir augstākā vara ir pakļauts civiltiesībām (suverēns nav pakļauts civiltiesībām, jo pakļautība civiltiesībām ir pakļautība valstij, bet pakļautība valstij ir pakļautība suverēnam).¹⁸⁸Katrs cilvēks ir apveltīts ar absolūtām tiesībām uz īpašumu, kas izslēdz suverēna tiesības (tādas tiesības ir cilvēkam, bet viņš ar tām ir apveltīts pateicoties augstākai varai, ja suverēna tiesības būtu izslēgtas, viņš nevarētu cilvēku pasargāt no citām personām, kuras grib iegūt viņa īpašumu)¹⁸⁹; augstākā vara var būt dalīta (dalītā vara viena otru iznīcina T. Hobs uzskata, tas ir pateicoties juristiem, kuri grib padarīt cilvēkus atkarīgus no savām mācībām nevis likumdošanas varas).¹⁹⁰

3. Uzskats, ka valstī var būt vairāki suverēni.¹⁹¹Kā piemēru, T. Hobs minēja situāciju, kad valstī pastāv valsts vara, kura izdod likumus un „*garīga vara*” (baznīcas utt.), kura izdod kanonus un abas varas pakļautībā ir viena tauta. Abas varas prasa tautu pakļauties, bet pakļautība vairākiem suverēniem nav iespējama, tas rada konfliktu.

4. Situācija, kad valsts finanses, lielā mēra koncentrējās viena vai vairāku privātpersonu rokās – pie monopolistiem vai pie personām, kuras nodarbojas ar valsts ieņēmumu atpirkšanu. Šādu situāciju T. Hobs salīdzina ar pleirītu.¹⁹²

5. Varenas personas popularitāte, gadījumā kad valstij nav skaidrs par šīs personas uzticību.¹⁹³Tas raksturīgs demokrātijai, jo attiecīgajā valsts iekārtā karaspēki sastāv no tāda personu daudzuma, ka ir viegli pārliecināt tos, ka viņi ir tauta. Tā izdarīja Jūlijs Cēzars cīņā pret senātu.¹⁹⁴

6. Tādas pilsētas pastāvēšana valstī, kurai ir iespēja par saviem līdzekļiem izveidot savu armiju.¹⁹⁵

Ja no iepriekš minētā, valsts zaudē savu spēku un rezultātā zaudē cīņu, valstij pakļautībā esošas personas aizsargā sevi pašas, jo valsts tajā brīdī ir

¹⁸⁷*Ibid*, c. 222

¹⁸⁸*Ibid*, c. 223

¹⁸⁹*Ibid*, c. 223

¹⁹⁰Dyzenhaus D., “Hobbes and the Law”, David Dyzenhaus & Thomas Poole eds., Cambridge University Press, 2012., p. 186-187.

¹⁹¹Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 225

¹⁹²*Ibid*, c. 228

¹⁹³Gary. B. Herbert, “Thomas Hobbes, the unity of scientific and moral wisdom”, The University of British Columbia Press, 1989, p. 125.

¹⁹⁴Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 228

¹⁹⁵Гоббс Т. «Левиафан», Мысль, Москва 2001 г., с. 229

„izšķīdusi”.¹⁹⁶ „Suverēns ir valsts dvēsele un kad tā mirst, valsts dalībnieki rīkojas ar to ne vairāk, ka līķis rīkojas ar savu dvēseli.”¹⁹⁷

Secinot, var apgalvot, ka valsts pagrimums rodas no tautas, kad tā nespēj dibināt “perfektu” valsti.

¹⁹⁶*Ibid*, c. 229

¹⁹⁷*Ibid*, c. 229

3. DŽONA LOKA FILOZOFIJA

3.1. Vispārīgs ieskats

Džons Loks (turpmāk – Loks) dzimis 1632. gada 29. augustā Ringtonā, Anglijā, bija advokāta dēls. Studēja Oksfordā un 1658.gadā ieguva bakalaura grādu, bet 1658. gadā maģistra grādu. Piedalījās konstitūcijas sagatavošanā (*angl.val: Fundamental Constitutions of Carolina*) Karolīnas štatam, Ziemeļamerikā. Savā karjeras laikā ieņēma dažādus augstus amatus valsts iestādēs. Loka karjera bija cieši saistīta ar lorda Šeftsberi (*angl.val. Shaftesbury*) karjeru, jo viņš bija šī lorda dēla skolotājs un ģimenes ārsts. 1668. gadā kļuva par “Londonas dabas zinību karaliskā sabiedrības” (*angl.val. The Royal Society of London for the Improvement of Natural Knowledge*) dalībnieku, bet 1669.gadā viņš ieņēma vietu šīs sabiedrības padomē.

Loks ir empīrisma un liberālisma pārstāvis, kura idejas ietekmēja epistemoloģijas un politiskās filozofijas attīstību. Savu darbu dēļ tika atzīts par vienu no ietekmīgākajiem domātājiem. Ar viņa politiski-tiesiskajiem uzskatiem var iepazīties 1690.gada darbā “Divi traktāti par valsts pārvaldību” (*angļu val. “Two Treatises of Government”*).

Loka attieksme pret valsts varu kā neierobežotu varu bija negatīva. Viņš uzskatīja, ka valsts pienākums, kurš tika dibināts pamatojoties uz sabiedrisko līgumu, ir “dabisko tiesību” ievērošana un pilsoņu īpašumu aizstāvība. Viņš uzskatīja, ka valstī neviens nevar atrasties ārpus likuma un likumības.

3.2. Par dabisko stāvokli

Loks uzskata, ka pirms mēģināt saprast politisko varu un noskaidrot tās rašanās avotu, ir jāizvērtē kādā stāvoklī atrodas cilvēki.

Loks apgalvo, ka pirms politiskas varas un valsts rašanās, cilvēks atrodas *pilnīgas brīvības stāvoklī*. Viņš uzskata to par dabisko stāvokli. Pilnīgas brīvības stāvoklis ietver sevī – brīvību rīkoties ar savu īpašumu, brīvību veikt darbības un brīvi rīkoties ar savu personību. Attiecīgās rīcības viņi uzskata par sev piemērotāku dabas likuma robežās, būdami neatkarīgi no citu gribas un nejautājot citiem atļauju.¹⁹⁸Tas nozīme, ka pastāv vienlīdzība un nav “kara pret visiem”. Pastāv tāda vienlīdzība, kur

¹⁹⁸Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с.263

jebkura vara un tiesības ir kopējas un nevienam nav vairāk par citu.¹⁹⁹Loks šādus uzskatus pamatoja ar to, ka piedzimstot cilvēki un citas būtnes iegūst vienlīdzīgas priekšrocības. Atšķirības var būt tikai, ja pats Dievs ar savu gribu novietos vienu augstāk par otru, un apdāvinās ar neapstrīdamu dominēšanu un augstāko varu.²⁰⁰Pamatojot savu viedokli, Loks atsaucās uz teologa Ričarda Hukera darbu “Baznīcas politikas likumi” (*angl.val. “The Laws of Ecclesiastical Polity”*), kurā Hukers arī mēģina iepazīstināt ar ideju par sabiedrisko līgumu un karaļa varas ierobežošanu ar likumiem. Attiecīgajā darbā cilvēka dabiskā vienlīdzība ir pamats par mīlestību starp cilvēkiem.²⁰¹ Var apgalvot, ka Loks citējot Hukeru, uzskata, ka pastāv tāds princips kā žēlsirdība.

Viņš nošķir brīvības stāvokli no ietiepības stāvokļa. Pats brīvības stāvoklis ietver ierobežojumu, t.i. ierobežojums iznīcināt sevi un būtību, kura ir viņa valdībā, izņemot gadījumus, kad tas ir nepieciešams cēlākam mērķim.²⁰²

Brīvības stāvoklis pēc Loka domām ietver sevī dabas likumu. Viņš uzskata, ka pēc dabas likuma cilvēki nevar viens otram radīt kaitējumu dzīvībai, veselībai, īpašumam un brīvībai, jo visus cilvēkus ir radījis “*augstākais kungs*” un pirmie ir tā kalpi un tikai “*augstākajam kungam*” ir tiesības pieņemt lēmumu, kad un kam ir jāaiziet no pasaules.²⁰³ Var apgalvot, ka Loks pauda ideju par vienlīdzību pamatojoties uz to, ka mūs visus ir radījis Dievs. Dievs ir mūsu īpašnieks un mēs visi atrodamies un dalam vienu dabu, t.i. pasauli, mums visiem ir vienādas spējas. Tāpēc pasaulē nevar būt tādas pakļautības, kas rādītu iespēju iznīcināt viens otru.

Autors secina, kā Loks atzīst vienlīdzību starp cilvēkiem, jo kā jau bija minēts, cilvēkus ir radījis viens Dievs un iedevis mums vienu pasauli, kuru mēs dalam savā starpā. Runājot par citām dzīvām būtnēm mūsu pasaulē, viņš uzskata, ka tās ir “*zemākas būtnes un radītas priekš cilvēkiem*”.²⁰⁴ Ievērojot Loka “dabas likumus”, pirmkārt, ir jā saglabā sevi. Otrkārt, ir jā mēģina saglabāt citus, tāpēc Loks uzskata, ka pret noziedznieku ir jāizmanto taisnīgumu, kurš ietver sevī aizliegumu uz jebkādu

¹⁹⁹Лейст О.Э. «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г., Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheni-1/index.htm> [08.04.2015]

²⁰⁰Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с.263

²⁰¹*Ibid*, с. 264

²⁰²*Ibid*, с. 264

²⁰³*Ibid*, с. 265

²⁰⁴Лейст О.Э. «История политических и правовых учений», Издательство: «Юридическая литература», 1997 г., Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovyh-ucheni-1/index.htm> [08.04.2015]

vardarbību.²⁰⁵ Loks uzsver to, ka cilvēkiem ir jāievēro “*dabas likumu*”, jo tas prasa miera nodrošināšanu un cilvēces saglabāšanu.²⁰⁶ Sakarā ar to, ka attiecīgais stāvoklis ir “*pilnīgas vienlīdzības stāvoklis*”, t.i. nav ne izcilības ne jurisdikcijas vienam pret otru, katram cilvēkam ir tiesības nodrošināt šāda veida likuma ievērošanu, t.i. glabāt nevainīgos un ierobežot pārkāpējus, ar saviem spēkiem. Tikai šādā veidā viens cilvēks var iegūt augstāku varu par citu.²⁰⁷

Analizējot, var apgalvot, ka nepastāv tādas iestādes, kura varētu objektīvi risināt strīdus starp cilvēkiem, sodīt pārkāpējus par dabas likuma pārkāpšanu, kā rezultātā veidojas nenoteiktība, kura destabilizē parasto dzīvi. Rezultātā katrs būs apveltīts ar izpildvaru un neviens nespēs to izmantot objektīvi. Tomēr Loks uzskata, ka *civilā valdība* ir labs līdzeklis, lai tiktu vaļā no neērtībām, kuras rada dabisks stāvoklis gadījumos, kad cilvēkiem ir spēja pašiem būt par tiesnešiem savās lietās.

Jautājot “*Kur atrodās cilvēki kuri kaut reizi atradās dabiskā stāvoklī?*”, Loks uzsver to, ka nekad nebūs tādas situācijas, kad cilvēks vai cilvēku grupa nebija dabiskajā stāvoklī. Atbildot uz uzdoto jautājumu Loks atsaucas uz Ričarda Hukera darbu “Baznīcas politikas likumi”: dabas likumi saista cilvēkus pilnīgi, neskatoties uz to, ka starp viņiem nekad nebija nodibinātas kopienas un vienošanās par to, kas ir jādara vai no kā jāatturās. Tā kā mēs būdami *per se* nespējam nodrošināt sevi ar pietiekamu lietu daudzumu, lai sasniegtu tādu dzīvi pēc kuras tiecas daba – dzīvība, atbilstoša cilvēka cieņai. Šādu trūkumu aizpildīšanai mēs meklējam komunikāciju un partnerību ar citiem. Tas bija iemesls, kāpēc cilvēki, apvienojās politiskajās sabiedrības.²⁰⁸

No augstāk minētā izriet, ka cilvēks pirms politiskās varas rašanās atrodas pilnīgas brīvības stāvoklī, kas ir dabiskais stāvoklis. Šis stāvoklis ietver sevī brīvību rīkoties ar savu īpašumu, veikt darbības un rīkoties ar savu personību neatkarīgi no citu gribas un nejautājot citiem atļauju. Brīvības stāvoklis ietver sevī dabas likumu un pēc dabas likuma, cilvēki nevar viens otram rādīt kaitējumu dzīvībai, veselībai, īpašumam un brīvībai. Līdz ar to cilvēki savā starpā ir vienlīdzīgi un tiem jā rūpējas par sevi un jā mēģina saglabāt arī citus. Tā kā attiecīgajā stāvoklī nepastāv iestādes, kas varētu objektīvi risināt strīdus un sodīt pārkāpējus, tas viss rada nenoteiktību un destabilizē dzīvi un neviens nespēs izmatot izpildvaru objektīvi. Tāpēc civila valdība ir labs

²⁰⁵ Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 265

²⁰⁶ *Ibid*, с. 265

²⁰⁷ Grant R.W., “John Lockes Liberalism”, University of Chicago Press, 1991, p. 67

²⁰⁸ Hooker R., “Of the Lawes of Ecclesiastical Politie”, Printed by William Stansbye, London, B, I. Ch. VIII, par. 7.

līdzeklis, lai izvairītos no augstāk minētām neērtībām. Jebkurš cilvēks atrodas dabiskā stāvoklī līdz brīdim, kamēr viņš brīvprātīgi piekrīt kļūt par politiskās sabiedrības dalībnieku.

3.3. Par politisko sabiedrību

Cilvēki pēc būtības ir brīvi, neatkarīgi un vienlīdzīgi. Loks uzsver, ka neviens nevar iziet no tāda stāvokļa, lai kļūtu par pakārtotu politiskajai varai bez savas piekrišanas. Loks ir teicis: “Vienīgais ceļš balstoties uz kuru jebkurš, kas atsākas no savas dabiskās brīvības un uzveļ sev pilsoniskās sabiedrības saites ir vienojies ar citiem cilvēkiem apvienoties ar nolūku, ērti, droši, mierīgi un kopīgi dzīvo. Mierīgi izmantojot savu īpašumu un atrodoties lielākā drošībā nekā jebkura cita persona, kura atrodas ārpus sabiedrības.”²⁰⁹ Šāda veida vienošanās var tikt noslēgta starp vairākiem cilvēkiem un to daudzums nav svarīgs, jo tas nedraud citu cilvēku brīvībai, kuri palikuši dabiskajā stāvoklī. Pēc Loka uzskatiem kuri jau vienojušies dibināt sabiedrību, jau ar šādu domu viņi jau ir apvienoti un veido veselu politisko organismu, kurā daudzums ir tiesīgs rīkoties un pieņemt lēmumus citā vārdā.²¹⁰

Vēršoties pie Latvijas piemēra, Latvijas Republikas Satversmes 64. pants nosaka, ka Saeimai un tautai pieder likumdošanas tiesības Satversmē noteiktajos apmēros. Atbilstoši 79. pantam likumprojektus var nodot tautas balsošanai un attiecīgais likumprojekts var būt pieņemts, ja balsotāju skaits ir vismaz puse no vēlētāju skaita, kuri piedalījās Saeimas vēlēšanās. Tomēr Satversmē noteiktajos gadījumos likumdošanas tiesības tautai ir ierobežotas, šie ierobežojumi noteikti Latvijas Republikas Satversmes 73.pantā: “Tautas balsošanai nevar nodot budžetu un likumus par aizņēmumiem, nodokļiem, muitām, dzelzceļa tarifiem, kara klausību, kara pasludināšanu un uzsākšanu, miera noslēgšanu, izņēmuma stāvokļa izsludināšanu un tā izbeigšanu, mobilizāciju un demobilizāciju, kā arī līgumus ar ārvalstīm.”

Svarīgs aspekts, kas veido sabiedrību un tās darbību, pēc Loka domām ir vairākuma lēmums. Vairākuma lēmumu Loks sauc par lielu spēku. “...tas, kas ir vienots veselā tam ir jākustas vienā virzienā, kur ved viņu lielais spēks, kas sastāv no vairākuma piekrišanas...”²¹¹ Attiecīgais nozīme to, ka visu sabiedrības darbību veido vairākuma pieņemtais lēmums, ja šāda veida lēmuma nebūs, sabiedrība nespēs

²⁰⁹ Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 317

²¹⁰ *Ibid*, с. 317

²¹¹ *Ibid*, с. 318

darboties un turēt sevi vienotu. Cilvēku mazākumam, kas ir šajā sabiedrībā ir pienākums pakļauties vairākumam.²¹²

Ja persona, kura nepiekrīt pakļauties vairākuma lēmumam, viņa atgriežas savā dabiskajā stāvoklī, jo ar šāda veida darbību viņa parāda, ka pirmatnējam līgumam, t.i. sabiedrības līgumam, nav nekādas nozīmes. Loks uzskata, ka ne vienmēr sabiedrības līgums var radīt labvēlīgas saistības personai un tas nedod tiesības šādai personai lemt par saistību izpildi vai par to nepildīšanu. Ja persona lemj par to, tad tas nozīme, ka šī persona joprojām izmanto brīvību, kuru raksturo dabiskais stāvoklis. Tas norāda, ka vairākuma lēmums būs nepareizi uztverts un nebūs visas sabiedrības pienākums, zudīs iespēja rādīt sabiedrību kā vienu vienu veselu.

Var spriest, ka vairākuma piekrišana un vairākuma pieņemtais lēmums ir pamats sabiedrībai, tomēr autoram rodas jautājums vai praksē attiecīgs lēmums un piekrišana, kad sabiedrība jau pastāv ir iespējams? Vai var pastāvēt tāds lēmums vai piekrišana, kura būs acīmredzami sapratīga un tiks uztverta? Loks uzskata ka šāda veida piekrišanas vai lēmuma pastāvēšana ir mazticami iespējama, ja ņemt vērā personu slimības vai darbu, kas nedod piedalīties sabiedrības sapulcē, papildus, ja tam pievienot katra indivīda atšķirīgu viedokli un interešu daudzveidību, tad tādas sabiedrības veidošana ir “līdzīga Katona teātra apmeklējums, kurā viņš atnāca lai tūlīt pat aiziet prom.”²¹³Loks, pieminot Hobsu, arī teica ka šāda veida sabiedrība samazinātu Hobsa “Leviatānu” ilgtspēju dzīvot, līdz tādām līmenim ka “Leviatāns” nepārdzīvos savu dzimšanas dienu.²¹⁴

Tāpēc visi, kas apvienojas sabiedrībās atsākās no tādas varas kura nepieciešama, lai realizētu savas intereses, par labu vairākumam. Attiecīgā darbība tiek veikta tikai ar piekrišanu par apvienošanu vienotā politiskajā sabiedrībā, kas ir līgums, kurš pastāv vai kuram vajadzētu pastāvēt starp indivīdiem.²¹⁵

Var secināt, ka sākuma punkts politiskās sabiedrības izveidē ir brīvu cilvēku vienošanās, kur konkrēti noteikts cilvēku daudzums nav obligāts, tomēr tiem ir jābūt spējīgiem radīt vairākumu. Loks uzskata, ka tas arī dot sākumu jebkurai likumīgai valdībai pasaulē.²¹⁶

²¹²Faiella G., “John Locke: Champion of Modern Democracy”, The Rosen Publishing Group, 2006, p. 43

²¹³Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с.319

²¹⁴*Ibid*, с. 319

²¹⁵*Ibid*, с. 319

²¹⁶Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с.319

Neskatoties uz Loka pamatotajām un svarīgajām idejām, bija arī iebildumi.

Pirmais no iebildumiem bija tāds, kā vēsturē nav nekādu piemēru, kur kāda no personu grupām, neatkarīga un vienlīdzīga, apvienotos un radītu valsti.

Loks uz šādiem iebildumiem atbildēja ļoti satīriski: “Ja mēs nevaram pieņemt tādu domu, ka cilvēki bija dabīgā stāvoklī, pamatojoties uz to, ka mēs maz par to dzirdējām, tad mēs tā pat varam pieņemt, ka Salmanasara un Kserksa karavīri nekad nebija bērni, jo mēs maz ko dzirdējām par tiem pirms tie kļuva par vīriem un veidoja armiju.”²¹⁷Loks ar šādiem vārdiem gribēja pateikt to, ka cilvēki meklē atbildes uz valsts rašanās jautājumiem tikai tad, kad šīs zināšanas pazuda no atmiņas. Loks to salīdzina ar cilvēka dzīves gaitu, pieaugušais cilvēks neatceras savu dzimšanas brīdi un bērnību. Tomēr, ja ir palikuši kādi pieraksti par valsts rašanos, tad no tiem var manīt Loka ideju vai vismaz tās pazīmes. Loks piemin Romu un Venēciju, viņš uzskata, ka tas kurš nepiekrīt tam, ka iepriekš minētās pilsētas nebija dibinātas pateicoties brīviem un neatkarīgiem cilvēkiem, starp kuriem nebija pakļautības. Tad tādām cilvēkam piemīt dīvaina īpatnība, kura ietver sevī acīmredzamu faktu noliegšanu. Roma tika dibināta pateicoties Romulam un Remam, kuri ceļoja gar Tibras upi, ar nolūku dibināt jaunu Alba-Longa koloniju, bet Venēciju dibināja personu grupa, kura mēģināja glābties no gotiem.²¹⁸

Loks kā argumentu min spāņu vēsturnieku un ģeogrāfu Džosefu Akostu, kurš apgalvoja, ka vairākos Amerikas rajonos nebija valsts pārvaldes. Pēc Akostas vārdiem, katrs no cilvēkiem dzimis sava tēva pakļautībā, šāda veida pakļautība neatņem iespēju kļūt par tādas politiskās sabiedrības dalībnieku, kuru viņš uzskata par piemērotāku sev.²¹⁹ No minētā izriet, ka Loks pieminot šādus piemērus parādīja, ka attiecīgās personas, kuras piedalījās valsts dibināšanā bija brīvas un vienlīdzīgas, līdz tam brīdim kamēr paši cilvēki pieņemot lēmumu deva vienam no viņiem tiesības būt par valdnieku (Romans pirmais valdnieks bija Romuls). Tāpēc visas politiskās sabiedrības sākas no brīvprātīgas savienības un personu vienošanās, kuras brīvi rīkojas izvēloties valdnieku un valsts pārvaldes formu.²²⁰

Neskatoties uz savām idejām Loks nenoliedz to, ka valsts pastāvēja un to vadīja viens valdnieks, tāpat kā lielā ģimenē par galveno bija tēvs, kurš varēja sodīt

²¹⁷*Ibid*, c. 320

²¹⁸Плутарх, “Сравнительные жизнеописания в двух томах”, «Наука», 1994, Pieejams: <http://ancientrome.ru/antlitr/plutarch/sgo/romul-f.htm> [19.04.16]

²¹⁹Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 321

²²⁰Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 321

nepaklausīgus bērnus pat tad, kad viņi kļuvi par pieaugušiem un neatkarīgiem, kas deva tēvam varu būt arī par “likumdevēju” un “valdnieku” savā ģimenē. Pamatojoties uz personu brīvi pieņemto lēmumu, tās varēja brīvi izvēlēties valsts pārvaldes formu. Norma ir ja personas vispirms vienojas dibināt valsti un vēlāk ievēl vienu cilvēku, kurš to vada un parējie viņam pakļaujas. Mērķis bija nodrošināt sabiedrības labumu, drošību, līdzīgi kā tēvs sargā savus bērnus un ģimeni. Ja cilvēki tā nerīkotos, tad jaundibinātās valstis nevarētu pastāvēt. Tomēr šāda veida valsts pārvalde ar laiku tika mainīta, sakarā ar to, ka tai bija “blakusparādības”. Kādu laiku posmu valdīja valdnieki, kuri neizmantoja savu varu ļaunprātīgi. Tāda situācija pastāvēja līdz brīdim kamēr valdnieku un amatpersonu prātā atnāca iedomība un *amor sceleratus habendi* (*no latīņ.val.: noziedzīgas mantkārbas kaislība*), kura lika aizmirst kāpēc šie cilvēki tika apveltīti ar varu.²²¹

Vēršoties pie statistikas Latvijā, 2015.gada 30. jūnijā tika uzsāktas 40 krimināllietas, kuras bija saistītas ar korupciju. Viena no nozīmīgākajām lietām bija Finanšu un ekonomikas noziegumu izmeklēšanas kriminālprocess pret amatpersonām prokuratūrā. Tās tika apsūdzētas par darba stāvokļa izmantošanu ļaunprātīgos nolūkos, kā arī nelikumīgām darbībām ar fizisko personu datiem un mēģinājumu iegūt kukuli no privātpersonas, lai atceltu arestu uz apsūdzētās personas īpašumu.²²²

Atgriežoties pie Loka idejām, tikai pēc šādiem nelabvēlīgiem apstākļiem cilvēki sāka pētīt valsts rašanās cēloņus un valsts tiesības, ar mērķi atrast veidu kā ierobežot netaisnību un nelikumību, un novērst varas ļaunprātīgu izmantošanu.²²³

Otrais iebildums ir tāds: “Tā kā visi cilvēki dzimst valstī nav iespējams, ka šīs valsts pārstāvji var apvienotos ar citas valsts pārstāvjiem un izveidot jaunu valsti.”

Atbildot uz minēto iebildumu Loks jautā: “Ja šāds arguments ir taisnīgs, tad kādā veidā pasaulē tika veidotas tik daudz likumīgas monarhijas? ...”²²⁴ Tātad Loks uzskata, ka viņa ideju var saskatīt valstīs kur pastāv monarhija. Viņš uzsver, ja ņemt vērā attiecīgo iebildumu, tad cilvēki uz visu mūžu ir pakļauti attiecīgās valsts valdniekam.

²²¹Harris I., “The Mind of John Locke: A Study of Political Theory in Its Intellectual Setting”, Cambridge University Press, 1994, p. 298

²²² Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja mājaslapa: <http://www.knab.gov.lv/ru/knab/news/article.php?id=504041> [13.04.16]

²²³Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 327

²²⁴*Ibid*, с. 327

Vēsturē ir daudz piemēru, kad cilvēki atteicās pakļauties valstij vai kādai no jurisdikcijām kurā viņi ir dzimuši, kas noveda pie jaunas valsts dibināšanas. Ja persona nespētu “*brīvi atdalīties*” no savas valsts un veidot savu valsti, pasaulē būtu universālā monarhija.²²⁵

Autors novēro, ka Loks savā darbā valsti un valdnieku salīdzina ar ģimeni un tēvu, ar nolūku pēc iespējas vienkāršāk paskaidrot savu domu. Loks uzskata, ka cilvēks piedzimstot nav valsts pakļautībā. Par piemēru viņš minēja situāciju, kad sievietei no Anglijas piedzima bērns, kura tēvs ir no Francijas. Loks jautā, kurai no valstīm šis bērns būs pakļauts? Šis bērns nebūs ne Anglijas, ne Francijas karaļa pakļautībā, lai par tādu kļūt ir jābūt apveltītām ar privilēģijām un tiesībām. Bērnam tādu privilēģiju vēl nav. Ja otrais iebildums ir pareizs, tad var apgalvot, ka bērns ir pakļauts gan Francijas, gan Anglijas karalim, bet ja bērns aizbrauks kopā ar tēvu uz Franciju, Anglijā viņš tiks uzskatīts par nodēvēju? Var apgalvot, ka bērns, jeb cilvēks nepiedzimst kādas valsts pakļautībā. Tikai līdz brīdim, kad viņš kļūs par pilngadīgu, viņš, pats izvēlēsies kurā valsts pakļautībā viņš grib būt.²²⁶

Vissvarīgākā pazīme uz kuras pamata tiek dibināta valsts ir piekrišana. Nekas cilvēku nevar padarīt par pakļautu kādai varai ja viņš to nevēlās. Sava darbā Loks raksturo šo problēmu un mēģina to atrisināt.

Loks uzskata, ka pastāv divu viedu piekrišanas, t.i., izteiktā un klusēšana.²²⁷ Loks secina, ka nav problēmas saprast noteikti izteikto piekrišanu, problēma rodas ar piekrišanu kura ir izteikta klusējot, t.i. kad jāsaprot ka cilvēks piekritīs būt kādas valsts pakļautībā, bet viņš nav izdarījis nekādu paziņojumu par to. Atbilde uz šādu jautājumu tieši saistīta ar īpašumu. Ja persona izmanto īpašumu kurš ir kādas valsts daļa, viņš ar savu darbību, klusējot ir piekritis pakļauties attiecīgajai valstij, neatkarīgi no tā vai šis īpašums pieder viņam vai attiecīgais īpašums ir nomāts.²²⁸ Loks norāda, ka attiecīgā pakļautība un pienākumi pastāv kamēr cilvēks dzīvo un izmanto attiecīgo īpašumu vai teritoriju. Pakļautība, kuras pamatā ir klusējot izteikta piekrišana, sākas un beidzas ar īpašuma izmantošanu.²²⁹ Kad viņš atsākās izmantot īpašumu dāvinot, pārdodot to, vai

²²⁵ Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 328

²²⁶ *Ibid*, с. 330

²²⁷ Stanford Encyclopedia of Philosophy, Locke's Political Philosophy, Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/locke-political/> [05.04.2016]

²²⁸ Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 332

²²⁹ Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 332

kādā citā veida atsavinot to, viņš ir brīvs noslēgt vienošanos vai pievienoties citai sabiedrībai, lai nodibinātu jaunu *in vacuis locis (no latiņ.val.: brīvā vietā)*.²³⁰

Pretēja situācija ir ar noteikti izteiktu piekrišanu. Šāda persona ir pakļauta valstij uz mūžu un vairs nekad nevarēs izmantot savu dabisko stāvokli, izņemot gadījumus ja valsts nekritīs vai nepieņems aktu, kas atņems personai tiesības būt par attiecīgās sabiedrības daļu. Jāņem vērā to, ja persona pakļaujas valsts likumiem, izmanto savas tiesības un privilēģijas, tas vēl nepadara cilvēku par attiecīgās sabiedrības daļu.²³¹ Loks uzskata, ka tā ir tikai valsts aizsardzība. Par piemēru Loks min ārvalstniekus, kuri citā valstī izmanto privilēģijas un tiesības uz aizsardzību, tomēr viņi nekļūst attiecīgās valsts daļa.

Nekas nevar padarīt cilvēku par valsts un sabiedrības daļu, ja viņš faktiski nepiekrīt kļūt par daļu no tās.²³²

Var spriest, ka politiskās sabiedrības pamats un sākuma punkts ir katra indivīda piekrišana (noteikti izteikta vai klusējot), kas noved pie vienošanās ar citiem cilvēkiem apvienojoties sabiedrībā ar nolūku, ērti, droši, mierīgi un kopīgi dzīvot, izmantojot savu īpašumu. Sabiedrības galvenais aspekts ir vairākuma lēmums, tam ir liels spēks vest tautu vienā virzienā. Ja šāda veida lēmuma nebūs, sabiedrība nespēs darboties un turēt sevi vienotu, līdz ar to cilvēku mazākumam, ir pienākums pakļauties vairākumam. Tātad jebkuras likumīgas valdības sākums ir cilvēku vienošanās un katra indivīda piekrišana. Tas viss ir politiskās sabiedrības rašanās pamats, kas cilvēku padara par sabiedrības daļu.

3.4. Par izpildvaru, federatīvo varu un likumdevēja varu

Kā jau bija minēts, mērķis kāpēc cilvēki apvienojas sabiedrībās un dibina valstis ir vēlme brīvi un droši izmantot savu īpašumu. Loks uzskata, ka pamatrīks ar kuru var minēto realizēt ir likumi. Pēc Loka domām pirmais, kas ir jādara kad valsts ir nodibināta ir jāveido likumdevēja varu, kura būs arī pakļauta pirmajam likumam, t.i. sabiedrības un katra tā dalībnieka saglabāšanai.²³³

Runājot par “pirmo likumu”, var pieminēt Latvijas Republikas Satversmi, kas ir Latvijas Republikas pamatlikums. Tās preambula nosaka valsts galveno mērķi: “...

²³⁰Yolton J.W., “John Locke: Problems and Perspectives”, Cambridge University Press, 2010, p. 11

²³¹Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с.333

²³²*Ibid*, c. 334

²³³*Ibid*, c. 339

lai garantētu latviešu nācijas, tās valodas un kultūras pastāvēšanu un attīstību cauri gadsimtiem, jānodrošina Latvijas tautas un ikviena brīvību un sekmētu labklājību. ... Latvija ... balstās uz cilvēka cieņu un brīvību, atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības un cienu mazākumtautības.”

Tāpat var droši teikt, ka Loks uzskata, ka likumdevēja vara ir augstākā vara un neviens cits nav apveltīts ar tādu pašu varu, neskatoties uz to, ja viņu atbalsta cita vara, ja vien viņš nesaņems atļauju no likumdevēja, kurš ir tautas iecelts. Līdz ar to likumam nebūs nekāda spēka, ja tā pamatā nebūs tautas, jeb sabiedrības piekrišanas. Sabiedrības piekrišana dod varai augstākas varas statusu. Loks saka: “Smieklīgi iedomāties, ka cilvēkam ir jāpakļaujas kādai varai sabiedrībā, kura nav augstākā vara.”²³⁴Loks, pamatojot savu domu, atsaucas uz Hukeru: “Likumīga vara izdod likumus, kuri regulē veselas politiskās sabiedrības un pieder tai pašai sabiedrībai. Ja valdnieks vai monarhs realizētu šādu varu patstāvīgi, nevis vadoties no rīkojumiem, kurus devis Dievs, kā arī bez pilnvaras, kura izriet no sabiedrības (kurai vajadzēs pakļauties šādiem likumiem) un tās piekrišanas, tad tas vis neatšķiras no parastas tirānijas. Tie likumi, kuri nesaņēma sabiedrisko piekrišanu, nav likumi.”²³⁵

No augstāk minēta izriet, ka cilvēks, piedzimstot, pēc būtības nav apveltīts ar augstāko un absolūto varu, viņam nepakļaujas sabiedrības. Sabiedriskā pakļautība var rasties tikai pamatojoties uz attiecīgās sabiedrības piekrišanu, tāpēc autors atkal nonāk pie tēzes, kuru Loks uzskata par pareizu, ka jebkāda veida likumi var tikt radīti tikai ar sabiedrības piekrišanu.

Likumdevēja vara ir katra cilvēka varas kopums, kura nodota personai vai personu kopumam un kuras skaitās par likumdevējiem. Pati likumdošana vara nevar būt lielāka par to varu, ar kuru tika apveltīti cilvēki būdami dabiskajā stāvoklī. Tā kā cilvēkam nav varas par citu cilvēku, viņš nevar lemt par cita dzīvību, īpašumu un brīvību, tāpēc arī likumdevēja vara nevar lemt par to. Kā jau bija minēts cilvēks, nevar atdod vairāk varas nekā viņam piemīt, tāpēc likumdošanas vara ir ierobežotā ar sabiedrisko labumu, viņai nav cita mērķa kā saglabāt sabiedrību, līdz ar to, tā nevar iznīcināt vai postīt savu tautu.²³⁶

²³⁴Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 340

²³⁵Hooker R., “Of the Lawes of Ecclesiastical Politie”, Printed by William Stansbye, London, I., par. 10.

²³⁶Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 340

Likumdošanas vara nav tiesīga, lemt bezadbildīgi, tai ir pienākums nodrošināt taisnīgumu un cilvēka tiesības ar izsludinātiem pastāvīgiem likumiem un pilnvarotiem tiesnešiem.²³⁷ Uz augstāk minēto Hukers atbild: “Cilvēka likumi ir mērs cilvēku attiecībās, kuru darbību tiem ir jāvirza. Tomēr, tiem piemīt augstāki likumi, tie ir: Dieva likums un dabas likums, tāpēc cilvēka likumiem jābūt veidotiem saskaņā ar vispārējiem dabas likumiem un tā, lai tie nebūtu pretrunā svētajiem rakstiem. Pretēja gadījuma attiecīgie likumi ir slikti izstrādāti.”

No minētā izriet, ka cilvēka radītie likumi ir nepieciešami, lai varētu regulēt attiecības starp tiem, līdz ar to katrs cilvēks var traktēt tos subjektīvi, pamatojoties uz savām interesēm un velmēm, kas novedīs pie nepareizas likuma piemērošanas. Tāds likums nevarēs realizēt likumdevēja mērķus un uzdevumus, kuri tika minēti agrāk. Minētās problēmas novēršanai, Loks uzsver to, ka nepieciešami pastāvīgie likumi un tiesneši, kuri palīdzētu tos skaidrot. Tā piemēram var minēt “*Habeas Corpus*” aktu II nodaļu, kura sargā cilvēka brīvību un nosaka, ka personas arestu var veikt tikai pamatojoties un likumiskiem pamatiem ar tiesneša lēmumu.²³⁸ Lai attiecīgais pastāvētu, cilvēki atdod visu savu varu sabiedrībai, kurā viņi iestājas, bet sabiedrība nodot likumdevēja varu tiem, kurus viņa uzskata par piemērotiem.²³⁹

Atkārtoti minot Latviju, Latvijas tauta ievēl Saeimā tautās priekšstāvjus, jeb deputātus, kuriem jāpauž tautas gribu. Tāpēc saskaņā ar Latvijas Republikas Satversmi 84. pantu, tiesnešus apstiprina Saeima.

Loks uzskata, ja sabiedrībā netiks izmantoti izsludinātie likumi, katra cilvēka īpašums, brīvība un miers var tikt apdraudēti un viņu dzīve sabiedrībā neatšķirsies no dabiskā stāvokļa.²⁴⁰

Loks definē absolūti despotisko varu, kā vadību bez pastāvīgiem likumiem.²⁴¹ Attiecīga vara nevar atbilst sabiedrības un valsts mērķiem. Loks uzskata, ja cilvēki brīvprātīgi atdotu savu varu, lai veidotu despotisko varu, viņi pasliktinātu savu stāvokli. Atšķirībā no dabiskā stāvokļa, kur cilvēks spēj aizsargāt savu īpašumu, tiesības un pasargāt sevi no pārkāpējiem, despotiskajā varā pastāv neierobežota patvaļa. Loks šādu situāciju salīdzina ar sevis absolūtu nepasargāšanu dodot iespēju likumdevējam padarīt sevi par medījumu, jo nepastāv nekādas garantijas ka tāda likumdevēja griba būs labāka

²³⁷*Ibid*, c. 341

²³⁸*Habeas Corpus Act 1679, II, Pieejams: <http://www.constitution.org/eng/habcorpa.htm> [25.04.2016]*

²³⁹Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 342

²⁴⁰*Ibid*, c. 342

²⁴¹*Ibid*, c. 342

par citu cilvēku gribu.²⁴² Šādā veidā valsts nenodrošina sabiedrisko labumu, t.i. tai nav sabiedriskā mērķa, pēc Loka uzskatiem, jo tauta nezinās savas tiesības un pienākumus.²⁴³

Augstākā vara nevar atņemt cilvēkam kādu daļu no viņa īpašuma bez viņa piekrišanas, jo īpašuma saglabāšana ir valsts mērķis, un tikai tāpēc cilvēki iestājas sabiedrībā. Veidojoties despotiskai varai, zūd mērķis, kuru viņi gribēja realizēt dibinot valsti t.i. īpašuma saglabāšanai. Valstī katram indivīdam ir īpašums un tiesības uz to, veidojot despotisko valsti cilvēki atdod savu īpašumu.²⁴⁴ Loks uzskata, lai ierobežotu likumdevēja patvaļu, tā varu vajag veidot no sapulcēm, kuru sastāvs mainās, bet sapulces locekļi pēc atlaišanas pakļaujas attiecīgās valsts likumiem.²⁴⁵ Pretējā gadījumā, ja vara ir vienas sapulces rokās vai viena monarha rokas, pastāv risks, ka attiecīgās personas mēģinās palielināt savu bagātību un varu, apkrāpjot tautu. Loks secina, pat ja ir izveidoti labi un taisnīgi likumi, cilvēka īpašums nav drošībā, ja valdnieks tiek apveltīts ar varu atsavināt no jebkuras personas viņam piederošo īpašumu.²⁴⁶

Loks kā piemēru apraksta karavīrus un armijas disciplīnu. Valsts saglabāšanai ir nepieciešama absolūta pakļautība, par nepaklausību attiecīgā persona tiek saukta pie atbildības. Virsnieks var dot komandu karavīram iet cīņā un aizmāvēt valsti, bet virsniegs nav tiesīgs pieprasīt no karavīra viņa personīgo mantu. Pat ģenerālis, kuram ir vara lemt par karavīra dzīvi vai nāvi, ja viņu sauc pie atbildības par nepaklausību, nevar lemt par viņa īpašumu.²⁴⁷

Loks nenoliedz to, ka valsts nevar pastāvēt bez lieliem izdevumiem, tāpēc katram kas izmanto valsts aizsardzību, jāmaksā daļu no saviem līdzekļiem, lai uzturētu valsti. Loka idejas ir saskatāmas 1215. gadā Džona Bezzemnieka (*angļu. val. John Lackland*) parakstītajā Lielajā Hartā jeb “Magna Carta”, saskaņā ar 12. pantu monarhs nav bijis tiesīgs ieviest jaunus nodokļus bez karaļa padomes piekrišanas.²⁴⁸

²⁴²Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 343

²⁴³*Ibid*, с. 343

²⁴⁴*Ibid*, с. 344

²⁴⁵Stanford Encyclopedia of Philosophy, Locke’s Political Philosophy, Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/locke-political/> [05.04.2016]

²⁴⁶Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 344

²⁴⁷*Ibid*, с. 344

²⁴⁸Magna Carta, Pieejams: <http://legacy.fordham.edu/halsall/source/magnacarta.asp> [25.04.2016]

Likumdevējs nevar nodot savas tiesības izdot likumus kādai citai personai, jo šādas tiesības likumdevējam sniedz tauta. Pēc Loka idejas šī vara tika dota, lai izdotu likumus, nevis radītu likumdevējus, tāpēc attiecīga vara nevar tikt nodota.²⁴⁹

Neskatoties uz to ka likumdevēja vara var būt vienas vai vairākas personas rokās, realizējas viņa pastāvīgi vai atkarībā no nepieciešamības, viņa nav un nevar būt despotiska pret cilvēka dzīvi un tautu. Tai piemīt šādi ierobežojumi:

1. Likumdošanas vara ar izsludinātiem un pastāvīgiem likumiem, regulē vienlīdzību sabiedrībā. Neraugoties vai cilvēks ir bagāts vai nabags;
2. Likumi nevar būt saistīti ar kādiem citiem mērķiem, izņemot tautas labuma nodrošināšanai;
3. Likumdošanas vara ar likumu nedrīkst paaugstināt nodokļus uz īpašumu bez tautas piekrišanas;
4. Likumdevējs nevar nodot savu varu kādai citai personai.

Darbā jau bija minēts, ka Satversmes 73. pantā pastāv ierobežojumi, kuri neļauj tautai lemt par nodokļu likteni valstī. Balstoties uz Loka idejām, autors uzskata, ka šis ierobežojums nav lietderīgs. Nodokļi tiek maksāti no tautas naudas līdzekļiem. Tāpēc tautai ir jābūt tiesībām lemt arī par nodokļiem, vai vismaz jānosaka kas tiks aplūkts ar nodokli un kas nē. Autors attiecīgajā gadījumā min valsti, kur attiecīgas tiesības jau pastāv un ietvertas konstitūcijā, t.i. Lihtenšteina. Lihtenšteinas konstitūcijas 24. pants nosaka: “Valsts nodibina, caur likumdošanu, taisnīgu nodokļu sistēmu, kurā eksistences minimums ir atbrīvots no nodokļiem un lieli ienākumi ir pakļauti nodokļiem.”²⁵⁰

Likumdošanas vara ir tāda vara, kurai ir tiesības noteikt, kā jāizmanto spēku, lai nodrošinātu valsti un tās locekļus. Loks norāda uz to, ka likumi var tikt radīti ļoti īsā laikā, līdz ar to likumdošanas vara nevar darboties visu laiku. Turklāt likumdošanas varas pārstāvji pārāk liela kārdinājuma dēļ gribēs koncentrēt savās rokās tiesības uz likumu izpildi, tādejādi izdarīt izņēmumu un nepakļauties tiem izmantojot tos savās interesēs. Tādā veidā pārstāvju intereses kļūst par atšķirīgām no sabiedrības interesēm, kas ir pretēji sabiedrības un valdības mērķiem.²⁵¹

Attiecīgo risku samazināšanai valstī, kur ievēro sabiedrības intereses, likumdevēja vara tiek nodota dažādu cilvēku rokās, kuriem kopumā ir tiesības veidot

²⁴⁹Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 346

²⁵⁰Lichtenstein. Constitution du 5 octobre 1921, Pieejams: <http://mjp.univ-perp.fr/constit/li2003.htm> [25.05.2016]

²⁵¹Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 346

likumus. Tikko likumi ir izveidoti, katrs šī procesa dalībnieks atsevišķi pakļaujas jaunveidotajam likumam.

Kā jau Loks minēja, likumdošanas vara nedarbojas pastāvīgi, likumi tiek veidoti vienu reizi un īsā laikā, tiem nepieciešama nepārtraukta izpilde un šīs izpildes uzraudzība. Šeit Loks nošķir citu varu, kura nepieciešama valstī, lai nodrošinātu tādu likumu nepārtrauktu izpildi un izpildes uzraudzību, kuri ir joprojām spēkā, t.i. izpildvara. Izpildvaru un likumdošanas varu ir jānodala.²⁵²

Atšķirībā no likumdošanas varas, izpildvarai jādarbojas pastāvīgi, jo likuma izpildes ievērošana ir nepieciešama vienmēr.

Paralēli izpildvarai, Loks uzskata kā valstī ir vieta vēl vienai varai. Šāda veida varu var saukt par dabisko, jo ar šo varu bija apveltīts cilvēks pirms stājoties sabiedrībā, respektīvi kamēr bija dabiskajā stāvoklī. Loks uzsver, ka valsts dalībnieki ir atšķirīgi viens no otra, tāpēc viņu attiecības regulē viens likums, tomēr attiecībā pret citu cilvēces daļu (citām valstīm un sabiedrībām, kuri pastāv pasaulē) viņi ir vienots vesels. Tāpēc strīdi, kas rodas starp vienu sabiedrības dalībnieku un citu cilvēku ārpus šīs sabiedrības, kura rezultātā sabiedrības dalībniekam rādīts kaitējums, kas skaitās par kaitējumu visai sabiedrībai.²⁵³ Attiecīgajā varā ietvertas tiesības uz varu un mieru, piedalīties koalīcijās, apvienībās, kā arī veikt darījumus ar personām ārpus attiecīgās sabiedrības vadoties pēc ārējas drošības un sabiedrības interesēm. Nav svarīgi kā šāda vara tiks nosaukta, galvenais, lai tās būtība būtu saprotama, tomēr Loks sauc to par federatīvo varu.²⁵⁴

Neskatoties uz to, ka izpildvaru un federatīvo varu bieži apvieno, otrai ir liela nozīme valstī. Šeit var pieminēt gadījumu, kurš notika 2014. gadā, kad Latvijas Republikas Ārlietu ministrs paziņoja par to, ka valstij ir jārada tiesisku regulējumu visu veida partner attiecībām, par ko viņš arī apsoltīja cīnīties, autoram rodas šaubas par to vai šeit pamanāmas un izpildāmas Loka idejas.

Gan izpildvarai, gan federatīvai varai ir nepieciešams sabiedriskais spēks, tāpēc nav lietderīgi tos nošķirt un atdot to dažādu cilvēku rokās, kuri darbosies neatkarīgi viens no otra. Pretējā gadījumā sabiedriskais spēks būs dažādu cilvēku pavēlniecība, kas novedīs pie apjukuma.

No augstāk minēta izriet, ka dibinot valsti, pirmais kas ir nepieciešams likumdošanas vara, jo ar likumu palīdzību var droši un brīvi izmantot īpašumu.

²⁵²Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 347

²⁵³*Ibid*, с. 347

²⁵⁴*Ibid*, с. 348

Likumdevēja vara ir katra cilvēka varas kopums, kura nodota personai vai personu kopumam un kuri skaitās kā likumdevēji. Pati likumdevēja vara nevar būt lielāka par to varu, ar kuru tika apveltīti cilvēki būdami dabiskajā stāvoklī. Tā ir ierobežota ar sabiedrisko labumu, viņai nav cita mērķa kā saglabāt sabiedrību. Tā nevar iznīcināt, paverdzināt vai postīt savu tautu. Likumdevēja varai ir šādi ierobežojumi: 1. Likumdevēja vara regulē ar tādu likumu palīdzību, kuri nevar mainīties katrā atsevišķā gadījumā; 2. Likumiem jābūt saistītiem tikai ar tautas labuma nodrošināšanu; 3. Likumdevēja vara nedrīkst paaugstināt nodokļus uz īpašumu bez tautas piekrišanas; 4. Likumdevējs nevar nodot varu citai personai. Tā pienākums ir nodrošināt taisnīgumu un cilvēka tiesības. Izpildvarai jādarbojas pastāvīgi, lai likuma izpilde vienmēr tiktu nodrošināta, bet federatīvajai varai jāvērsas uz sabiedrības labuma nodrošināšanu, vadoties pēc cilvēka piesardzības un gudrības.

3.5. Par varas hierarhiju

Atgriežoties pie varas jautājuma, tika secināts, ka pastāv izpildvara, federatīvā vara un vissvarīgākā likumdevēja vara. Tātad pēc hierarhijas pakāpes, augstākajā pakāpē stāv likumdevēja vara, jo tā izdod likumus, bet izpildvara nodrošina likumu izpildi. Federatīva vara regulē sabiedriskās attiecības vadoties pēc ārējas drošības un sabiedriskajām interesēm. Neskatoties uz to, ka likumdevēja varai jāpakļaujas ar nolūku nodrošināt sabiedrības pastāvēšanu, tā nav vara, kura atrodas augstākajā hierarhijas pakāpē. Loks norāda, ka likumdevēja vara ir pilnvarotā vara, kura darbojas, lai realizētu noteiktus mērķus, kuri bija apskatīti iepriekš. Loks uzskata, ka tautai joprojām sabiedrībā pastāv augstāka vara. Ta var likvidēt vai mainīt likumdevēja orgānu, ja likumdevēja vara rīkojas pretēji tautas vēlmei.²⁵⁵

Loks uzsver, ka tauta patur pie sevis augstāko varu, lai pasargātu sevi no likumdevēja, kas var veikt darbības pret tautas brīvību un īpašumu.²⁵⁶ Var apgalvot, ka sabiedrība pārstāv augstāko varu, gadījumos kad likumdevēja varu ir nepieciešams likvidēt vai mainīt.

Parejās varas izriet no likumdevēja varas un ir pakļautas tai. Kā jau bija minēts iepriekš, izpildvaru ir jānošķir no likumdevēja varas, tikai tādā gadījumā tā būs pakļauta.

²⁵⁵ Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 349

²⁵⁶ *Ibid*, с. 349

Runājot par varas hierarhiju, rodas jautājums, vai izpildvara var kavēt likumdevēja varas darbību? Uz šo jautājumu Loks atbild, ka spēka piemērošana attiecībā pret tautu bez jebkādam uz to tiesībām ir pretēji uzticībai un rada kara stāvokli ar tautu, kurai ir pilnīgas tiesības atjaunot savu likumdevēja orgānu.²⁵⁷ “Visos nosacījumos labākais līdzeklis pret patvaļību – pretoties tai ar spēka palīdzību.”²⁵⁸

Autors analizējot Loka darbu un augstāk minēto izteicienu secināja, ka patvaļība attiecīgajā gadījumā ir spēka izmantošana bez tiesībām uz to. Jāpiemin kā termins “spēks” ietver sevī ne tikai fizisko spēku. Var minēt gadījumu, kurš notika Latvijā 2009.gada 13.jānvārī, kad tika veikta protesta akcija pret Latvijas valsts politiku ar lūgumu atlaist Saeimu, kura pārvērtās par masveidīgu grautiņu. Tomēr 2009. gada 20. februārī tika panāta Latvijas premjera demisija. 22. februārī sākās sarunas par jaunas valdības veidošanu.

Loks uzskata, ka likumdevēja pastāvīga darbība nav nepieciešama, tomēr attiecīgās varas pārstāvjiem jābūt gataviem pildīt savus pienākumus, gadījumā ja valstī ir radusies neatliekama situācija, kura prasa steidzama lēmuma pieņemšanu.²⁵⁹ Tāpēc Loks, ar nolūku minimizēt tādus riskus, piedāvā izpildvarai paturēt tiesības sasaukt un atlaist likumdevēja orgānu.²⁶⁰

Loks savā darbā norāda uz vienu likumu, kuru uzskata par taisnīgu un kura ievērošana nedos kļūdīties, t.i. *Salus populus supreme lex (no latin.val.: “Tautas labums – ir augstākais likums”)*.²⁶¹ Tas nozīme, ka neatkarīgi no varas hierarhijas, visiem jāvadās no viena likuma. Visām rīcībām jābūt vērstam un sabiedrības labumu, neatkarīgi no tā vai runa iet par varas pārstāvju ievēlēšanu vai likuma izveidošanu. Tāpēc viss kas nevar būt atzīts par neveselīgu tautai un sabiedrībai un kas tiks ieviests ar taisnīgiem pasākumiem, attaisnos sevi.²⁶²

Varas hierarhijā, pēc Loka domām, augstāko pakāpi ieņem sabiedrības vara. Pārejās varas izriet no likumdevēja varas, t.i. izpildvara, kura nodrošina likumu izpildi un federatīvā vara, kura regulē sabiedriskas attiecības, vadoties pēc ārējās drošības un sabiedriskajām interesēm. Neatkarīgi no valsts varas pakāpes, tiem visiem jāvadās no

²⁵⁷Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 353

²⁵⁸*Ibid*, с. 353

²⁵⁹*Ibid*, с. 353

²⁶⁰*Ibid*, с. 353

²⁶¹Цицерон. О законах III 3, 8 //Цицерон. Диалоги. – М., 1966., Pieejams:

<http://ancientrome.ru/antlittr/t.htm?a=1414880001> [19.04.2016]

²⁶²Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 356

viena pamatlikuma, t.i. *Salus populi supreme lex* (no latīņ.val.: “Tautas labums – ir augstākais likums”).

3.6. Par pārvaldes sistēmas sabrukumu

Loks nodala pārvaldes sistēmas sabrukumu no sabiedrības sabrukuma. Atkārtojot iepriekš minēto, izriet, ka sabiedrība apvienojas vienotā politiskā grupā, kuru izveido, lai veidotu vienotu valsti.

Loks apgalvo, ka vienīgais cēlonis, kas šāda veida apvienošanās var sašķelt, t.i. ārvalstu karavīru iebrukums.²⁶³ Autors uzskata tas ir tāpēc, kā sabiedrība nav spējīga sevi pasargāt un nodrošināt savu vienotību, rezultātā, sašķelot sabiedrību katrs no indivīdiem atkal atgriežas dabiskajā stāvoklī un pats izvēlas kā sevi pasargāt no ienaidnieka.

Loģiska un pareiza ir doma, ka sabiedrības sabrukšanas rezultātā nevar pastāvēt pārvaldes sistēma.²⁶⁴ Tātad var secināt ka pārvaldes sistēmas pastāvēšana ir tieši saistīta ar sabiedrības pastāvēšanu.

Augstāk minētais gadījums vairāk apraksta ārējo spēku, kas var negatīvi ietekmēt sabiedrību un pārvaldes sistēmu, tomēr Loks uzskata, ka pastāv spēki, kuri var ietekmēt sabrukumu no iekšienes. Loks savā darbā apraksta divus gadījumus, kad sabrukums var būt no iekšēju konfliktu rezultātā.

Likumdošanas orgāna maiņa. Likumdošanas orgāns nodrošina mieru starp tiem, kuri nolēma apvienoties, t.i. šis orgāns apvieno katru sabiedrības dalībnieku un novērš jebkādu konfliktu, kurš var rasties starp viņiem. Likumdošanas orgāns ir kā dvēsele, kura dod dzīvību, formu un vienotību valstij. Loks apgalvo, ka sabiedrības vienotības un būtības pamatā ir viena griba, tāpēc likumdošanas orgāns, būdams ievēlēts ar vairākumu, apveltīts ar tiesībām realizēt attiecīgo gribu.²⁶⁵ Par piemēru, Loks min valstis kur ļaunprātīgi izmanto varu, kad valdnieks savas vēlmes uzskata svarīgākas un pareizākas par likumu. Neatkarīgi no tā, kurš ieviesa jaunus likumus vai atcēla likumus, ja viņš nav uz to pilnvarots, viņš iznīcina varu ar kuru viņi tika veidoti.²⁶⁶ Otrajā piemērā valdnieks traucē likumdošanas orgānam tikties noteiktajā laikā un vietā, lai brīvi realizētu mērķus, kuriem viņš tika radīts.²⁶⁷ Tātad šeit Loks norāda uz piemēru,

²⁶³ Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 385

²⁶⁴ *Ibid*, с. 385

²⁶⁵ *Ibid*, с. 386

²⁶⁶ *Ibid*, с. 387

²⁶⁷ Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 387

kad pats valdnieks likumdošanas orgānam nedot izmantot savu varu, ar kuru tas ir apveltīts. Šāda veida ierobežošana faktiski likvidē likumdošanas varu un pārvaldes sistēmu. Trešais piemērs ir saistīts ar to, kad bez tautas piekrišanas mainās vēlētajai vai ievēšanas procedūra.²⁶⁸Loks ar šādu piemēru, gribēja pateikt to, ka šādi ievēlētā persona nevar pārstāvēt tautas noteikto likumdošanas orgānu. Pēdējais piemērs kuru minēja Loks ir tautas atdošanas pakļautībā citai valstij ar valdnieka vai likumdošanas palīdzību.²⁶⁹

No minētajiem piemēriem var secināt, ka pārvaldes sistēmas sabrukums ir atkarīgs no valdnieka. Pirmkārt, tāpēc ka valdnieks ir apveltīts ar spēku, tas var izmantot kasi un valsts amatpersonas. Kad persona ir apveltīta ar augstāko varu, un nepilda savus pienākumus un izdotie likumi nevar tikt pielietoti, tas noved pie anarhijas un pārvaldes sistēmas sabrukšanas.²⁷⁰Loks apgalvo ka: “Galū galā likumi tiek veidoti nevis priekš citiem likumiem, bet priekš tā, lai tos pildītu. Tādējādi tie kalpo kā saites, kas savieno sabiedrību, saglabātu visas politiskā ķermeņa daļas un ar pareizu funkciju; kad tās apstājas, acīmredzami arī beidzas valdība, un cilvēki kļūst par nekārtīgu masu bez kārtības un saites.”²⁷¹

Likumdošanas orgāna vai valdnieka rīcība pretēji uzticībai. Pēc Loka uzskatiem, kad likumdošanas orgāns rīkojas pretēji uzticībai, viņš mēģina aizskart viņam pakļauto personu īpašumu un kļūt vai padarīt kādu citu par šī īpašuma.²⁷² Tātad šeit tiek pārkapts vēl viens svarīgs mērķis, dēļ kura cilvēki apvienojās, t.i. īpašuma saglabāšana. Loks uzsver, ja likumdošanas vara mēģina atņemt un iznīcināt tautas īpašumu vai nostādīt sabiedrību valsts verdzībā, attiecīga vara veido kara stāvokli pret tautu un tāpēc tautai ir tiesības nepildīt tās pienākumus vai pavēles.

Augstāk minētais attiecās uz izpildvaras galvu, jo viņam tiek uzticēts tautas viedoklis un likumdošanas. Ar savu darbību, kura vērsta uz personīgo mērķu realizēšanu vai ietekmi uz vēlētajiem, ar mērķi, lai tie ievēl izpildvarai tīkamus cilvēkus, nav pieņemama. Šāda veida darbība ir pretēja uzticībai un var apdraudēt sabiedrības drošību.²⁷³Loks ir teicis: “Šādas likumdošanas sanāksmes sagatavošana un mēģinājums stādīt priekšā savas gribas pārstāvjus pie izpildvaras galvas kā īstus tautas

²⁶⁸*Ibid*, c. 387

²⁶⁹*Ibid*, c. 387

²⁷⁰Stanford Encyclopedia of Philosophy, Locke's Political Philosophy, Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/locke-political/> [05.04.2016]

²⁷¹Дж.Локк, Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 388

²⁷²*Ibid*, c. 390

²⁷³Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 391

un likumdošanas sabiedrības pārstāvjus, neapšaubāmi ir smags uzticības pārkāpums un paziņojums par nodomu gāzt valdību.²⁷⁴

Lasot Loka darbu, autoram radās jautājums vai tiešam ir lietderīgi sabiedrībai dot tiesības katru reizi lemt par jaunas valdības ieviešanu, jo sabiedrība sastāv no vairākiem indivīdiem, katram ir savs viedoklis par pieņemtajiem likumiem un lēmumiem, līdz ar to pastāv risks, ka valsts var sabrukt ja katrā tādā gadījumā varēs mainīt valdību.

Loks, atbildot uz šādu jautājumu uzsver, ka cilvēkiem nav tik viegli atmest vecās pārvaldes formas. Viņus grūti būs pārliecināt mainīt acīmredzamas kļūdas struktūrā pie kuras viņi ir pieraduši. Pat ja no paša sākuma ir redzami trūkumi un ir iespēja veikt izmaiņas, ir ļoti grūti tos novērst.²⁷⁵ Jā iet runa par nelieliem trūkumiem, tad valsts joprojām pastāvēs.

Tomēr, ja valdības darbība padara tautu par nelaimīgu, vairākkārt pārkāpj tās tiesības un izmanto savu varu patvaļīgi, tauta būs gatava jebkurā brīdī atbrīvoties no tāda sloga.²⁷⁶ Tātad, attiecīgas darbības no tautas puses notiek gadījumos, kad valdība vairākkārtīgi izmanto savu varu ļaunprātīgi, dara pārkāpumus, kuri vērsti pret to pašu tautu un kas nomāc to, tomēr nekas nenotiek (runājot par sacelšanos) kad tā ievieš daudz nepareizus, neērtus likumus kā arī kad varas pārstāvji parāda cilvēka vājumus.

Loks uzskata ka tautas tiesības mainīt likumdošanas orgānu ir garantija pret sacelšanos un veids kā to novērst. Papildus viņš uzskata, ka gadījumos, kad tiek mainīts likumdošanas orgāns vai likumdevēji rīkojas pretēji noteiktiem mērķiem, tie kuri ir pie tā vainīgi, ir arī vainīgi sacelšanās gadījumā.²⁷⁷

Pēc autora domām svarīgi ir pievērst uzmanību kā Loks sauc sabiedrību un personas, kuras ievēl amatpersonas ar tiesībām tos pārstāvēt – brāļi. Attiecīgo definīciju var papildināt un izteikt šādā veidā “brāļi un māsas”, tas parāda kādām attiecībām jābūt gan sabiedrībā, gan attiecībās starp sabiedrības dalībniekiem un pilnvarotajiem varas pārstāvjiem neatkarīgi no varas veida. No visa augstāk minēta, atgriežoties pie tautas tiesībām un spēka pielietošanas, var secināt, ka tauta atsevišķos gadījumos (tie bija noteikti jau iepriekš) ir tiesīga pretoties savam valdniekam vai valdei neskatoties uz to

²⁷⁴*Ibid*, c. 391

²⁷⁵*Ibid*, c. 392

²⁷⁶McClelland J. S., *A History of Western political thought*, Routledge, 1996, p. 237

²⁷⁷Локк Дж., *Сочинения: В 3т. – Т.3.*, «Два трактата о правлении», Мысль, 1988,с. 393

ka, pat Dieva likumi, aizliedz sacelšanos. Pamatojot domu, autors vēršas pie Loka darba, kur viņš citē vienu no zināmiem advokātiem U. Barkli: “Ja kāds prasīs, vai tautai vienmēr jābūt bezpalīdzīgai pret nežēlību un tirāniju? Vai ir jāredz, kā viņu pilsētas aplaupā un pārvērš pelnos, kā viņu sievas un bērni pakļauti tirānu iekārei un dusmām, kā viņi paši un viņu ģimenes tiek izpostītas un viņi ir spiesti ciest visas bēdas un apspiešanas un vienlaicīgi saglabāt mieru? Vai tad vieniem jābūt bez privilēģijām aizstāvēties pret spēku ar spēku, lai pasargātu sevi no vardarbības? Es atbildu: paš aizsardzība ir dabas likuma daļa; sabiedrība nevar atņemt to, ja nākās stāties pret pašu karali, tomēr atriebties viņam nedrīkst; tas neatbilst minētajam likumam. Gadījumā ja karalis ne tikai izrāda negatīvo attieksmi pret dažiem indivīdiem, bet izrāda to pret visu valsti, tad ir tauta tiesīga pretoties un pasargāt sevi no vardarbības. Tomēr jāievēro šādus piesardzības pasākumus – cilvēkiem ir jāaizstāv sevi, nevis tiem jāuzbrūk savam valdniekam; viņi var kompensēt radītos zaudējumus, bet nekādā veidā nedrīkst pārkāpt cieņas un godbijības robežas. Viņiem jāpasargā sevi no uzbrukuma, nevis jāatriebjas par pagātnes apvainojumiem. Dabiski ir aizsargāt savu dzīvību un veselību, bet ja zemākais sods augstāko, tas būs pretrunā ar dabu.²⁷⁸

Analizējot, atsevišķos gadījumos tautai pretoties ir atļauts. Tautas pienākums ir lemt vai valdnieks vai amatpersona rīkojas pareizi, gulsies uz pašu tautu, jo tauta pilnvaroja viņus pildīt uzdevumus. Loks saka, ja pastāv strīds starp valdnieku un kādu no cilvēkiem, kad likums klusē un ir šaubīgs, tad vislabākais un piemērotākais tiesnesis ir visa tauta.²⁷⁹

No augstāk minēta izriet, ka pārvaldes sistēmas pastāvēšana ir tieši saistīta ar sabiedrības pastāvēšanu. Loks nodala divus spēkus, kas var radīt pārvaldes sistēmas sabrukumu, t.i. ārēja spēks un iekšējais spēks. Pie ārēja spēka var attiecināt ārvalstu karavīru uzbrukumu, dēļ kuriem sabiedrība nevar sevi aizsargāt. Runājot par iekšējiem spēkiem, izšķir divus gadījumus, kad var rasties sistēmas sabrukums. Pirmais ir likumdošanas orgāna maiņa, būdams ievēlēts ar vairākumu, apveltīts ar tiesībām realizēt sabiedrības gribu un ja attiecīgās gribas realizēšana apstājas, apstājas arī valdība. Otrais gadījums ir likumdošanas orgāna vai valdnieka rīcība pretēji uzticībai, t.i. atņemt un iznīcināt tautas īpašumu vai pakļaut sabiedrību valsts verdzībā. Attiecīgās situācijas veido kara stāvokli un tautai ir tiesības nepildīt valdības pienākumus vai

²⁷⁸Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3., «Два трактата о правлении», Мысль, 1988, с. 404

²⁷⁹*Ibid*, с. 404

pavēles. Šāda situācija var novest pie sacelšanas, tāpēc, lai pasargātu valsti no sacelšanas tautai ir jādod tiesības mainīt likumdošanas orgānu.

4. KOPSAVILKUMS

Darba rezultātā autors aizstāvēšanai izvirza šādas tēzes:

1. Eiropas tiesību filozofijā var izdalīt četras valsts tiesību filozofijas sistēmas līdz 20. gs. sākuma, kas liek pamatus republikāniskas/tiesiskas un demokrātiskas valsts izpratnei. Tās ir antīkās Grieķijas, franču apgaismības, vācu klasiskās filozofijas, kā arī angļu valsts tiesību filozofijas sistēmas. Par angļu valsts tiesību filozofijas sistēmu ir maģistra darbs.
2. Antīkā Grieķijā nonāca pie secinājuma, ka pilsonis ir brīva persona. Pilsonim ir tiesības piedalīties likumdošanā, valsts pārvaldē un tiesas spriešanā. Ja vēlēšanu tiesības Atēnu demokrātijas laikā bija visiem pilsoņiem, tad ievēlēšana daudzos amatos tomēr tika saistīta ar zināmu mantas cenzu. Solona laikā iezīmes likumdošanas un tiesu varas nošķiršanas mēģinājums, bet Platons jau runāja par dzimumu vienlīdzību.
3. T. Hobs un Dž. Loks, apgalvo ka cilvēki sava starpā ir vienlīdzīgi.
4. Valsts rāšanas pamatā ir sabiedriskais līgums, t.i. vairāku cilvēku vienošanās sabiedrībā. Tās mērķis ir pasargāt mieru un drošību; ērti, droši, mierīgi un kopīgi dzīvot, izmantojot savu īpašumu. Tās sākumpunkts, pēc Dž. Loka ir cilvēka piekrišana. Bet cena par to, pēc T. Hobsa uzskatiem, ir sabiedrības pakļautība suverēna varai. Abi kopā uzskata, ka sabiedrības spēks ir vairākuma lēmums.
5. Neraugoties uz to, kā abiem filozofiem valsts rāšanas pamatā ir sabiedriska līguma teorija, uzskati par varu atšķiras. T. Hobs, ka absolūtas varas piekritējs uzskata, ka suverēns apveltīts ar likumdevēj varu, izpildvaru un tiesu varu. Tās ir nedalāmas. Dž. Loks apgalvo, ka pastāv likumdevēj vara, izpildvara un federatīva vara. Izpildvara un federatīva vara var darboties kopīgi.
6. Angļu filozofi nonāca pie secinājuma, ka sabiedrībai jāpakļaujas likumiem, jo tie palīdz nošķirt pareizo no nepareiza. Likumi, pēc T. Hobsa, nes suverēna gribu un likuma tulkošanu jāatstāj tiesnešiem. Pēc Dž. Loka, likumi ierobežoti ar sabiedrisko labumu, t.i. likuma pienākums ir nodrošināt taisnīgumu un cilvēka tiesības.
7. Abi Angļu filozofi piekrīt tam, ka valsts var nonākt pie pagrimuma. Iemesli tam var būt iekšējie valsts vājumi un ārējie ietekmes faktori.
8. Franču apgaismības laika tiesību filozofija izstrādāja valsts varas dalīšanas klasisko teoriju, kas paredzēja jau pretsvaru principu ieviešanas nepieciešamību

starp likumdošanas, izpildu un tiesu varām (Monteskjē). Bet ne mazāk nozīmīgas bija Ruso idejas par vispārējo (kopējo gribu) gribu.

9. Vācu klasiskā filozofija varēja balstīties uz angļu valsts tiesību filozofijas un franču apgaismības laika valsts tiesību filozofijas atziņām, kā arī ņemt vērā Franču revolūcijas pieredzi. Franču revolūcija tika uzsākta dabisko tiesību vārdā, bet noslēdzas faktiski ar dabisko tiesību noliegšanu. Vācu klasiskā filozofijā tāpēc, ļoti iespējams, ka mēs sastopamies ar nosacīti pretēji vēršiem viedokļiem. Kants stāv stingrās valsts varas dalīšanas pozīcijās, kas balstīta uz pretsvara principa nodrošināšanu valsts varu savstarpējās attiecībās, izvirzot valsts varai prasību par cilvēka cieņas neaizskaramību. Savukārt Hēgelis, lai raksta par trim valsts varām, visticamāk, Franču revolūcijas ietekmē, izsaka domu nevis par pretsvaru principu, bet tieši otrādi – sadarbības principa īstenošanu valsts varu savstarpējās attiecībās.
10. Latvijā par valsts varas dalīšanu var runāt formāli. Tā piemēram, pamatojoties uz Saeimas kartības rullī, deputāts vienlaicīgi var būt arī ministrs. Tas neatbilst pat Hēgeļa modelim par valsts varu sadarbību. Hēgelim deputāti un ierēdņi ir nošķirti, t.i. izpildvara ir šķirta no likumdošanas varas.

5. IZMANTOTA LITERATŪRA UN AVOTI

Literatūra:

1. Adomeit K. Rechtstheorie für Studenten. 3. Auflage. Heidelberg, 1990.g. S. 16.
2. Bramann Jorn K. Educating Rita and other philosophical Movies. NIGHTSUN Books, 2009, Pieejams: <http://faculty.frostburg.edu/phil/forum/Fichte.htm> [18.04.2016]
3. Browning G.K. Plato and Hegel: Two Modes of Philosophizing about Politics. Routledge, 2013, p. 14.
4. Bobbio N. Thomas Hobbes and the natural law traditio. The University of Chicago Press, Chicago, 1993, p.56.
5. Cipeliuss R. Vispārēja mācība par valsti. Rīga: AGB, 1998, 2.lpp.
6. Copleston F. A History of Philosophy, Volume 7, 18th and 19th century german philosophy., Continuum, p.73.
7. Dahl R.A. Deocracy, Chicago: Encyclopedia Britannica, Vol. 17, No. 179.
8. Dunn J. The Political Thought of John Locke. Cambridge University Press, 1969, p.165
9. Dyzenhaus D. Hobbes and the Law. David Dyzenhaus & Thomas Poole eds., Cambridge University Press, 2012., p. 186-187.
10. Faiella G. John Locke: Champion of Modern Democracy. The Rosen Publishing Group, 2006, p. 43.
11. Fichte J.G. Science of Rights. Translated by A.E.Kroeger, Lippincott's press, 1869, p.481.
12. Fichte J.G., Stanford Encyclopedia of Philosophy, Johann Gottlieb Fichte, Philosophy of Law (Recht) Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/johann-fichte/#4.4> [18.04.2016].
13. Grant R.W. John Lockes Liberalis. University of Chicago Press, 1991, p. 67.
14. Grewal D.S. The Domestic analogy Revisited: Hobbes on International Order, The Yale Journal, Pieejams: http://www.yalelawjournal.org/pdf/b.618.Grewal.680_zd87t39f.pdf [17.04.16].
15. Guyer P. Kant on Freedom, Law, and Happiness. Cambridge University press, 2000, p.173.

16. Harris I. *The Mind of John Locke: A Study of Political Theory in Its Intellectual Setting*, Cambridge University Press, 1994, p. 298.
17. Herbert Gary. B. *Thomas Hobbes, the unity of scientific and moral wisdom*. The University of British Columbia Press, 1989, p. 125.
18. Hobbes T. *On the Citizen*. Richard Tuck & Michael Silverthorne eds. & translation, Cambridge University Press, 1988, p. 30.
19. Hobbes T. *The Moral and Political works of Thomas Hobbes of Malmebury*. London, 1750, p. 598.
20. Hobbes T. *Internet Encyclopedia of Philosophy*,: Moral and Political Philosophy, Pieejams: <http://www.iep.utm.edu/hobmoral/#SH5a> [01.04.2016].
21. Houlgate S. *A companion to Hegel*. John Wiley & Sons Ltd., 2011, p. 302.
22. Hooker R. *Of the Lawes of Ecclesiastical Politie*. Printed by William Stansbye, London, B, I. Ch. VIII, par. 7.
23. Hyppolite J. *Genesis and Structure of Hegel's "Phenomenology of Spirit"*. Northwestern University Press, 1974, p. 405.
24. James D. *Hegel, A guide for the Perplexed*. CONTINUUM International Publishing Group, 2007, p. 59.
25. McClelland J. S., *A History of Western political thought*, Routledge, 1996, p. 237
26. Melķisis E. *Aristotelis – Rietumu civilizācijas tiesību filozofijas pamatlicējs. Likums un Tiesības*, 2003.g., 5.sēj. Nr.2.
27. Melķisis E. *Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Tiesu namu aģentūra*, 2014, 49.lpp.
28. Melķisis E. *No tiesību filozofijas vēstures: Pirmsokrāta perioda domātāji. Sokrāts. Platons*”, Rīga, Latvijas Universitāte, 1997.g.
29. Nakhimovsky I. *The Closed Commercial State: Perpetual Peace and Commercial Society from Rousseau to Fichte*. Princeton University Press, 2011, p. 62.
30. Newey G. *Routledge Philosophy Guidebook to Hobbes and Leviathan*. Routledge, 2008, p. 125.
31. *Platons. Valsts. – Rīga: Zvaigzne*, 1982, 135.lpp.
32. *Plutarhs. Hellāde no Perikla līdz Aleksandram*. Rīga, Liesma, 1987.g.
33. Rockmore T., D. Breazeale. *Rights, Bodies and Recognition*. Ashgate Publishing Limited, 2006, p. 75.
34. Rosen Alen D. *Kant's Theory of Justice*. Cornell University Press, 1993, p. 142.

35. Ruth F. Chadwick, Immanuel Kant: Critical Assessments, Volume III, Kant's Moral and Political Philosophy, Routledge, 1992, p. 392.
36. Schmitt C. The Leviathan in the state theory of Thomas Hobbes. Greenwood Press, 1966, p.97.
37. Summers J. Peoples and International Law. Martinus Nijhoff publishers, 2014, p.40.
38. Sūna U., Oļševskis G. Ievads filozofijā. Rīga: Petergailis, 1993.g.
39. Snyder L.L. The New Nationalism. Transaction Publishers, 2003, p. 43
40. Stephen L. Gardner. Myths of Freedom: Equality, Modern Thought, and Philosophical Radicalism. Greenwood Press, 1998, p. 165.
41. Stanfod Encyclopedia of Philosophy, Hobbe's Moral and Political Philosophy, 2002, Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/hobbes-moral/#StaNat> [05.04.2016]
42. Stanford Encyclopedia of Philosophy, Locke's Political Philosophy, Pieejams: <http://plato.stanford.edu/entries/locke-political/> [05.04.2016]
43. Williams Robert R. Hegel's Ethics of Recognition. University of California Press, 1997, p. 284.
44. Wood Alan. Fichte's Ethical Thought. Oxford University press, 2016, p. 272.
45. West's Eyclopedia of American Law, Rule of Law, Eagan, Minnesota: West, 1997.
46. Yolton J.W. John Locke: Problems and Perspectives. Cambridge University Press, 2010, p. 11.
47. Zvaigzne-Lapsa I. Ko Latvijai nozīmēja Veimāras konstitūcija? Neatkarīgā Sīņa. 11.08.1994
48. Аристотель. Афинская полития., Москва, Ленинград: Соцэкгиз, 1936, с. 38.
49. Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Т. 4 / Пер. с древнегреч.; Общ. ред. А. И. Доватура. Мысль, 1983, с. 38
50. Аристотель. Политика/ Аристотель. Сочинения в 4 томах, Том 4. – Москва: Мысль, 1983, 1274а.
51. Баллаев А., Богуславский В., Громов М., Длугач Т., В. Жучков, Н. Мотрошилова, В. Соколов, Э. Соловьев. История философии: Запад-Россия-Восток , Книга вторая. Философия XV-XIX вв., Издательство «Академический проект», 2012 г.; Pieejams: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000005/index.shtml> [24.05.2015]

52. Богут И. И. История философии в кратком изложении/ Пер. с чеш. Мысль, 1994., Pieejams: <http://www.lib.ru/FILOSOF/SBORNIKI/cesh.txt> [11.04.2016]
53. Гегель Г.В.Ф. Философия права. 1829, с. 279, Pieejams: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z00000360/index.shtml> [18.04.16]
54. Гоббс Т. Левиафан. Мысль, Москва, 2001 г., с. 116 - 243
55. Лазарев В.В. *История* государственно-правовых учений: хрестоматия. Спарк, 2006, с. 309 - 569.
56. Лазарев В.В., Липень С.В., “Теория государства и права: хрестоматия; в 2 т.”, Юристь, 2001.,с. 604
57. Лейст О.Э. История политических и правовых учений. Издательство: «Юридическая литература», 1997 г., Pieejams: <http://www.bibliotekar.ru/istoria-politicheskikh-i-pravovuyh-ucheniuy-1/index.htm> [25.05.2015].
58. Локк Дж., Сочинения: В 3т. – Т.3. Два трактата о правлении. Мысль, 1988, стр. 262 - 405.
59. Кант И. Спор Факультетов. 1798, Pieejams: http://abuss.narod.ru/study/su/kant_spor.htm [19.04.2016].
60. Коплстон Ф. От Фихте до Ницше. Издательство «Республика» 2004 г., Pieejams: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/koplst/index.php [24.05.2015].
61. *Марченко М.Н., Мачин И.Ф.* История политических и правовых учений. Проспект, 2007, с. 480.
62. *Мухаев Р.Т.* История политических и правовых учений. Приор-издат, 2004, с. 608
63. Нарский И.С. Кант. Издательство «Мысль», 1975 г., Pieejams: http://www.e-reading.by/bookreader.php/1035422/Narskiy_-_Kant.html [10.04.16].
64. Плутарх. Сравнительные жизнеописания в двух томах, М.: Издательство «Наука», 1994, Pieejams: <http://ancientrome.ru/antlitr/plutarch/sgo/antonius-f.htm> [10.04.16].
65. Фролов Э. Д. «Рождение греческого полиса», Издательский дом С.-Петербургского Университета, 2004, Pieejams: http://www.sno.pro1.ru/lib/frolov_rozhdenie_grecheskogo_polisa/index.htm [09.04.16].
66. Цагарелли М.Ю., Добровольский А.В., Блюхер О.Р., Липкин М.А., Пашенко Н.Т., Прокопенко Л.Я. Универсальная научно-популярная

- энциклопедия. «Кругосвет» Pieejams:
http://www.krugosvet.ru/enc/istoriya/GOBBS_TOMAS.html [28.02.2016].
67. Цицерон. О законах III 3, 8 /*Цицерон. Диалоги.* – М., 1966., Pieejams:
<http://ancientrome.ru/antlitr/t.htm?a=1414880001> [19.04.2016].
68. Чехословацкая Академия Наук, «История философии в кратком изложении», Издательство: Мысль, 1994.г., Pieejams:
<http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000196/st071.shtml> [26.05.2015].

Normatīvie akti:

1. ASV Konstitūcija, 1-3.panti, Pieejams:
<https://www.vestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=44261> [26.05.2016].
2. Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, Approved by the National Assembly of France, August 26, 1789, Pieejams:
<http://www.hrcr.org/docs/frenchdec.html> [25.04.16].
3. Die Verfassung des Deuttschen Reichs, 31.07.1919, Pieejams:
<http://www.verfassungen.de/de/de19-33/verf19-i.htm> [25.04.2016].
4. Latvijas Republikas Satversme, Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57980> [12.04.16].
5. Habeas Corpus Act 1679, II, Pieejams:
<http://www.constitution.org/eng/habcorpa.htm> [25.04.2016].
6. Lichtenstein. Constitution du 5 octobre 1921, Pieejams: <http://mjp.univ-perp.fr/constit/li2003.htm> [25.05.2016].
7. Magna Carta, Pieejams:
<http://legacy.fordham.edu/halsall/source/magnacarta.asp> [25.04.2016].
8. Saeimas Kārtības rullis, I nodaļa, Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57517> [25.04.2016].
9. The Bill of The Rights, Pieejams:
<http://law2.umkc.edu/faculty/projects/Ftrials/conlaw/billofrightsintro.html> [25.04.16].
10. Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.), ст. 6, Pieejams:
http://constitution.garant.ru/history/ussrfsr/1977/red_1977/5478732/chapter/1/#block_10000 [25.04.2015].

Citi avoti:

1. Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja mājaslapa:
<http://www.knab.gov.lv/ru/knab/news/article.php?id=504041> [13.04.16].
2. Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs “Sabiedrības attieksme pret tiesām, Latvijas iedzīvotāju aptauja, 2008.gada decembris”, 14. lpp.
3. Великие исторические личности, Pieejams: <http://history-persons.ru/2012/04/zhan-zhak-russo-2/> [26.04.2016].

DOKUMENTĀRA LAPA

Maģistra darbs “Tiesiskas valsts ideja XVII-XVIII gs. Anglijas tiesību filozofu darbos” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Maksims Lupiks

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Prof., Dr.iur. Jānis Lazdiņš _____ ._. ._.

Darbs iesniegts Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedrā _____. ._. ._.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Baiba Belicka _____

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījumā komisijas sēdē

_____. ._. ._.

Komisijas sekretāre _____